

VIERELLÄMAALAAMINEN

VAHVISTAVAN LÄSNÄOLON MENETELMÄ
TAIDEPERUSTAINEN OMAN TYÖN KEHITTÄMINEN

PRO GRADU TUTKIELMA
MARIANNE LUKKARINEN
KUVATAIDEKASVATUS
TAITEIDEN TIEDEKUNTA
LAPIN YLIOPISTO

2022

TIIVISTELMÄ

Lapin yliopisto

Taiteiden tiedekunta

Työn nimi: Vierellämaalaaminen. Vahvistavan läsnäolon taidemenetelmä.
Taideperustainen oman työn kehittäminen.

Tekijä: Marianne Lukkarinen

Koulutusohjelma: Kuvataidekasvatus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 90

Vuosi: kevät 2022

Tutkielma kokoaa Lukkarisen vierellämaalaamisen menetelmän synnyn ja kehittämistyön tuloksen vuosilta 2000–2020. Vierellämaalaaminen on taidelähtöinen menetelmä ja sen kehittäminen on taideperustaista toimintatutkimusta ja autoetnografista tutkimusta. Työ tarkastelee, mitä vierellämaalaamisessa tapahtuu ja miten taiteilija/taidekasvattaja voi käyttää sitä oman työnsä välineenä.

Vierellämaalaaminen on yhtä aikaa taiteellinen sekä ohjauksellinen prosessi, jossa taiteilija/taidekasvattaja tekee symbolisen maalauksen alusta loppuun maalattavan vierellä. Menetelmän yhteyttä luovia työvälineitä ovat aito läsnäolo, ei-tietämisen tila, vakava leikillisuus ja terapeutin työote. Tutkielma kokoaa vierellämaalaamisen teoreettisen viitekehyksen keskeisten käsitteiden ja ilmiöiden kautta. Tutkimuksen tulokset kuvaavat vierellämaalauksen prosessin ja miten vierellämaalausta voi käyttää kuvallisena työkaluna.

Vierellämaalaamisen edellytyksinä ovat taiteilija/taidekasvattajan läsnäolo, hyvä taidevälineen tuntemus, kuunteleminen, kiireettömyys, asiantuntija tuki, luottamuksellinen ilmapiiri sekä tarpeiden tunnistaminen ja niihin vastaaminen. Vierellämaalauksen merkityksenanto syntyy yhdessä maalattavan kanssa. Tämä perustuu avoimeen kommunikointiin, vuorovaikutukseen, kehonkieleen, symboliseen merkityksenantoon sekä yhdessä luomiseen taiteen kielellä. Vierellämaalauksen avulla maalattava muistaa oman elämäntarinansa, itsensä vahvuuksia ja merkityksellisiä asioita.

Tutkielma ottaa kantaa taidelähtöisten menetelmien luonteeseen tunteita ja ihmistä avaavana toimintana. Se muistuttaa taidekasvattajia ammatillisen tuen ja tiedostamisen vastuusta erityisesti hauraassa asemassa olevien ihmisten kohdalla. Vierellämaalaaminen pyrkii vastaamaan yhteiskunnan, yhteisön ja yksilön tasolla kuulluksi, nähdyksi ja hyväksytyksi tulemisen tarpeisiin. Työ kutsuu taidekasvattajia ja taiteilijoita hahmottamaan omaa ammatillista identiteettiä ja käytänteitä niin, että ne tukevat aitoa kohtaamista, läsnäoloa ja vahvistavaa, eheyttävää vuorovaikutusta taidekasvatustyön kentällä.

Avainsanat: taidelähtöiset menetelmät, taideperustainen toimintatutkimus, autoetnografia, hyvinvointitaide, vahvistava läsnäolo, vierellämaalaaminen, kuvataidekasvatus.

Muita tietoja: Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi _X_

ABSTRACT

University of Lapland

Faculty of Art and Design

Title: Painting Beside a Sitter. Art Methods of Strengthening Presence. Art-based Development of the Work.

Author: Marianne Lukkarinen

Degree Programme: Visual Art Education

Type of work: Master's thesis

Number of pages:90

Year: spring 2022

The research compiles the beginning and the results of the development work of Lukkarinen's method of painting beside a sitter/person from the year 2000 to the year 2020. Painting beside a sitter is an art-oriented method. The development of the method is a combination of art-based action research and autoethnographic research. This thesis examines what happens in the method of painting beside a sitter and how an artist/art educator can utilize it as a method at one's work.

Painting beside a sitter is both an artistic and supervisory process in which an artist/art educator creates a symbolic painting from beginning to end together with a sitter. Authentic presence, not-knowing, serious playfulness and a therapeutic technique are the tools of the method that create a connection between the painter and the sitter. This thesis aims at compiling the theoretical frame of the method of painting beside a sitter by presenting the essential concepts and phenomena. The results of the research represent the process of painting beside a sitter and, also, describe how the method can be used as a figurative tool.

The presence of an artist/art educator, good knowledge of the artistic tool, listening, calmness, professional support, confidential atmosphere and recognition and responding to the needs of a sitter are the requirements for the method. The social interpretation and shared meaning of the painting are constructed together by the sitter and the painter. This is based on the open communication, interaction, body language, symbolic semantics and creating together by the language of art. By the means of the method the sitter remembers the story and significant elements of one's life and one's strengths.

This thesis discusses the nature of the arts-based methods as an action that opens person's emotions and state of mind. It reminds art educators of the responsibility of professional support, perception and recognition especially with the people in a fragile position. Painting beside a sitter aims at responding to the person's needs of being seen and accepted as a personal and societal level and within the community. This study invites artists and art educators to perceive their professional identity and practices in order to ensure that they support authentic encounter, presence and strengthening interaction in the field of art education.

Key words: art-oriented methods, art-based action research, autoethnography, art for wellbeing, strengthening presence, painting by a sitter, art education.

Additional information: I accept the thesis will be added to the public collection of the library _X

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	6
2. POHJAN JA VÄLINEIDEN ASETTELU: TYÖVÄLINEET	15
2.1. Tutkimuksen tehtävä ja tutkimuskysymys	15
2.2. Taustatarina: Tutkijapositio	15
3. KUUNTELEVA SIVELLIN: MERKITYKSENANTO JA ILMIÖT	19
3.1. Katsaus tutkimuksiin ja hyvinvointia vahvistavan taidetyön kentälle	19
3.1.1 Hyvinvointia vahvistava taidetyö	20
3.1.2. Vierellämaalaamisen sukulaisia tai samankaltaisuuksia	22
3.1.3. Tutkimuksia	24
3.2. Keskeiset käsitteet ja ilmiöt	25
3.2.1. Kokeminen ja kasvu	25
3.2.2. Ei -tietäminen ja odotukset	28
3.2.3. Kohtaaminen ja taiteilija-taidekasvattajan rooli	30
3.2.4. Aito vahvistava läsnäolo	32
3.2.5. Yhdessäluominen ja merkityksenanto	34
3.2.6. Vakava leikillisuus	35
3.2.7. Improvisaatio	36
3.2.8. Intuitio	37
3.2.9. Eheytyksen mahdollisuus ja terapeuttisuus	40
3.2.10. Asiantuntijan vastuu: kriittisyys ja eettisyys	41
4. ENSIMMÄISET SIVELTIMEN VEDOT JA MAALAUKSEN SYNTYMINEN	43
4.1. Tapa tehdä tutkimusta: metodologiset lähtökohdat	43
4.2. Aineiston analyysin välineet	46
4.3. Vierellämaalaamisen prosessin kulku	50
4.3.1. Pyyntö ja avaus	51
4.3.2. Kenelle maalauksia tehdään	52
4.3.3. Mihin tarpeeseen maalausta pyydetään	54
4.3.4. Materiaalit, tila ja tilanne	55
4.3.5. Alkuviritys ja sopimus	56
4.3.6. Maalaaminen ja merkityksenanto	56
4.3.7. Kuvan antaminen	60

4.3.8. Viimeistely ja valon maalaaminen	61
4.3.9. Maalauksen ojentaminen ja luovuttaminen.....	61
4.3.10. Jatkosopimus ja jälkipuinteja.....	62
4.4. Vierellämaalaamisen merkityksellisiä hetkiä.....	63
5. VIERELLÄMAALAUS TYÖKALUNA	66
5.1. Vierellämaalauksen käyttö arjen tarpeisiin	66
5.2. Työkaluna oman elämäntarinan hahmottamiseen ja itsen vahvistumiseen.....	69
6. MAALAUSTEN MAHDOLLISUUDET.....	75
6.1. Vierellämaalaamisen edellytykset	75
6.2. Miten vierellämaalauksen merkityksenanto syntyy?	77
7. VIERELLÄMAALAAMISEN MENETELMÄ TUTKIMUKSENA	79
7.1. Tutkimuksen arviointi	79
7.2. Tutkimuksen eettisyyden ja luotettavuuden arviointi.....	79
7.3. Vierellämaalaamisen mahdollisuudet	82
8. LOPPUSILAUS VALOLLA, VIIMEINEN SIVELTIMENVETO.....	84
9. SIGNEERAUS JA PÄÄTÖS	86
LÄHTEET	87

1. JOHDANTO

Vierellämaalaus on menetelmä, jonka kehitin tekemällä ja kokeilemalla maalatessani vuosien ajan ihmisten vierellä heidän elämäntarinoitansa ja olemustaan symboloivia maalauksia. Vierellämaalaus syntyy alusta loppuun, alla prima¹, spontaanisti, intuitiivisesti, maalattavaa kuunnellen, haastatellen ja hänen ydinolemustaan vahvistaen. Annoin työskentelylle nimen Vierellämaalaus, koska se kuvaa hetken luonnetta ja pidän yksinkertaisista nimistä. Olen ihmisen vierellä läsnä siveltimen ja maalien kanssa. Ensin kutsuin maalauksia Voimamaalauksiksi. Halusin nimessä kuitenkin korostuvan hetken yksinkertaisuuden, arjen kuvalliset työkalut, läsnäolon ja inhimillisen ihmisyyden, joten päivitin nimeä arkisemmaksi. Vierellämaalaamisen tapa tehdä taidetta on useimmiten ensi kertaa siitä kuulevalle outo. Sielun muotokuvien maalari elokuvaohjaaja *Kaija Juurikkala* on ollut minulle tärkeä mentori menetelmän kehittämisen matkalla. Hän on rohkaissut ja kannustanut oman tekijyyteen ihmisen vierellä maalaamisessa. (Juurikkala, 2017)

Aloittaessani vuonna 2012 kokeilin, muuntelin, testasin ja toistin kehittäväälle tutkijaotteelle ominaisella tavalla edeten. Yhä jatkan. Hain ymmärrystä kokemilleni ja havaitsemilleni ilmiöille toistamalla ja varioimalla tekemisen tapaa sekä vertaamalla sitä aiemmin kokemaani. Vierellämaalaus on **taidelähtöinen menetelmä** ja sen **kehittäminen on taideperustaista toimintatutkimusta** eli tavoitteellista työn käytännön syklistä kehittämistä ja sen dokumentoimista. (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 40.)

Taidelähtöinen menetelmä on yläkäsite, joka kokoaa eri taidemuotojen työskentelyyn, jolla pyritään muutokseen osallistujien toiminnassa ja ajattelussa.

---

¹ Alla prima, á la prima, kertamaalaustekniikan mukaan maalaus tehdään alusta loppuun yhdellä kertaa. Maalaustapahtuma on lyhyempi ja usein maalaus on vielä märkä ollessaan valmis. Pitkittyssä kertamaalauksessa, johon monet vierellämaalaukset myös kuuluvat, maalauskerralla työskennellään myös kerroksellisuutta hyödyntäen. Materiaalioppia koonneen *Veikko Kiljusen* mukaan tekniikka on asenteeltaan vanhin kuvanrakennusmenetelmä. (Kiljunen, 1991, 84)

Menetelmät ovat vuorovaikutteisia ja osallistavia. Keskiössä on taiteen keinoin toteutettava prosessi, jonka avulla saavutetaan syvempää ymmärrystä käsiteltäviin ilmiöihin. Prosessia määrittää vahvasti dialogisuus, luovuuteen rohkaiseminen sekä uusien ajatusten ja oivallusten herättäminen. Taidelähtöisissä menetelmissä on myös terapeutin ulottuvuus, jossa taiteen tekemisen ja jakamisen symbolit sekä kieli ymmärretään osana itseilmaisua. Näin tunteiden käsitteleminen ja identiteetin rakentuminen ja psyykinen eheytyminen tulevat myös tuetuksi. (Lehikoinen & Vanhanen, 2020, s. 10). Vierellämaalaamisen prosessissa syntyy maalaus, jonka maalattava saa itselleen. Keskeistä siinä on syntyprosessissa tapahtuva merkityksenanto ja vuorovaikutus sekä mahdollisuus käyttää ajassa maalausta kuvallisena oman arjen työkaluna. Näin ollen vierellämaalaus erottuu perinteisestä taideteoksen syntyprosessista.

Vierellämaalaavan taiteilijan työn rinnalla käytän samaa Vierellämaalauksen menetelmän asetusta ja työkaluja myös hyvinvointia vahvistavan taideopettajan työssäni sekä kuvataideopettajan työssä. Tästä syystä pyydän lukijaa tarkastelemaan taiteilijaa myös taidekasvattajana. Vierellämaalaaminen on ensisijaisesti asenne ja sitä ilmentävää taideperustaista toimintaa.

Taideperustaisen työn kehittämisessä ovat läsnä taiteen ilmiöt, taiteilijan/taidekasvattajan itsereflektio, empatia ja tapa ymmärtää sekä ajatella myös taiteelle ominaisella tavalla. Siinä tunnetaan, koetaan, huomataan, aistitaan ja havainnoidaan. Tutkimus perustuu läpinäkyvään kokonaisvaltaisuuteen. (Rantala & Jansson, 2013; Jokela & Huhmarniemi, 2020; Leavy, 2017)

Tutkimuksellisesti työni on myös **autoetnografista** tutkimusta, joka perustuu oman elämäkerrallisen kokemustiedon tarkasteluun. Ilmiötä tarkastellaan ikään kuin sisältä käsin kokijalähtöisesti. Aineistoni on kokemani sadat maalauskerrat ja niiden dokumentointi sekä muistini. Analysoin päiväkirjamerkintöjäni ja muistiani suhteessa taustateorioihin ja -ilmiöihin hakeakseni ymmärrystä sekä kehittääkseni menetelmää niin, että se palvelisi minua tekijänä sekä maalattavaa paremmin.

Kokemani heijastaa ulkomaailmaa, maalauksia, koettuja tilanteita, maalattavalta saatua palautetta ja näiden mukaan menetelmän kehittämistä. Tapa ymmärtää nojaa

positiooni tutkijana ja sekä vierellämaalaavana taiteilijana ja taidekasvattajana sekä persoonanani. Autoetnografiselle tavalle tutkia on ominaista se, että tutkijan oma ääni kuuluu ja näin ollen se tukee opinnäytteen tarinallista henkilökohtaista ääntäni ilmentävää keskustelevaa muotoa. (Hurtig, 2003, s. 52.; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2009; Valkeapää, 2011)

Ymmärryksen haun ja etenemisen työvälineitani ovat siveltimien ja värien lisäksi **aito läsnäolo, ihmistä vahvistava työote, ei-tietämisen tila ja kokemuksen hyväksyminen**. Nämä olemista ja asennoitumista määrittävät työvälineet perustuvat kiireettömyydelle, aidolle läsnäololle, kuuntelemiselle, improvisoinnille ja maalattavan kohtaamiselle häntä tukien. Vuorovaikutuksen tavoitteena on **aito kohtaaminen ja yhteys toiseen ihmiseen** itseni lisäksi. Työ on yhtä aikaa suunnitelmallista, spontaania ja intuitiivista. Avaan näitä ilmiöitä lisää tutkielman teorialuvussa.

Haluan korostaa lukijalle, että ei-tietämisen tila ja menetelmän edellytyksiä kokoava viitekehys liittyy **läsnäolon tapaan ja kohtaamisen asenteeseen** ihmisen voimaantumista tukevana taitelijana ja taidekasvattajana. Samaan aikaan se on myös tapa ja reitti kulkea kohti tavoitteita ja sisältöjä, joita toisen ihmisen kohtaamiseen, kasvuun, oppimiseen ja eheytymiseen liittyy. Esimerkiksi lupaan ja tavoittelen vierellämaalatessani sitä, että maalattavalla on kohta valmis maalaus kädessään ja sen sisällöt palvelevat häntä vahvistavina työkaluina. Tämä tutkielma kokoaa sen, miten tuohon tavoitteeseen pyrin käytännössä ja miksi.

Intuitiotutkija *Asta Raami* kuvaa **intuitiota hyödyntävän työtavan** edellytykseksi jatkuvan testaamisen, kokeilemisen ja havainnoinnin. Intuitio on loogisen järjestyksen ylittävä tietämisen tapa, jonka luotettavuutta testataan käytännössä tutkijaotteella, ihmettelemällä ja mieltä avaamalla uusille oivalluksille. Ajattelun tapaa peilataan asiantuntijuuteen, läsnä olevaan hetkeen sekä taiteessa olevan ihmisen olemuksen aistimiseen kokonaisvaltaisella tavalla. Mielestäni intuitiivinen työote yhdistyy luontevasti taideperustaisen ja autoetnografisen tutkimuksen tapaan kehittää työtä. (Jokela & Huhmarniemi, 2020; Raami, 2017, 2020, s. 33.)

Läsnaolon ja keskittymisen tilassa uusi idea tai ajatus syntyy sillä hetkellä ihmisen vierellä. Kokemus on useimmiten moniaistinen. Parhaimmillaan samaan flowtilaan pääsee niin maalari kuin maalattava ja syntyy kutsumani **yhdessäluomisen tila**. Toistuessaan riittävän monta kertaa maalauksissa näyttää toistuvan tietyt ilmiöt, vaikka jokaisen ihmisen tarina on uniikki ja ainutlaatuinen. Kehittämistyöni haakee ymmärrystä ja toimivampia käytäntöjä näihin peilaten. (Leavy, 2017, s. 9.; Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 41.)

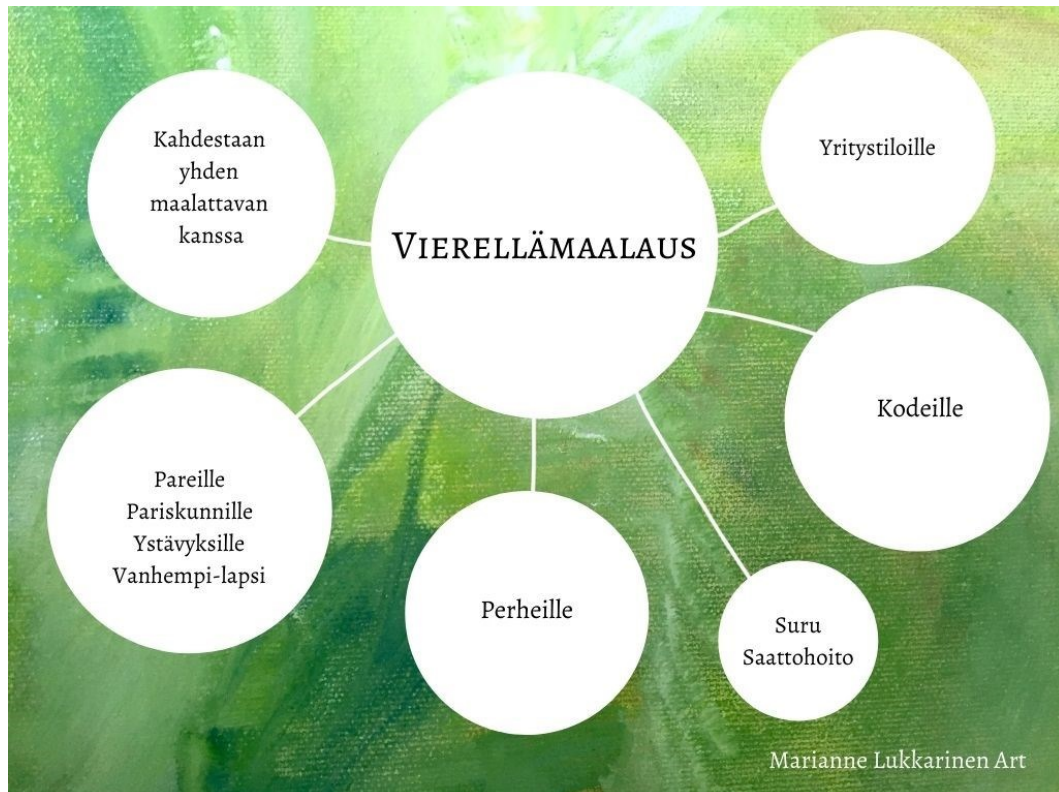
Työni liikkuu **kasvun ja oppimisen mahdollisuuksien** kentällä. Se noudattaa improvisaation lainalaisuuksia sekä virtaavan luovuuden ominaispiirteitä. Tämän tyyppisessä työskentelyssä taiteilijan perusasenteeltaan hyväksyy ja ihmettelee, ei arvota eikä arvostele kohtaamaansa ihmistä. Taiteen Tohtori *Mira Kallio-Tavin* on kuvannut väitöskirjassaan kohtaamisia autistisen henkilön kanssa usean vuoden ajan. Hänen tutkimuksensa on vierellämaalaukselleni merkittävä peili. (Kallio-Tavin, 2013, s. 23.)

Yksilön ja myös yhteisön eheytyksen, vaikuttamisen, voimaantumisen sekä kuulluksi tulemisen mahdollisuus on työlle tärkeää ja ohjaa sen tavoitteellisuutta. Omalle työlleni on tärkeä muistaa, että tavoitteet ovat olemassa. Tämä sisältää myös vanhan kasvatusfilosofisen pedagogisen paradoksin, haluamme vaikuttaa ja tavoittelemme sitä, mutta päästäksemme sinne meidän on päästettävä tavoitteesta irti. (Kivelä, 2004, s.29). Kasvun tilaa mahdollistetaan luopumalla pyrkimyksestä. Terapeutti *Tommy Hellsten* viittaa usein tähän paradoksiin “saat sen mistä luovut” avatessaan ihmisen mielen toiminnan logiikkaa. (Hellsten, 2011) Avaan tätä teemaa lisää teoreettisessa tarkastelussa.

Työotteeni ja tutkijapositioni nojaa taustaan kasvatuspsykologina (KM), kuvataiteen ja draamakasvatuksen opettajana sekä improvisaatiosta ja intuitiosta luontevimmin ammentavana taiteilijana. Tältä pohjalta perustelen tähän oppinnäytteeseen vierellämaalaamisen menetelmälle ominaista tutkimusaineistoa ja lähteitä taidekasvatuksen ja kuvataidekasvatuksen maastosta. Taiteilija-pedagogi on aina kokemushistoriansa ja menneisyytensä synteesi. Hän käyttää luontevasti niitä työvälineitä, joihin hän on kasvanut. Lähteeni, aineistoni ja kehittämisessä

huomion kohteeni on väritynyt sillä, mistä tulen ja mitä olen. (Leavy, 2017, s. 3.; Pohjakallio, 2005)

Kuten kuviossa 1. havainnollistan vierellämaalausten kohderyhmiä: olen ollut siveltimeni kanssa ihmisten vierellä yksittäin, pareittain, perheittäin. Olen maalannut myös kodeille ja yritystiloiille menetelmää varioiden ja kehittäen.

Kuvio 1. Maalausten kohteet.

Kehitän vierellämaalauksia myös erilaisiin elämäntilanteisiin kuten esimerkiksi surutyö tai saattohoito. Tutkimukseni hakee ymmärrystä ja merkityksenantoa menetelmälle samalla tavoin kuin teen sitä maalattavan tarinalle ja maalaukselle ihmisen vierellä. (Hiltunen, 2009, s.79.) Tutkielman pääaineisto on tekemäni ja kehittämistyö vuosien 2000–2022 aikana. Taustani tutkijana sijoittuu 1980 – luvulta vuoteen 2022.

Vierellä maalaaminen perustuu **taiteen hyvää tekevään ja eheyttävään voimaan**. Taiteen hyvinvointivaikutuksia on tutkittu paljon. Sen tarve on todettu ja tärkeä niin

tutkimuksellisesti ja yhteiskunnallisesti. Erityisesti Lapin Yliopistossa on tehty paljon taideperustaista toimintatutkimusta aluekehittämisessä ja hyvinvoinnin menetelminä. Lapin Yliopiston urauurtava työ taidekasvatuksen ja yhteisötaiteen saralla ovat merkittävä perusta myös tälle työlle. (Jokela & Huhmarniemi, 2020; Hiltunen, 2009; Hiltunen & Härkönen & Jokela 2015)

Vierellämaalaaminen on yhtä aikaa niin yksilön kuin yhteisönkin voimaantumisen mahdollisuuksia tarkastelevaa toimintaa. On hyvä nähdä kasvun tavoitteen ydin; kuten kuvataidekasvatuksen professori *Mirja Hiltunen* kiteyttää:

”yhteisöllisessä taidekasvatuksessa, samoin kuin yhteisötaiteessa, keskeistä on kuitenkin taiteen kautta tapahtuva yksilön ja yhteisön voimaantuminen ja emansipaatio, jota voidaan kutsua myös kasvamiseksi”. (Hiltunen, 2001, s. 1.)

Yhteisöjen ja yhteiskunnan tasolla tarve nähdä ja kuulla tulemisen eheyttävälle ja voimaannuttavalle kohtaamiselle on ajassamme suuri. (Hiltunen, 2007, s. 1). Toivon työni vastaavan osaltaan myös tähän ajan ilmiöön ja tarpeeseen lisätä aitoja kohtaamisia ja ihmisyyden syviin tarpeisiin vastaavaa työtä niin yksilön, yhteisön kuin yhteiskunnankin tasolla.

Kuvio 2. Vierellämaalaamisen opinnäytteen elementit

Tutkielma etenee vierellämaalauksen määrittämisen ja tutkimusasetelman kautta sen taustateoriaan keskeisten käsitteiden ja ilmiöiden kautta. Maalausprosessin tarkempi kuvaus on tämän hetken kehittämistyön tulos ja se täydentyy vierellämaalaamisen työkaluominaisuuksien tarkastelulla sekä työn edellytysten mahdollisuuksien hahmottamisella. Havainnollistan tekstiä kuvioin, kuvin sekä tutkijapäiväkirjamerkinnein ja asiakaspalauttein. Kaikissa kuvioissa taustalla on ihmisten vierellä maalaamiani teoksia. Pyrin olemaan kokemusperäiselle aineistolleni kriittinen tutkimuksen validointia arvioivassa luvussa sekä tutkimuseettisiä kysymyksiä tarkastellessa. (mm. Hiltunen, 2009, s.80–81.; Kallio-Tavin, 2013; Känkänen, 2013; Jansson & Rantala, 2013)

Olen tehnyt kehittämistyötä pääsääntöisesti yksityisten asiakkaiden ja yritysten kanssa. Osan työstä olen tehnyt järjestöille ja muille tilaajille. Yksi keskeinen kehittämistyön osa on *Pelastakaa Lapset Ry:n* Yhteisöllisen kotoutumisen hankkeen kokemus vuosina 2019–2020. Pilotoimme vierellämaalauksen

perhemaalausprosessit kahdeksan pakolaistaustaisen perheen kanssa. Työparinani toimi kasvatopsykologinen ohjausasiantuntija *Elina Penger*. Elinan läsnäolo toi itselleni kokemuksen saumattomasta yhteistyöstä. Saimme kokea yhteistä arvopohjaa ja läsnäolon tapaa toteuttavan työpariuden voiman. Elina toi maalaustyön rinnalle vahvan asiantuntemuksen traumatisoituneitten perheiden kohtaamiseen.

Tutkielman tarkoituksena on asettaa hiljainen tietoni näkyväksi ja myös lukijan tunnusteltavaksi. Oman tarinan kirjoittaminen on tärkeää myös työn kehittämiseksi. Kuvataidekasvatuksen professori *Marjo Räsänen* kutsuu teoksessaan *Sillanrakentajat* taidekasvattajia kertomaan oman tarinansa. Oma tarina on koettu, väritynyt ja siihen on valittu kulma. Oleellista on impressionistinen tunnelma, tunnustuksellinen ote, jonka kautta tehdään näkyväksi, miten oma tekijyys on muuttunut ja kasvanut. Tunnustuksellisessa tarinassa tutkijan kokemus on pääkohde.

“Impressionistisessa tarinassa tutkija haluaa vetää lukijan omaan maailmaansa ja saada hänet elämään tapahtumat uudelleen kanssaan”. (Räsänen, 2002, s.3.)

Tutkielma kokoaa sen, miten löysin oman tavan tehdä taidekasvattajan ja taiteilijan työtä. Toistamalla ja varioiden menetelmää lukuisia kertoja opin luottamaan siihen, niin että se on alkanut elää omaa elämäänsä. Uskon, että omalle sisimmälleen uskollisella tavalla toimien voimme tehdä työllämme sitä muutosta ja kasvua maailmalle, ihmisille ja itsellemme, jota tarvitsemme.

Luon työn pohjan. Pohjavirityksen. Työ syntyköön. Teen niin kuin aina maalaamaan ryhtyessänikin. Nyt välineenä tietokone ja sanat. Luen. Mietin. Hahmotan. Ennen kaikkea kuuntelen. Tämän tutkimuksen yksi tärkeimmistä työmenetelmistä, kuunteleminen. Tätä ei voi suorittaa, vaikka lujaa päättäväisyyttä sen läpivieminen vaatii (ja istumalihaksia niin kuin taiteilijakollegaystävä muistuttaa). (Lukkarinen, 2019, 2022)

On mentävä menetelmä edellä. Katsottava mitä ja ketä se ensisijaisesti palvelee. Ei siinä ole muusta kyse kuin läsnäolosta, luottamuksesta ja taiteen kanssa tarinan kertomisesta, näkyväksi tekemisestä. Lupa tunteille tuntua, löytää kanava tulla kuulluksi, nähdyksi, kyynelin tai hyväksytyksi tulemisen helpotuksen tuntein siivitettyksi. Mikä vain tarve on. Ja tarvetta emme tunnista kuuntelematta. (Lukkarinen 31.12.2019)

Vierellämaalaamisen tapa olla siveltimien ja reaaliaikaisesti syntyvän maalauksen kanssa ihmisen vierellä tarjoaa monikerroksisen tavan tarkastella läsnäoloa,

yhteyttä toiseen ihmiseen ja omaan työhön, sen kehittämiseen ja loputtomaan kiinnostukseen ainutlaatuisia elämäntarinoita ja ihmisyyttä kohtaan.

2. POHJAN JA VÄLINEIDEN ASETTELU: TYÖVÄLINEET

2.1. Tutkimuksen tehtävä ja tutkimuskysymys

Tämän tutkimuksen tehtävä on kehittää toimivampaa tapaa maalata ihmisen vierellä, niin, että taidekasvattajana ja taiteilijana tuen ihmisen voimaantumista ja vahvistumista. (Jokela & Huhmarniemi 2020, s.1). Sen tehtävänä on tehdä näkyväksi, miten vierellämaalaten voi tukea niin maalattavan kuin maalaajan merkityksenantoa käsillä oleville teemoille. Tutkimuksen tehtävä on tuoda vierellämaalaamisen kehittämistyöni näkyväksi ja mallintaa menetelmää.

Rakennan tutkimuksen seuraavien kysymysten kautta:

- Mitä vierellämaalaamisessa tapahtuu?
- Miten vierellämaalaaminen toimii taidekasvattajan/taiteilijan työvälineenä?

2.2. Taustatarina: Tutkijapositio

Jotta voimme edetä menetelmän tekemisen vaiheisiin ja ilmiöihin, meidän on hyvä ymmärtää se perinne ja ne menetelmän kehittäjän juuret, joilla on vaikutusta siihen, miksi halusin ryhtyä maalaamaan ihmisen vierellä. (Räsänen, 2002, s. 3.)

Kuvio 3. havainnollistaa vuosikymmen kerrallaan ne elämäntarinani merkityksellisiksi nimeämäni kohdat, jotka rakentuvat vierellämaalaamisen juuristoon. 2000–2020-kymmenluvut kuvaavat varsinaisen kehittämistyön ajanjakson. 1980–2000-luvut kuuluvan sen juuristoon ja tutkijan perustani syntymiseen. Näitä ymmärtämällä selittyy moni valintani. 2000-luvulta lähtien olen aktiivisesti kehittänyt eri työryhmien ja eri ikäryhmien kanssa erilaisia työpajoja ja opetusmenetelmiä, jotka keskittyvät ihmisen luovuuden avautumiseen ja oman

sisimmän vahvistumiseen taideperustaisessa työskentelyssä. Tämän rinnalla olen kehittänyt aktiivisesti vierellämaalaamisen variaatioita ja tapoja.

Kuvio 3. Kehittämistyöni juuret.

Vierellämaalaamisen juuret ja tutkijapositioni nojaa jo varhaisiin vaiheisiin tarinankerronnan äärellä. Isäni kuljetti minut improvisatoriseen tarinankerronnan maailmaan yhteisen tekemisen kautta. Hevosten kanssa opin läsnäolosta ja sitkeästä hitaasta kehittämisestä paljon. Lukion jälkeen vuonna 1997 pääsin opiskelemaan kasvatopsykologiaa Oulun yliopistoon ja sivuaineeksi valikoitui puhe- ja ilmaisukasvatus sekä myöhemmin laajana sivuaineena draamakasvatus Jyväskylän yliopistossa. Perustimme tuohon aikaan oman improvisaatioteatterin ryhmän *Veturit*, jonka kanssa harjoittelimme ja keikkailimme. Tämän jälkeen syntyi soveltavan teatterin ryhmän *Valtatie 5*, jonka kanssa teimme vuosia erilaisia draamatyöpajoja Oulun alueen kouluilla.

Yhteisötaide, yhteisöteatteri, tarinankerronnan ja draamamenetelmien peilaamisen voima ihmistä vahvistavana tapana työskennellä vakuutti jo tuolloin. Yhteisötaiteen ydinolemus kehittää uusia toimintatapoja kohti ihmisten kohtaamista, syvempää ymmärrystä ja kunnioittamista. (Hiltunen, 2009) Eheyttävän ja vahvistavan taiteen tekemisen sekä taidekasvattajana toimimisen suunta sinetöityi 2000-luvun alussa. Tuohon aikaan toimin aktiivisesti draamakasvatuksen kentällä ja soveltavan teatterin parissa.

2010 luvulla lähdin hakemaan lisäkulmaa draamatyöskentelyyn kuvataiteesta. Kaipasin draamallisen rytmin ja ryhmätyöprosessin rinnalle lisää yksilönäkökulmaa ja aikaa olla läsnä kuvan tekemisen äärellä. Opiskelin kuvataidetta ensin 2012–2014 Limingan taidekoululla ja koin astuvani uuteen, mutta tuttuun maailmaan. Olinhan kotikunnassani Keminmaassa käynyt lapsena ja nuorena paljon kansalaisopiston kuvataideryhmissä. Kuvataideopinnot veivät mukanaan. Jatkoin opiskelua kuvataiteen perus- ja aineopintoihin avoimessa yliopistossa ja lopulta päädyin 2015 opiskelijaksi Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen maisteriohjelmaan. Opintojen ohella ja inspiroimana vuosien 2010–2020 ajanjaksoon liittyy paljon kokeiluja ja kehittämistä draaman ja kuvataiteen yhdistäviin opetusmenetelmiin. Tuolloin sai alkunsa myös kasvatopsykologisen perustan yhdistyminen taideopetukseen ja hyvinvointitaiteen opetustyön kehittäminen. Hyvinvointitaiteessa koen opettajana, että toimin samalla kohtaamisen perusasetuksella kuin vierellämaalaamisessa, mutta taideosuuden

tekee vain oppilas itse omiin tarpeisiinsa pohjautuen. Tällöin olen vierelläkulkija ja pedagogi en enää vierellämaalaaja.

Limingan taidekoulun aikaan vuonna 2012 runoilija, erityisnuorten ohjaaja ja neuropsykiatrinen valmentaja *Kaisa Halmkrona* pyysi minut mukaan tekemään erääseen tapahtumaan runomuotokuvia². Innostus improvisaatioon sekä kiinnostukseni ihmisten olemuksiin vei heti mukanaan. Teimme runomuotokuvia erilaisissa tapahtumissa.

Tämän myötä minulle nousi halu yhdistää kuvan maalaaminen runomuotokuvaan. Syntyi runomaalaukset, joita tein ihmisille erilaisissa tapahtumissa tai tilaustöinä. Sitten syntyi idea, että jos vain maalaisin taulunpohjalle ihmisen vierellä samaa mitä olin tehnyt aiemmin sanoin. Ja lähdin kokeilemaan. Olen yhä sillä tiellä.

Vuoden 2020 tienoilla laskin muistin varassa, että olin tehnyt ihmisille sata tai kaksi sataa runomaalausta ja vierellämaalausta. En ole pitänyt kokonaisluvusta tarkkaa kirjaa. Nämä tehdyt työt ovat tutkijaposition merkitsemisen kannalta tärkeitä kokemuksia, ja näitä vasten avautuu rakennettavaksi se ymmärrys, mitä kehittämistyölläni pyrin hakemaan. (Räsänen, 2003, s.2.) Tällä hetkellä keväällä 2022 kehitän Taiteen edistämiskeskuksen tukemana vierellämaalaamisen soveltamista vanhustyön arkeen sekä saattohoitoon ja surutyöhön soveltuvaksi. Taustatarina on kasvanut vuosien saatossa kehittämistyölle ominaisella tekemisen tavalla. Taiteilija ja opettaja oman työnsä tutkijana ja kehittäjänä on osa ammatillista identiteettiä ja asenne elämän ilmiöitä ja elämäntarinoita kohtaan.

---

² Runomuotokuva on spontaani improvisaation pohjautuva intuitiivinen kirjoitusharjoitus siitä, millaisena toisen näkee. Se tehdään nopeasti alusta loppuun toiselle ihmiselle hänen vierellään. (Goldberg, 2004)

3. KUUNTELEVA SIVELLIN: MERKITYKSENANTO JA ILMIÖT

3.1. Katsaus tutkimuksiin ja hyvinvointia vahvistavan taidetyön kentälle

Tässä luvussa luon teoreettinen tarkastelun vierellämaalaamisen ilmiöihin, jotka olen koonnut kuvioon 4. Etenen tarkastelemalla ensin hyvinvointia vahvistavan taidetyön kenttää ja omalle työskentelylle samankaltaista toimintaa sekä koko alan tärkeitä tutkimuksia.

Kuvio 4. Vierellämaalaamisen keskeiset käsitteet ja ilmiöt.

3.1.1 HYVINVOINTIA VAHVISTAVA TAIDETYÖ

Ihmisen hyvinvointia vahvistavaan taidetyöhön liittyen tehdään paljon työtä ja tutkimusta. Eheytymistä palveleva taidetyöskentely, taideperustainen kehittämistyö ja -tutkimus sinetöivät hyvinvointitaiteen työkentän olevan merkityksellinen ja perusteltu. (mm. Hiltunen, 2009, s. 71.; Lehikoinen & Vanhanen, 2017, s. 7–10.) Johdannossa toin esille, miten merkittäväällä tavalla Lapin yliopisto on vienyt eteenpäin hyvinvointia tukevaa taideperustaista toimintaa ja kehittämistutkimustyötä taidekasvatuksen kentällä. (Rantala & Jansson, 2013; Jokela & Huhmarniemi, 2020) Sosiaali- ja terveysalan palveluiden piirissä halu ymmärtää taiteen ja kulttuurin positiivisia vaikutuksia on lähtöisin 1990-luvulta. Hankemaailmassa yhä useampi sosiaali-, terveys- ja kasvatustieteiden hanke rakentavat taidetyöskentelyä eri tahoilla hyvinvointinäkökulmasta. (Lehikoinen & Vanhanen, 2017, s. 10.)

Kasvatus- ja opetusalailla hyvinvointinäkökulman korostaminen on vaihdellut eri suuntausten mukana sadan vuoden aikana. Esimerkiksi jo 1900-luvun alkupuolella taidekasvattaja ja piirustuksen opettaja *Lilli Törnudd* puhui jo taiteidenvälisyydestä ja taiteen tekemiseen liittyvästä tunnekokemuksesta sekä henkisyyden elementeistä taideopetuksessa. Hänen näkökulmansa on monitaiteellinen ja moniulotteinen. Sataan vuoteen mahtuu vielä tuosta eteenpäin myös taidetaito- ja tekniikkakeskeistä fokusointia sekä yksilön ilmaisu korostavaa perustaa, joka on laajentunut huomioimaan kokonaisia visuaalisen kulttuurin ja yhteisöllisten ulottuvuuksien merkityksiä taidekasvatustyössä. On hyvä tiedostaa miten moninaiset ovat ne juuret, mihin kukin meistä oman taidekasvatustyönsä ja taiteen kanssa toimimisen käsityksensä nojaa. Usein niiden tiedostaminen on myös avain oman luovuuden uskomusjärjestelmänsä ja uuden oppimisen päivittämiseen. (Lehikoinen & Vanhanen, 2017; Muukka-Marjovuori, 2014; Räsänen, 2008)

Hyvinvointitaiteen juuret taiteen terapeuttisuuden ja taideterapian kautta juontavat aina 1940-luvulle. (Leavy, 2019, s. 6). Kokemuksellisen, itseilmaisu vahvistavan ja ymmärtävän psykologian lähtökohdat kohtaavat kasvatustieteen, psykologian ja taidekasvatuksen saralla. Tätä kautta hyvinvointinäkökulma löytää myös taiteen

terapeuttisuuden ja taideterapiasuuntauokset. (mm. Dewey, 2010; Lehtikoinen & Vanhanen, 2017)

Yhteiskunnallisen hyvinvoinnin näkökulmiin vie 1950–70-luvuilta lähtenyt poliittinen halu aktivoida ja osallistaa ihmisiä muutokseen sekä kriittisen pedagogiikan näkökulmat. Ne toimivat perustana taidelähtöisten menetelmien tunnistamiselle osana yhteiskunnallista muutosta sekä ihmisten vaikuttamisen mahdollisuutta ja hyvinvointia. Esimerkiksi yhteisötaiteen ja yhteisöteatterin muodot ovat nostaneet heikommassa asemassa olevien ihmisten ääntä ja vaikuttajuutta kuuluville. (mm. Lehtikoinen & Vanhanen, 2017, s. 9.; Freire, 2005; Boal, 1992)

Suomessa on kulttuuripoliittisesti linjattu, että terveyden, hyvinvoinnin ja luovuuden osuus on merkittävää. Esimerkiksi vuonna 2005 on käynnistynyt ohjelmahanke *Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistuksessa*. (Hiltunen, 2009, s. 71.) Merkittävää on myös, että Suomen valtioneuvosto on tehnyt linjauksen ja päätöksen vuonna 2017 hyvinvointi ja taidetyön puolesta. On rakennettu *Taiteesta kulttuuria ja hyvinvointia toimintaohjelma*. (Finna -haku 15.1.2022 Hyvinvointitaide <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75612/OPM1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>)

Nämä linjaukset ovat omiaan tukemaan taiteen hyvinvointimerkitystä, rahoitusta ja asenteellista ilmastoja tutkimuksen ja käytännön työtä yhä paremman ja ammattitaitoisen kehittämisen puolesta. Viime vuosina taiteen hyvinvointivaikutusten yhteydessä on otettu mukaan *kulttuurihyvinvoinnin* käsite, jolla tarkoitetaan taiteen ja kulttuurisen hyvinvoinnin tarpeiden täyttymistä ja tähän liittyvää kokemuksellista toimintaa. (Lehtikoinen & Vanhanen, 2017, s. 16.) Esimerkiksi nykyisin Taiteen edistämiskeskus tarjoaa kulttuurihyvinvoinnin asiantuntijapalveluita. (<https://www.taite.fi/fi/kulttuurihyvinvointi>)

Lehtikoinen ja Vanhanen muistuttavat teoksessa *Hyvinvointi ja Taide*, että meillä on hyvinvointitaiteeseen perustuslailliset juuret:

“Oikeus osallistua taiteisiin ja kulttuuriin, kehittää itseään ja yhteisöään niiden avulla sekä mahdollisuus ilmaista itseään vapaasti ovat kulttuurisia perusoikeuksia. Nämä oikeudet on

turvattu Suomen perustuslaissa, YK:n ihmisoikeuksien julistuksessa ja monissa Suomea sitovissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa.” (Lehikoinen & Vanhanen, 2017, s. 18.)

Taiteen terveyttä ja hyvinvointia kuvantavat vaikutukset ovat todettuja niin kotimaisissa kuin kansainvälisissä tutkimuksissa. Taiteen työhyvinvointiin ja monitasoiseen työkykyä ylläpitävään merkitykseen on selvitetty ja löydetty sitä tukevia vaikutuksia. (Hiltunen, 2002, s. 71.)

Olen usein miettinyt, mikä tekee taiteesta hyvinvointitaidetta? Eikö kaikki taide periaatteessa voi lisätä hyvinvointia? Kyllä, muttei välttämättä tai ollenkaan. (Lehikoinen & Vanhanen, 2017) Esimerkiksi taideopetusta voidaan toteuttaa niin, että se ylläpitää suorittavaa ja luovuutta lukitsevaa tekijyyttä ja ei näin tue tekijänsä hyvinvointia ja identiteetin kasvua. Taide voi lisätä hyvinvointia, mutta hyvinvointिताiteessa ollaan tietoisia ja perillä hyvinvoinnin merkityksestä, rakenteista ja sen ilmentymisestä ihmisen elämässä. Ja tätä osataan käyttää yhdessä taiteen tekemisen ja laadukkaan taideopetuksen rinnalla. Tähän näkökulmaan Lehikoinen & Vanhanen haluavat myös kiinnittää huomiota, jotta taiteen avaavan ja terapeuttisen vaikutuksen vastuullisuus huomioidaan suunnittelussa ja työssä huolella. Ohjaajien ja opettajien täytyy olla koulutettuja ymmärtämään niitä ilmiöitä, joita he työllään ihmisissä avaavat ja edistävät. Tämä on erityisen tärkeää herkästi haavoittuvien ja hauraassa asemassa olevien ihmisryhmien kohdalla. (Lehikoinen & Vanhanen, 2017) Tämä sama täydentyy myös taideperustaisten menetelmien määrittelyssä, jotka toin esiin johdantoluvussa.

3.1.2. VIERELLÄMAALAAMISEN SUKULAISIA TAI SAMANKALTAISUUKSIA

Vierellämaalaus hakusanana ei tuota korkeakoulukirjastojen tietokannasta *Finnasta* täysin samanlaisena mitään. Alussa mainitsin Kaija Juurikkalan Sielunmaalaukset³. (Juurikkala, 2012) Ne asettuvat tekotavaltaan lähelle omaani. Olemme keskustelleet ja pohtineet Juurikkalan kanssa maalaustapojemme olemusta ja olemme myös maalanneet toisillemme tavoillamme. Toisinaan kohtaan ihmisiä,

³ Kaija Juurikkalan Sielun muotokuvat syntyvät spontaanisti hetkessä peilaten maalattavan sisintä ja sielua, tavoittaen maalattavan olemuksesta jotain oleellista ja syvää, hyvää ja hoitavaa. Ne ovat leikillisiä, nopeita ja tapa virrata siveltimen kautta. (Juurikkala, 2012)

jotka maalaavat toisille ihmisille erilaisin asetuksin, useimmiten tilauksesta tai sitten läsnä ollen. Valokuvataiteen puolelta hyvin lähellä menetelmää tulee sosiaalikasvattaja ja taidepedagogi *Miina Savolaisen* Voimauttavan valokuvan menetelmä. Siinä oleellista on, että taiteilija -valokuvaaja katsoo kuvattavaa niin kuin kuvattava toivoisi itseään katsottavan. Liikutaan nähdyksi tulemisen eheyttävyyden ja oman tarinan eheyttävän kuulluksi tulemisen äärellä. Savolaisen keskiössä ovat esimerkiksi vaille jäämisen kokemus ja sen tarpeisiin vastaaminen. (Savolainen, 2008)

Työskentelin vuonna 2003 Youth, Europe & Theatre -projektissa Hollannissa. Oppilaiden kanssa yhdessä rakennetussa esityksessämme oli näyttämöllä reaaliaikaisesti toimiva taidemaalari. Hän maalasi esityksen tunnelmia ja mielleyhtymiä, asioita, joita hän esityksen teemoihin liittyen koki. Joskus kuvataiteilija maalaa reaaliaikaisesti muotokuva esiintyvistä muusikosta. Tämän tyyppistä toisen kanssa maalaamalla rinnan olemista on tehty paljon. Tyypillisimpänä vanhana tapana on taidemaalarin maalaama havainto tai karrikoitu tai tulkittu muotokuva ihmisen vierellä. (Taidemaalariliitto, 2022 <https://www.painters.fi/?s=muotokuva>) Tai sitten taiteilija maalaa esimerkiksi musiikin ”vierellä” eli kuvittamaa ja tulkitsee muusikkoa tai musiikin tunnelmaa (Laulu rakkaudelle, 2021 televisiolähetys).

Kokeilen löytää lisää yhteneväistä tekijyyttä ja tekemisen sukulaikäkäytäntöjä käyttämällä hakua: Maalataan musiikkia. Maalataan tarinaa. Maalataan satua. Satumaalaus. Näissä maalari tulkitsee kuulemaansa, kokemaansa, näkemäänsä. (Finna -haku 2.1.22) 1980-luvulla television suosituksessa lastenohjelma *Pikku Kakkosessa* vaikuttanut *Kylli - tati* maalasi reaaliaikaisesti tarinaa, jota kertoi. Vierellämaalaamisesta yleisön edessä ovat usein ihmiset kommentoineet minulle, että ” olet kuin moderni Kylli-täti”. Maalaan, kerron tarinaa ja juttelen. (Lanér, 1989) Käytän tätä tapaa usein myös opetusmenetelmänä kuvataiteen opetustyössäni. Kerron ja maalaan samalla sekä kuljetan oppilaita aiheeseen, teemoihin ja tekniikkaan sisälle. Se mikä erottaa monet tavat tehdä ihmisen vierellä taidetta on vuorovaikutteisuus ja osallistavuus, eli myös maalaamisen kohde vaikuttaa maalaamiseen.

Näissä variaatioissa on paljon yhtymäkohtia vierellämaalaamiseen. Tarinan maalaamisen haun kautta pääsen taiteen olemuksen äärelle. Taide on ikaikainen muoto, joka kertoo tarinoita, ilmentämää, avaa, näyttää ihmisyydessä oleellisinta. Taide yhdistää ihmisiä, kulttuureja, vahvistaa ihmisyyttä ja hyvinvointia. (Lehikoinen & Vanhanen, 2017)

3.1.3. TUTKIMUKSIA

Taiteen tohtori Mirja Hiltusen väitöskirja *Yhteisöllinen taidekasvatus* on monella tavalla tärkeä. Se kuuluu pohjoisen alueen merkittäviin kuvataidekasvatuksen ja yhteisötaiteen tutkimuksiin ja muistuttaa taiteen eheyttävän yksilöllisen vaikutuksen rinnalla myös yhteisöllisen voimaantumisen merkityksestä ja moniulotteisuudesta. Koska maalaan yksilömaalausten lisäksi myös perheille ja työyhteisöille, tämä näkökulma on merkityksellinen. (Hiltunen, 2009)

Taiteen tohtori *Mira Kallio-Tavin* tarkastelee väitöskirjassaan vuosien ajan tapahtunutta maalaamista yhdessä autistisen ihmisen rinnalla. Tämä on minulle tärkeä näkökulma, sillä hänkin maalaa ihmisen vierellä hänen kanssaan. Kallio-Tavinin ajattelu haastaa kriittisyyteen ja eettisiin valintoihin. Väitöskirjassaan hän tutkii toisen kohtaamista ja vuorovaikutuksen merkitystä taidepedagogiikassa. Hän antaa välineitä tutkia toisen ihmisen kanssa tapahtuvaa taidevuorovaikutusta, ennakkokäsityksiä ja pyrkimyksistä vapaata taidetyöskentelyä. Kallio-Tavin on kirjoittanut myös taidekasvatuksen välineistä kulttuurisessa kohtaamisessa, joka on merkittävä peili pakolaisperheiden maalausprosessejani ajatellen. (Kallio-Tavin, 2013, 2018)

Taiteen tohtori Marjo Räsänen teoksessa *Sillanrakentajat* tarkentuu taiteen kokemuksellinen ymmärtäminen ja sitä kautta oppimisen näkökulma. Räsänen tapa hahmottaa kokemuksen tutkijan tarinaa toimii itselleni jonkinlaisena punaisena lankana ja tarkistuskohtana pitäytyä näkökulmassani. Se tukee taiteilija-taidekasvattajan työtä ja identiteetin rakentamista. (Räsänen, 2002)

Valtiotieteen tohtori *Päivi Känkäsen* väitöskirja *Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa* Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle 2013 on mielenkiintoinen. Hän on kehittänyt ja tutkinut lastensuojelussa käytettäviä taidemenetelmiä, joissa lapsille annetaan vapaus ja mahdollisuus olla itse oman tarinansa luoja taiteen kanssa. Känkänen on kehittänyt menetelmiä yli vuosikymmenen lähinnä koulukodeissa. Hänen taustansa on taidekasvatuksessa vaikkakin väitöskirja on sosiaalitieteiden ja valtiotieteiden. (Känkänen, 2013)

Taidekasvattajuutta puhutteleva lähde on kasvatustieteen tohtori ja draamakasvatuksen tutkija *Tuija Leena Viirretin* tuore väitöskirja vuodelta 2020. Viirretin tutkimuksen kohteena on vuorovaikutuksen laatu draamatyöskentelyssä, jossa kohteena on taiteilija- opettajan oman työn reflektointi, dialogi oppilaan kanssa sekä käytännön dialoginen toiminta. (Viirret, 2020) Viirretin ja Kallio-Tavinin väitöskirjoissa on kiinnostavia yhtymäkohtia. Saman keskustelun äärelle asettuu Hiltusen väitöskirjan kohtaamisen ja aidon vuorovaikutuksen tarkasteleminen *Martin Buberin* kohtaamisen filosofiasta ammentaen. Olemme saman yhteydenluomisen äärellä. Todellinen yhteys, todellinen yhteisö, todellinen kohtaaminen. (Hiltunen, 2009, s. 55.; Kallio-Tavin 2013, Viirret 2020)

Merkittävänä tutkimuksina nostan esille vielä Taidelähtöisten menetelmien tutkimukset *Taiteesta Toiseen* teoksessa, joka on Lapin yliopiston taideperustaisen toiminnan tutkimusmateriaalia työelämän näkökulmasta. (Rantala & Jansson, 2013) Sekä jo aiemmin mainitsemani Taideyliopiston professori Kai Lehikoisen ja filosofian tohtori Elise Vanhasen kokoaman kansainvälisiä tutkimuksia koostavan teoksen *Taide ja Hyvinvointi*. (Lehikoinen & Vanhanen, 2017)

3.2. Keskeiset käsitteet ja ilmiöt

3.2.1. KOKEMINEN JA KASVU

Vierellämaalauksen tarkastelun perustalla on kokemus ja sen kuvaaminen ja kokemuksen hyväksymisen kautta kasvun mahdollisuus. Kokemus on yhtä aikaa inhimillinen ja arkinen, moniulotteinen elämys sekä tutkimuksen kohde. Me mukana olevat ja elävät ihmiset olemme syvästi kokevia, ajattelevia ja tuntevia. (Hyyppä ym. 2015)

Kokemuksen kuvaamisessa tärkeintä on dialogisuus, avoimuus, läpinäkyvyys, sanallistaminen sekä tietoisuus sen syntyyn vaikuttavista taustatekijöistä. Hyväksymisen perustana on kokemus ja sen asettaminen tarkasteluun sellaisena kuin se kuvataan. Maalarina minulla on vain oma kokemukseni ja tulkintani maalattavan kokemuksesta. Maalattavalla omansa. Toisinaan kun yhdessä maalaamisen tila aukeaa, jaamme kokemuksemme yhdessä, silti erillään, ikään kuin kolmannessa tilassa. Sanoin, aistein ja tulkinnoin voin yrittää päästä lähelle maalattavan kokemuksen ymmärtämistä. (Kallio-Tavin, 2013; Hiltunen, 2002, s. 55.) Myös Kallio-Tavin nimeää tarkastelevansa ensisijaisesti yksilöllistä kokemusta, hetkiä sellaisenaan. (Kallio-Tavin, s. 52).

Taiteen ja kasvun kokemuksellinen tulkinta on aina heijastus kokijan tai kokemuksen tulkitsijan arvoja ja elämismaailmaa. Räsänen kokoaa:

“sillan rakentamisesta itsen ja toisten välille, jonka tärkeä osa on oman henkilöhistorian ja kokemusten liittäminen muihin. Tämä tapahtuu suoran vuorovaikutuksen ja muista välillisesti kertovien artefaktien kuten taideteosten tarkastelun avulla”. (Räsänen, 2002, s. 4.)

Kun ihmisen kokemus tulee sellaisenaan mahdollisimman hyväksytyksi ja arvostetuksi, se avaa tilaa hyväksyvälle työotteelle molemmin puolin. Samalla se myös avaa mahdollisuuksia kasvuun. Tämä ajatus keskustelee Kallio-Tavinin pedagogisen lähestymistavan kanssa, jossa hän halusi purkaa maalattavan kanssa työskennellessään kasvattamisen ja opettamisen tavoitteen. Kun hyväksymme kokonaisvaltaisesti jotain, meiltä katoaa tarve muuttaa yhtään mitään. Tämä avaa reittejä läsnäololle ja mahdollisuuksille, joista emme tienneet. Känkänen puhuu lastensuojelutyön taidekontekstissa tilanannon käsitteestä. Annetaan tilaa toiselle olla vain se mitä hän on. (Kallio-Tavin, 2013, s. 23.; Känkänen, 2013, s.10.)

Räsänen kokemuksellista taiteen ymmärtämistä kokoava tutkimus on syntynyt yhdistämään taidekasvatuksen kentän oppilaiskeskeisyyden ja tiedonalapohjan

vastakkainasettelun, joka näkyy valitettavan usein yhä vahvana aseenteellisuutena taiteen opiskelua kohtaan. Räsänen on työllään rakentanut siltaa myös yksilön ilmaisun ja sosiaalikiittisten näkemysten välille. Marjo Räsänen on näin ollen monitasoinen sillanrakentaja itse tutkijanakin taidekasvatuksen kentällä. (2002, s. 9.) Räsänen työ nostaa esille myös Artur Eflandin (1998) kehittämistyön lopputuleman, joka osaltaan kokoaa, etteivät mitkään taidekasvatusmallinnokset⁴ esiinny puhtaina vaan ne lomittuvat käytännön työssä toisiinsa. Tärkeintä taidekasvatustyötä tekevänä taiteilijana on olla tietoinen niistä ja ymmärtää mihin oman käsityksensä kasvusta ja oppimisesta rakentuu. (Räsänen, 2002, s. 8–9.)

Kokemuksellinen näkökulma on tärkeä, sillä siihen kiteytyy niin yksilön kuin yhteisönkin näkökulma. Tämä sama yhteys on yksilötaiteen ja yhteisötaiteen rinnalla. Taiteen ja taideopetuksen ymmärtäminen nojaa *David Kolbyn* ja *John Deweyn* kokemuksellisen oppimisen lähtökohtiin. (Räsänen, 2002, s. 10–11.) Dewey tunnetaan kokemuksellisen oppimisen oppi-isänä 1930-luvulta lähtien. Hänen teoksensa *Art as experience* kokoaa taiteen ja kokemuksen merkityksenantoa. (Dewey, 1980) Kolbyn malliin kiteytyy uuden hahmottaminen ja oivalluksen peilautuminen kokemukseen ja vuorovaikutukseen. Avautuu pääsy sisäisen maailman ja ulkoisen maailman kohtaamiseen. Oppiminen tapahtuu, kun taiteen avulla oivalletaan se, miten se liittyy omaan elämään ja identiteettiin, tunnustetaan teoksen kanssa omia tunteita ja ajatuksia. Vierellämaalamisessa on kyse myös kokemalla oppimisesta. (Räsänen, 2000. s. 11, 156.)

Räsänen kokemuksellisen oppimisen mallissa on tärkeintä, että

“edistääkseen kokempohjaista oppimista opettajan ja oppijoiden tulisi mielestäni tunnistaa vuorovaikutussuhteisiin liittyviä psykologisia ilmiöitä ja ymmärtää metaforien, unien, intuition, mielikuvituksen ja empatian voima” (Räsänen, 2002, s. 11.)

Taiteen ymmärtäminen ja kasvu kokemuksen kautta rakentuu elämismailman ja taidemailman **yhteyden** varaan. Oleellista on taideteos, jonka muoto ja ilmaisu kertoo yhteisestä merkityksestä tekijän ja katsojan välillä. Taiteilija heijastaa

⁴ Taidekasvatusmallit, jotka painottuvat kasvatuksellisten, psykologisten, esteettisten ja filosofisten painotusten mukaan, ovat taipuneet Eflandilla muotoihin: mimeettinen, behavioristinen, yksilökeskeinen. Efland on koontanut eklektisen taidekasvatuksen malliin sen, mikä yhdistelee eri lähestymistapoja. (Räsänen, 2022, 9) Marjo Räsänen on tehnyt Suomessa työtä kuvataidekasvatuksen kentällä kutsuessaan taidekasvattajia tulemaan tietoisiksi kentän virtauksista ja painotuksista. Hän kutsuu taidekasvattajia rakentamaan oman taideopetuksensa perustan ja mallin, johon omat tärkeät ja taidekasvatusta parhaiten palvelevat elementit yhdistyvät. (Räsänen, 2008)

tilanteeseen oman sosiaalisen ja persoonallisen todellisuutensa heijastumat. Katsoja projisoi merkitykseen oman persoonallisen ja sosiaalisen todellisuutensa. (Räsänen, 2002, s. 17.) Vierellämaalaamisen tila jatkaa vielä yhteiseen merkityksenantoon ja yhteiseen teoksen luomiseen yhdessäluomisen tilana.

3.2.2. EI -TIETÄMINEN JA ODOTUKSET

Kohtaamistyössä on tärkeä tarkastella kriittisesti omia odotuksiaan, haluja tilanteen etenemisestä, kaipuita ja tarpeita, miksi työtä tekee. On tärkeää avata itselleen, mitkä näistä avaavat ja mitkä estävät yhteyden syntymistä. Miten aidossa yhteydessä voisi tavoittaa pakottamatta niitä asioita, jotka ovat tilanteelle oleellisia. Vierellämaalaamiseen liittyy itsen tyhjentämisen tarve ennen kohtaamista, jotta voin kohdata toisen ihmisen vapaasti. Luon maalattavasta mahdollisimman vähän ennakkokäsityksiä. Aivan kuten Kallio-Tavinkaan ei halua määrittää tilanteessa toista diagnoosin tai minkään määritelmän kautta. Hän tarkoittaa ei-tietävänä ohjaajana jopa analyytikkomaista asennetta passiivisena vaikuttajan roolissa. Tällöin toiselle ja taiteelle annetaan tilaa tapahtua; syntyy se mikä on syntyäkseen, ilman että siihen pyritään. (Kallio-Tavin, 2016, s. 28, 211, 213.)

Ei-tietämisen tilaan ja asenteeseen asettautumalla annetaan laajempi mahdollisuus toiselle ihmiselle tulla kuulluksi. Suodaan tilanteelle mahdollisuus ohjautua enemmän sinne, mitä syvimmin tarvitsemme. Kallio-Tavin haastaa tutkimuksellaan taidekasvatuksen kenttää. Voisimmeko aina kohdata toisen ihmisen työssämme ja arjessamme näin. (Kallio-Tavin, 2013)

Kun maalasimme vuonna 2019 Pelastakaa Lapset ry:n pakolaisperheiden kanssa perhemaalausprosesseja työparini Elina Pengerin kanssa, koimme tämän pakolaisperheiden kanssa ainoaksi toimivaksi työtavaksi kohdata perheet. Projektilla oli myös tarkat tavoitteet etenkin rahoittajien suuntaan, mutta meidän reittimme ihmisten luo yhteyden kulki ei-tietämisen kautta. (Lukkarinen & Penger, 2020)

Kasvatus ja opetustyö pyrkii luonteensa mukaan luomaan muutosta. Niin tekee myös taideperustainen työskentely ja tutkimus. Kallio-Tavin on haastanut miettimään, voisiko tästä luopua. Voisiko työlläni olla muu pyrkimys ja perusta. Voisimmeko luopua odotuksesta tehdä lähtökohtaisesti jotain merkityksellistä ja muutosta luovaa. Jos sitä tapahtuu, se syntyisi sivutuotteena. Kallio-Tavinin tutkimus nojaa muun muassa kriittisen vammaistutkimuksen kontekstiin, ei niinkään koulumaailman kontekstiin. Näkökulmallisesti ajatellen, voisimmeko kuitenkin kohdata ihmiset ensin juuri ei-kasvun tavoitteen kautta (pedagogic degrowth). (Kallio-Tavin, 2013) Ottaisimme tavoitteet mukaan vasta sitten kun yhteys on auki ja toimiva sekä tilanne otollinen kasvuun ja uuden oppimiseen.

Ei-kasvun ilmiö tässä tutkimuksessani on tärkeä ymmärtää toisen kohtaamisen ensiasenteena. Sitä ei pidä ymmärtää tässä tutkimuksessa totaalisenä asetuksena, jossa emme halua kuulla tai tietää mitään toisesta ihmisestä ja luovumme kaikista tavoitteista. Ennakkosuhtautumisen on palveltava prosessin avautumista. Yhteyden avautumisen tuki on niin sanottu vuorovaikutuksen toimivuuden tarkistuselementti.

Koska puhun myös taidekasvatuksesta, on tärkeä huomata, että koulumaailman kontekstissa meidän ei pidä luopua oppilaiden oikeudesta saada tavoitteellista opetussuunnitelman mukaista opetusta, vaan kyse on kohtaamisen asenteesta, jolla luodaan hyväksyvä yhteys oppilaaseen, jonka jälkeen tavoitteiden toteutumiseksi on otollisempi maaperä. Tämän on lähtökohta, joka tukee myös yksilön sisäistä kasvua sekä yhteisön voimaantumista. Kyse on marssijärjestyksestä. On tärkeää tarkistaa, onko oma tavoitteellisuus niin vahvaa, että se estää avoimen yhteyden synnyn oppilaan kanssa. Vai tukeeko se sitä. Onko yhteisön, jossa toimimme, tavoitteellisuus ja raamit sellaisia, että siellä voi luoda ei-tietävää kohtaamisen teitä. (Kallio-Tavin, 2016, s. 211.)

Edeltävä peilaus yhdistyy taidekasvattajan arvovalintoihin, joihin usein törmäämme, kun yhteiskuntamme ja koulutus- ja kasvatusjärjestelmämme on monin osin välineellistynyt palvelemaan monisyisesti montaa tavoitetta (laki, ops, kustannukset, mittarit, yksilön ja yhteisön kasvu). Niin yhteisölliset kuin yksilölliset ulkopuoliset odotukset ja paineet ovat moninaiset. Kallio-Tavin kuvaa

tutkimuksessaan, miten yllättävästi hän kohtasi ulkoa tulevaa muutoksen painetta maalatessaan Thomaksen kanssa useamman vuoden ajan. Hän, joka ei halunnut pyrkiä muutokseen, joutui silti vastaamaan siihen kysymykseen. Tämä saa miettimään kuinka sisäänrakennettuina meissä se lähtöasetus on. (Kallio-Tavin, 2013, s. 213.)

Lastensuojelun puolella Päivi Känkänen pyrki vuosikymmenen ajan antamaan lastensuojelun lapsille tilan saada rakentaa omaa tarinaansa vapaana määritelmistä ja odotuksista (Känkänen, 2013) Musiikkikasvattaja, säveltäjä ja kuvataiteilija *Leena Poikelan* elämäntyö ja tutkimuksellinen ydin kysyy: voisimmeko saattaa kasvatettavamme, oppilaamme, kohtaamamme ihmiset sellaiseen tilaan, jossa he tulevat kuulluiksi ja saavat kasvaa oivaltaen itse. Tähän mielestäni kiteytyy koko ei-tietämisen juuri yhdistyneenä muutokseen tähtäävään toimintaan. Tätä kautta pääsemme kohtaamaan ihmisemme aidosti. (Poikela, 2019)

3.2.3. KOHTAAMINEN JA TAITEILIJA-TAIDEKASVATTAJAN ROOLI

Taiteilijan roolin kautta avautuu luomisen ja leikillisyyden mahdollisuudet. Kutsun usein vierellämaalauksia taidemuistiinpanoiksi ihmisen elämän tärkeistä asioista. Tämä rakentuu laajempaan käsitykseen taiteesta todellisuuden rakentajan perimmäisessä tehtävässään. (Efland, Freedman & Suhr 1996, 1986.) Taideperustainen työ nojaa ihmisen oikeuteen rakentaa, vastaanottaa ja ylläpitää omaa hyvinvointia tukevaa taidetoimintaa ja tekijyyttä. Tässä toiminnassa laajassa merkityksessään taiteilijan rooli ja vastuu on merkityksellinen mahdollistaja. (Lehikoinen & Vanhala, 2017, s. 10–11.)

Mikä roolini on sitten käytännössä ja vierellämaalamisen tilanteessa? Vierellämaalaavana taiteilijana roolini ja tehtäväni on keskittyä kohtaamaan toinen ihminen, luomaan yhteys minun ja hänen välillemme. Samalla olen yhteydessä läsnä olevaan hetkeen ja itseeni. Rooliini kuuluu tuntea työvälilinet, niin henkiset kuin materiaalitekniset. Minun täytyy tuntea menetelmän kulku, annettu aikarajan ja luovuuteni ja näiden välinen yhteistyö niin, että voin toteuttaa maalauksen alusta loppuun ihmisen vierellä.

Roolini ohjaajana ja pedagogina on kannatella tilannetta, pitää huolta sen raameista ja säädellä sen syvyyttä ja luonnetta, rytmejä ja syklejä sekä teemoja. Tilanteella on myös terapeutin luonne ja tekijänä terapeutin välineen käyttämisen rooli on erityisen tärkeää tiedostaa. Olen velvollinen tuntemaan välineen ja suojaamaan ja pitämään huolta minun tekemälläni osuudella usein hauraassakin asemassa oleva maalattava. Roolini on pitää huolta maalattava mene liian syvälle tai etten suhtaudu minuun terapeutina. Olen taiteilija, jolla on terapeutin työkalu käytössään.

Tämä on tehnyt minut myös varovaiseksi ja tarkaksi. Ammatillinen tiedostaminen, ohjaus, vastuu ja rajaaminen ovat ensiarvoisen tärkeitä. Minulla on vaitiolovelvollisuus ja vastuu sulkea prosessi niin, että sen kaari päättyy aina ihmiselle voimaannuttavaan kokemukseen ja tasapainoiseen olotilaan. En pidä taidetyöskentelyä onnistuneena, jos maalattavalle jää rikkinäinen olo tai että häntä hävettää avautumisensa tai hänelle jää olo, että hänessä on vikaa tilanteen onnistumisen kannalta. Taiteilija-ohjaajan rooli on ottaa vastaan tilanne häntä kannatellen niin, että eletty tarina ja hänen ominaislaatunsa tulevat nähdä voimaannuttavalla tavalla. (Lehikoinen ja Vanhala, 2019; Lukkarinen & Penger, 2020)

Tuija Leena Viirretin avaus opettajan roolissa työtavan vuorovaikutukseen tuo tähän hyvän näkökulman. Opettajan rooli tukee draamallisen tilanteen etenemistä sekä sen tehtävänä on myös suojella osallistujia ja toimia heidän parhaaksi. Draamaopettajan työn ohjaajan ja vierellämaalavan taiteilijan roolini muistuttavat paljon toisiaan. Opettaja pystyy ohjaamaan ryhmälle lisää jännitettä, käännekohtia tai säätämään työpajan rytmiä. Tässä on kyse turvallisen yhteyden säilyttämisestä ja yhdessä elämisestä sen tilanteen läpi, jonka olemme rakentaneet. Minulle maalattava kulkee kanssani maalauksensa syntyprosessin aiheinaan hänen elämänsä ja olemuksensa. Taiteilijan roolinani on kannatella, viihdyttää, leikitellä ja säädellä, niin kuin opettajan roolissa työtapakin tekee draamakäsittelyn prosesseissa. (Viirret, 2020)

Maalattavan turvallisuuden tunne perustuu siihen, että hän voi nojata taiteilijan ja ohjaajan ammattitaitoon. Viirret puhuu luottamuksen ja arvostuksen läsnäolosta

vuorovaikutuksessa. Se on eettisesti vastuullinen rooli, sillä ihminen nojaa minuun, avaa itsensä ja antaa minun olla ”hänessä” ja hänen tarinassaan läsnä ja luoda sen pohjalta. Tilanne on herkkä ja ainutlaatuinen. Siksi tämä lähestymistapa vuorovaikutuksen perusteisiin, joissa on tutkittu taiteilijaopettajan perustaa ja lähtökohtia, on tärkeää. Kyse on jaetusta ymmärryksestä ja kasvotusten syntyvästä luottamukseen perustuvasta vuorovaikutuksesta. Kyse on vastuullisesta kohtaamisesta hyväksyvän välittämisen ja rakkauden ilmapiirissä. (Viirret, 2020; Kallio-Tavin, 2013; Poikela 2019).

Kallio-Tavin ja Viirret viittavaat Martin Buberin kohtaamisen filosofiaan. Buberin tarkastelussa vuorovaikutuksen mahdollisuutta tarkastellaan vuorovaikutuksen asenteen kautta. Siinä hahmotetaan, miten toiseudesta syntyy yhteisyys, eli miten meistä tulee samaa, samassa dialogissa olevia, jaetussa tilassa olevia ihmisiä. (Kallio-Tavin, 2016, s. 124.; Viirret, 2020, s. 34.) Hiltunen kiteyttää Buberiin nojaten:

“Taide on siis teko, se on kohtaaminen, kyse on molemminpuolisuudesta. Buber korostaa nimenomaan, yhteys on molemminpuolisuutta”. (Hiltunen, 2002, s. 57.)

Yhteys syntyy molemmin puolin. Roolit yhteyden sisällä ovat selkeät ja ovat tärkeitä kommunikoida tilanteen aluksi auki sekä vahvistaa osoittamalla tekona, että näin on. Maalattavan tehtävä on vain olla niin kuin hän on ja hän saa tulla kannatelluksi ja hänen ei tarvitse pitää tilanteen edistymisestä, ajankulusta tai sisältöjen säätelystä huolta, ellei hän niin halua tehdä. Aidossa kohtaamisessa myös taitelija/taidekasvattaja saa oivaltaa uutta ja samalla tarjota maalattavalle kokemuksen kannatelluksi tulemisesta. Tämän mahdollistaa aito vahvistava läsnäolo. (Lukkarinen & Penger, 2020)

3.2.4. AITO VAHVISTAVA LÄSNÄOLO

Vierellämaalaamisen menetelmän perusta nojaa tilanteen mahdollisimman sellaisenaan hyväksymiseen. Silloin aukeaa aidon läsnäolon tila, jota tukevat edellä kuvattu ei-tietäminen ja taiteilija/taidekasvattajaroolin tiedostaminen. Aidossa hyväksymisessä ei ole tarvetta muuttaa mitään, sille ei ole ehtoja. Miten läsnäolo

eroaa ei-tietämisen tilasta. Näen niissä käsitteellisen eron. Ei-tietäminen on tapa tarkastella ja purkaa uskomuksia ja odotuksia. Läsnäolo on olemisen tapa, jossa emme enää työskentele rakenteen tai menneeseen perustuvan ennakkotiedon kanssa vaan kuuntelemme hetkeä vapaasti ja uteliaana, antaen sille mahdollisuuden olla sitä mitä se kullakin hetkellä on.

Aidosta läsnäolosta johtuva kokonaisvaltainen hyväksyminen saattaa johtaa eheytymiseen ja muutokseen, jos hetki tai aika on otollinen. (Kallio-Tavin, 2016, s. 29.) Tämä liittyy myös ihmisen kehityksen syklisyyteen ja monitasoiseen ymmärtämiseen, että elämäntilanteet, ihmisen tilat ja koko elämäkokonaisuus säätelevät sitä millaisiin muutoksiin ihminen on yksilönä valmis. Mitä aidommin kuuntelemme ja olemme läsnä, voimme tunnistaa näitä muutoksen avaimia ihmisessä.

Mistä tietää, että oma läsnäolo on aitoa? Silloin myös taiteilija ja taidekasvattaja kokee ja hyväksyy olevansa sellainen kuin on. Tuossa hetkellä ei ole sillä hetkellä muuta mielessä eikä ajatuksissa risteile odotuksia eikä tavoitteita tilanteen suhteen. Aito läsnäolo kuuntelee ja vastaa asioihin tilanteen mukaan. Kuuntelemisen kohteena on se, miten toinen ihminen peilaa aidon läsnäolon. Useimmiten vastapuoli peilaa aidon läsnäolon rentoutumisella tai luottamuksen osoituksella olemalla rehellisemmin sitä mitä on. Tämä toki ei aina ilmene positiivisesti, mikä on hyvä tiedostaa.

Kallio-Tavin kuvaa hyvin samoin tavoin työskentelyään Tomasin kanssa. Hän pitäytyi halusta muuttaa maalauskumppaniaan ja odottaa häneltä asioita, hänen työnsä rakentui sille hyväksynnälle mitä olemassa oleva hetki antoi. Hän halusi tilanteen ja maalauskumppanin olevan kulloinkin mitä on. Hänen läsnäolonsa perustui puhtaalle kuuntelemiselle ja tekemiselle. (Kallio-Tavin, 2016, s. 29.) Tämän saman totesimme Pelastakaa Lapset ry:n perhemaalausprosesseissa pakolaistaustaisten perheiden kanssa; mitä paremmin he kokivat tulevansa hyväksytyiksi meidän toimestamme, sitä enemmän he avautuivat ja luottivat, uskoivat meidän tekemiseemme heidän kanssaan. (Lukkarinen & Penger, 2020)

3.2.5. YHDESSÄLUOMINEN JA MERKITYKSENANTO

Vierellämaalaus on tyhjä tila, jota kutsun yhdessä luomisen tilaksi. Avaan sen taiteilijana ja kutsun maalattavan siihen mukaan. Se on yhteinen jaettu tila, kohtaaminen. Mahdollisuus tulla kuulluksi ja nähdyksi. Yhdessäluominen konkretisoituu myös toisinaan sillä, että maalattava ryhtyy maalaamaan kanssani maalausta.

Kokemuksellisen tiedon omaksuminen ja reflektointi tapahtuu vuorovaikutuksessa ja se on yhteistä merkityksenantoa. Sen edellytyksenä on myös luottamus opettajan ja oppilaan ja vierellämaalauksessa maalajaan ja maalattavan välillä. (Räsänen, 2000, 12, 158) Yhteinen luottamuksen ilmapiirissä tapahtuva merkityksenanto ja reflektio mahdollistaa yhdessä luomisen. Syntyvä kuva ei ole mikä tahansa maalaus vaan jokainen värivalinta, siveltimenveto, pohdinta, hetki luovat merkitystä, jonka maalattava ja minä muistamme. Se tallentuu maalaukseen. Se tallentuu meihin. (Dewey, 2005, s. 20.; Lehikoinen, 2017, s. 12–15.)

Maalauksen värit, siveltimen vedot, minulle taiteilijana ominainen kuvalliseen ilmentämisen tapaan liitetään maalattavan ominaisuuksia. Nämä ominaisuudet vahvistavat häntä ihmisenä ja hänen arkeaan, elämää. Tekevät näkyväksi häntä sellaisena kuin hän on, hänen elämänsä tarinan merkityksellisiä kohtia. Jokainen maalaus on uniikki, ainutlaatuinen ja silti siinä on piirteitä meille ihmisille yhteisistä kollektiivisista teemoista. Kutsun turvallisessa ja vastuullisessa vuorovaikutuksessa maalattavan luomaan kanssani merkityksiä ja symboleita hänen elämänsä voimaannuttaviin asioihin liittyen. Annamme merkityksen yhdessä, dialogissa.

Marjo Räsänen tutkimuksessa siltaa rakennettiin taiteen ymmärtämisen ja itseymmärryksen välille. Hänen työnsä merkityksellisin löydös oli se, että mitä selkeämmin oppilaat liittivät ja assosioivat taideteoksen maailmaa omaan elämäänsä, sitä vahvempi oli siirtovaikutus itseymmärryksen ja taiteen kesken. Siirtovaikutuksella hän tarkoittaa sitä, missä määrin koetun taiteen oppia sovelletaan oman elämän opiksi. (Räsänen, 2000, s. 160.)

Esitän itselleni usein kysymyksen osana oman työn näkyväksi peilaamista, miksi minä tätä teen. Miksi haluan työskennellä tällä tavoin ihmisen kanssa ja haastaa itseni kerta toisensa jälkeen synnyttämään teoksen tällä tavoin ja olemaan maalattavan tarinassa läsnä. Ja löydän saman vastauksen aina: Ihmiset tarvitsevat merkityksenantoa, tarinansa luomista ja kuulluksi tulemista sekä nähdä tulla tulemista maalaamalla. Minä tarvitsen merkitystä taiteilijana olla yhdessä toisten ihmisten kanssa. Taide rakentaa tässä sitä todellisuutta. Ihmiset elävät mukana ja taiteilijana saamme olla siinä hetken mukana kanssarakentajana taiteilijan ja läsnäolijan roolissa. (Lehikoinen & Vanhanen, 2017)

3.2.6. VAKAVA LEIKILLISYYS

Vakavan leikillisyyden käsite on tärkeä elementti taidekasvatuksen kentälle draamakasvatuksen yliopistolehtori ja kasvatustieteen tohtori *Hannu Heikkiseltä*. Hän tarkasti 2002 psykologian ja draamakasvatuksen yhdistävän graduni ja hänen tutkimustensa vaikutukset ovat merkityksellisiä perustassani. Heikkinen puhuu vakavasta leikillisyydestä osana draamatapahtumaa, jossa mukana on siis fiktiivinen sovittu tilanne sekä oikeat vakavat asiat, joita käsitellään. Kumpikin tila on läsnä ja yhtä aikaa totta. Luovuuden avaaminen, intuitiivinen ja improvisatorinen ote on leikillistä ja siinä on paljon leikinomaisuutta tarkkoine rajoineen. Saamme vapauden asettua leikillisen tilan sisälle merkityksenantoon ja vakavienkin asioiden näkyväksi tekemiseen turvallisessa kontekstissa. (Heikkinen, 2002) Heikkinen kiteyttää:

“luomme mahdollisuuksien tiloja, joissa uusien merkitysten rakentamiseen on tilaa, jossa oppiminen ja kasvatusta voi tapahtua hetkellisesti vallasta vapaana”. (Heikkinen, 2002, s. 68.)

Koen tämän erittäin tärkeänä. Kallio-Tavin puhuu samasta ilmiöstä kiteyttäessään kasvun ja opettamisen tavoitteista vapauttavaa kohtaamista. (Kallio-Tavin, 2013)

Vakavat asiat saavat nousta pintaan omalla tahdillaan rentoutuneen, aidon läsnäolon tilan sekä leikilliseksi roolitetun asetuksen kautta. Niillä on myös lupa olla nousematta tarkasteluun. Ne ovat turvassa ja suojassa leikillisyydessä. Tämän juuret juontuvat kehityksellisesti lapsuuteen ja leikin kautta elämän ilmiöiden ja

identiteetin turvalliseen hahmottamiseen. Aikuisissa asuva sisäinen lapsi tarvitsee taiteen kautta tuota leikillisyyden tilaa ottaa etäisyyttä tai näkökulmia omiin sisäisiin vakaviinkin teemoihin. (Heikkinen, 2002) Taideperustainen työ on omiaan tähän tarpeeseen. Ja taidekasvatuksen kentällä tämä palvelee hyvin.

Myös toisessa kontekstissa esimerkiksi kirjallisuusterapeutti, lääkäri ja perheterapeutti *Mirja Heikkilä* käyttää sadun kirjoittamista omista elämän teemoista eheyttävän työskentelyn ja terapian välineenä. Mielestäni vakavan leikillisyyden ajatus toteutuu siinä hyvin. Vierellämaalauksessa omaksun vakavan leikillisyyden tilaa myös omaan taiteilijan rooliini. Vakavaa leikillisyyttä tukee improvisaation työtavat ja menetelmät, jotka myös maalausprosessissa kuljetan mukana. (Heikkilä, 2020)

3.2.7. IMPROVISAATIO

Intuitiivisen flow'n avautumisen ja vakavan leikillisen tilan tukena ovat improvisaation työtavat. Improvisaation periaatteista tärkeimpiä ovat hyväksyminen, joon sanominen ja leikin aktivoiminen tarinaa edistävään tilaan. Improvisaation tehtävänä on madaltaa kynnystä toimia, antaa ideoita edetä ja välittää asennetta tehdä ennalta suunnittelematonta työtä leikillisesti, mutta vakavasti. Minulle taiteilijana improvisaation periaate mokaamisluvasta on tärkeä, saan epäonnistua taiteilijana ja kuvan tekijänä ja kommunikoin sen auki. Se vapauttaa myös minut leikkimään vakavilla asioilla. Aion maalata taulun alusta loppuun, mutta en ota sitä liian vakavasti. Improvisaatio nojaa myös periaatteeseen tehdä tekoja, jotta vierellä oleva ihminen alkaa loistamaan. Kuunteleva aito läsnäolo on myös sitä varten olemassa, että vierellä oleva ihminen saa "loistaa" omana itsenään. (Johnstone, 2007)

Käytän improvisaatioharjoitteita maalaamisessa ja koen, että ne toimivat tilannetta ja yhteyttä avaavana ja kuvan rakentamista tukevana työvälineinä. Esimerkiksi kontrastin luomisen tapa herättää kuvaan jännitettä, eloa ja liikettä, tulee improvisaatioharjoitteesta, jossa käännekohdilla ja vastaliikkeillä tarinaan saadaan tilannetta etenemään. Tai esimerkiksi mokaamisluvun turvin näytän maalattavalle,

miten saan epäonnistua maalaamisessa myös taiteilijana. Moni meistä suorituskeskeisessä elämässä elävistä ihmisistä tarvitsee epäonnistumisen lupaa ja harjoitusta elää elämää inhimillisenä ja keskeneräisenä. (mm. Johnstone, 2007; Koponen, 2017)

Improvisaatio taiteessa mahdollistaa vakavan leikillisyyden toteutumisen ja intuitiivisen spontaanin läsnäolon ja siitä syystä se on yksi tärkeimmistä kohtaamisen ja taiteen tekemisen työkaluista myös vierellämaalaamisprosesseissa. Improvisaatio luo raamit, säännöt ja vapaan tilan asettua flowtilaan ja kuuntelemaan sekä hakemaan intuitiivista tietoa. Improvisaatiossa pyritään läsnä olevan hetken kautta ennalta suunnittelusta pois, se tukee myös paremmin maalattavan kuuntelemista ja ei-tietävää tilaa. (Koponen, 2017)

3.2.8. INTUITIO

Tässä työssäni tarkoitan intuitiota sen laajassa ja moniulotteisessa merkityksessä, johon taiteen tohtori Asta Raamin intuitiota tutkivassa väitöskirjassa ja teksteissä viitataan. Raami kuvaa teoksessaan *Älykäs Intuitio* intuitiota eräänlaisena mielen hakukoneena, jota voi harjoittaa. Intuitioon yhdistyy vaisto, asiantuntijuus ja kyky asettua tietämään asioita sellaiselta tasolta, johon järkeilevä looginen ajattelu ei yllä. (Raami, 2016, s. 40.)

Vaistointuitio on nopeaa ja usein vaatii eniten virheentestausta. Asiantuntija-intuitio ottaa ikään kuin ylijärjen käyttöön yhdistelemällä ammattilaisvälineitä ja tapaa toimia sellaisella tavalla, jota ei olisi voinut äkkiseltään itse keksiä. Työ rullaa kuin itsestään tai ratkaisut ongelmiin löytyy helpommin. Superintuitiossa asia aukeaa sillä tavoin, että tulee kokemus, joka tuntuu niin kuin olisi itse tarkasteltavan kohteen sisällä ja näin ollen pystyy löytämään ratkaisuja, jotka toimivat, koska tuntee kohteen niin hyvin. Raami kokoaa näitä intuition lajeja teoksessa *Intuitio 3*. On hyvä huomata, että käsitteellisesti intuition tavat ovat erillään, mutta käytännössä ne toimivat samanaikaista aistimisen, tietämisen, järkeilyn ja tunteiden vyyhtiä, jossa me teemme ratkaisuja ja valintoja sadasosasekunneissa. (Raami, 2020, s. 117–142.)

Koen usein intuition kanssa työskennellessä sen ajan yli ylettyvän mahdollisuuden. Minun on mahdollista löytää järkeilyä nopeammin asioita maalattavan kanssa. Kutsun hänet mukaan siihen tilaan ja parhaimmillaan olemme siinä molemmat. Tästä syystä pystyn tekemään vierellämaalauksia alusta loppuun hyvin nopeasti esimerkiksi 15 minuutissa. Saan useimmiten ideat kehittämiseen rentoutuneessa tilassa luonnossa ja liikkeessä. Tämä nopean maalauksen ajatus syntyi juuri niin, tiesin vain, miten on toimittava ja aloin testata. Testasin muutamassa kuukaudessa sen 42 ihmisen kanssa ja opin, että minulle virtaavin ideaalein intuitiivinen flowtilan kesto on n. 20 minuuttia. Tässä ajassa voin hyödyntää työtehon niin ettei se väsytä minua ja niin minä kuin maalattava saa itselleen uutta.

Raami selittää tätä ilmiötä niin, että intuitiota hyödyntävässä työotteessa tietoinen mieli valjastetaan intuitiiviseen tiedonhakuun. Tämän käyttäminen edellyttää läsnäoloa ja hyvää oman mielen sisältöjen tuntemusta sekä jatkuvaa oikean tiedon testausta. Vierellämaalaamisessa valjastan intuitioni kuulemaan, aistimaan ja kokemaan maalattavasta asioita, jotka ovat merkityksellisiä hänen maalaukselleen ja hänen vahvistumiselleen. Yhteisen keskustelun kautta löydämme merkityksiä ja testaamme intuitiivisen tiedonannon paikkaansa pitävyyttä. Minulle tärkeää on, että ne merkitykset, joita kuvapintaan syntyy ovat totta myös maalattavalle. Esimerkiksi runot syntyvät intuitiivisesti hyvin nopealla flowlla ja luen ne sanat sitten maalattavalle. Usein ne ovat osuvia, mutta merkityksenannon näkökulmasta mielestäni tarvitaan keskustelua siitä, mitä ne merkitsevät maalattavalle. Minun intuitiivinen tiedonhakuni yhdistyy hänen totuuteensa ja kokemaansa itsestään. Kriittisyyden täytyy kuitenkin olla läsnä koko ajan.

Intuitio on vierellämaalamisen yksi keskeinen työväline, jonka käyttö vaatii jatkuvaa kriittistä tarkastelua ja otollisten olosuhteiden luomista, vapautta ja leikkiä vakavienkin asioiden äärellä. Tekijänä on tärkeää myös suhtautua riittävän kevyesti omaan intuitioonsa ja ymmärtää sen virhemahdollisuudet ja maalattavan kokemusmaailman monitasoisuus sen rinnalla. Asta Raami kuvaa *Esa Saariselta* kattavan ajatuskokoelman intuitiosta, joka päättyy sanoihin:

“ihmisen kokemukseen liittyy samanaikaisesti niin monia herkkyyksiä ja moninaiskyvykkyyksiä välkehtivänä perimmäisrunsautena”. (Raami, 2016, s.39.)

Intuition käyttö työvälineenä on tapa asettua ihmisen moninaisuuden rikkauteen syvemmällä ja antoisammalla tavalla, jossa ihmeet ja eheytyminen usein seuraavat toisiaan. (Raami, 2016)

Intuitio on kanava, jossa haravoidaan tietoisien mielen kanssa yhtä aikaa syvyysuunnassa, historiassa, tulevassa ja tämänhetkisydessä. Intuitiivisen työskentelyn kanssa ei voi valita vain hauskan pitoa ja mukavuutta, sillä sen kanssa ollaan läsnä sellaisena kuin asiat ovat. Käsiteltävät asiat eivät aina ole hauskoja tai keveitä. Minun tehtäväni on niiden asioiden suhteen kannatella maalattava niin, että nämäkin vaikeammat kokemukset ja asiat rakentuvat maalaukseen häntä voimaannuttaviksi asioiksi. En koskaan luo merkitystä, joka syö ja rikkoo maalattavaa. Siksi esimerkiksi traumaattisten tai epävakaiden ihmisten kohdalla avaavassa työskentelyssä ja merkityksenannossa täytyy olla erityisen vastuullinen ja tarkka. Vakava leikillisuus tarvitsee rinnalleen asiantuntevaa terapeutin vastuun ammatillista otetta, jotta taideperustaisen työn kokonaisluonne tulee huolehdituksi. (Lehikoinen & Vanhanen, 2017)

Intuition käyttö työvälineenä luo myös toisinaan poikkeuksen ei-tietämisen tilaan. Se tuottaa sisältöä mieleen ei-tietämisen ja läsnäolon tyhjentämisen jälkeen ennen kuin kohtaan maalattavan. Tällöin kuva maalauksesta tai sen väreistä välähtää mieleni kuvapinnalle. Suhtaudun siihen ennakkoehdotuksen tyyppisesti, jota intuitioni tarjoilee. Toistuessaan kokemukseni on osoittautunut, että siinä on jotain merkityksellistä maalattavalle. Työskennellessäni intuitiota käyttävänä tutkijana, tarkistan tämän tiedon aina maalattavalta ja näin ollen voin nimetä sen hänelle merkitykselliseksi. Ei-tietämisen asenne avaa intuitiivisen työn mahdollisuuden, jonka kautta on mahdollista tietää sellaisia asioita maalattavasta, johon ei järkeillen etukäteen pääsisi. Ennalta saatu tieto, olipa se sisimmästä tai ulkopuolisilta ihmisiltä saatu ei silti ohjaa ei-tietävässä tilassa kohtaavaa taiteilijaa tai taidekasvattajaa ennen kuin sen paikkansapitävyys on tarkistettu. Toistuvana elementtinä olen jo oppinut luottamaan siihen.

3.2.9. EHEYTYMISEN MAHDOLLISUUS JA TERAPEUTTISUUS

Hyvinvointia vahvistavaa taidetyön ja taideperustaista toiminnan terapeuttisen merkityksen tiedostaminen on tärkeää. Tutkimusten mukaan taiteessa on mahdollisuus tulla kosketetuksi tunteissa ja suhteessa menneisyyteen. Kosketetuksi tulee myös kokiessaan tulevansa kuulluksi ja nähdyksi. (Lehikoinen & Vanhanen, 2017)

Terapeuttisuuden ulottuvuus lisää ammattitaitoisen kohtaamisen merkitystä. Viirret nimeää kunnioituksen, läsnäolon ja luottamuksen tarpeen olevan oleellinen osa vuorovaikutusta siksi, että taidetyön dialogi on niin haavoittuvaa, välttämätöntä ja haastavaa. Tämä on tarpeen huomioida tämä alan koulutuksessa. (Viirret, 2020; Lehikoinen & Vanhanen, 2017)

Aito hyväksyvä vahvistava läsnäolo luo turvaa ja kannattelee yhteisessä taidekokemuksessa. Tästä syystä se vahvistaa ihmisen ydinolemusta sellaisena kuin se on. Aidossa läsnäolossa tarjottu hyväksyminen voi eheyttää ja korjata huonojakin vuorovaikutuksen kokemuksia. Siihen liittyy myös toivon ja itseensä uskomisen ja omien vahvuuksien tunnistamisen kokemus. Tällöin taidetyöskentelyssä on mukana terapeuttinen ja eheyttävä elementti. Terapeuttisuuden elementit ovat kokemuksia korjaavia ja eheyttäviä mielen tapahtumia. Tärkein mittari on, että kokija kokee itsensä syvemmin ja sisäisesti vahvistuneeksi, hyväksyy paremmin itseään sellaisena kuin on.

Kun toisen ihmisen vierellä on lupa olla itsensä, on se myös tunteille lupa tuntua ja omalle tarinalle lupa näkyä ja kuulua.

Kun taide avaa tunnelukkoja ja vaikuttaa tunteisiin, se voi myös aiheuttaa ahdistusta, tuskaa ja epävarmuutta erityisesti silloin, kun ihminen poistuu omalta mukavuusalueeltaan taidelähtöisessä prosessissa. Tämä on syytä huomioida taidelähtöisten prosessien suunnittelussa, jotta tunteiden kohtaaminen tapahtuisi turvallisessa ympäristössä. (Lehikoinen & Vanhanen, 2017, s. 11.)

Terapeuttista elementtiä ei pidä käyttää tai avata ellei sen toimivuutta tunne. Taideperustaisen toiminnan tilanteet tarvitsevat ammatillista kannattelevaa vuorovaikutusta siinä tilanteessa, kun kokijalla aktivoituu trauma tai hän purkaa taidetyöskentelyssä vaikeita tunteita tai vaikean kokemuksen. Nämä tilanteet voivat syntyä hyvin nopeasti ja niiden suhteen täytyy olla taiteilijana ja taidekasvattajana hereillä. Maalattavalla, toimijalla ja oppilaalla on tärkeä olla olo, että hänen on turvallista kulkea kokemuksensa läpi ja hän tulee kannatelluksi.

Avaava taideväline voi myös yllättää kokijansa, varsinkin jos avaavuutta ei ole huomattu säätää eli on otettu käyttöön väline, jota ei ihan tunneta. Yllätys voi tulla myös, jos ihmisen mielen tapahtumisen merkitystä yksilön toiminnalle ei riittävästi hahmoteta turvallisen kohtaamisen rakenteena. Tai jos ohjaaja on ottanut käyttöönsä ohjaukseen avaavan terapeuttisen taidevälineen ymmärtämättä sen skaalaa tai että se voi avautua myös liikaa ja hallitsemattomasti. Näissä tilanteissa on tärkeää, mitä silloin teemme, jotta otamme vastaan reaktiot ammattimaisesti ja eheyttävyyttä tukien. Uudelleentraumatisoitumisen vaara on olemassa, jos emme ymmärrä tätä terapeuttisuuden näkökulmaa ja käytännön työvälineitä sen ammatilliseen hallintaan. (Lehikoinen & Vanhanen, 2017)

Terapeuttisen avaavuuden ymmärtämättömyydestä ja väärinkäytöstä voi seurata hauraassa asemassa olevalle ihmiselle uudelleen traumatisoitumista tai se voi horjuttaa olemisen tasapainoa ja lisätä riittämättömyyden tunnetta ja itsensä vialliseksi kokemista. Tästä syystä haluan päättää luvun vielä eettisten ja vastuukysymysten tarkasteluun. (Lehikoinen & Vanhanen, 2017, s. 11.)

3.2.10. ASiantuntijan vastuu: kriittisyys ja eettisyys

Taidelähtöisissä menetelmissä taidekasvattajalla ja taiteilijalla on paljon valtaa toiseen ihmiseen. Kun ihminen aukeaa, on hän myös haavoittuvainen. Osa ihmisryhmistä on jo lähtökohtaisesti haavoittuvaisempia kuin toiset. Avaavan työvälineen käytön vastuu on oltava aukoton. (Lehikoinen & Vanhanen, 2017)

Taiteilija-opettajan vastuu on tekoja, tiedostava asenne sekä ammatillinen työote. Olemme vastuussa pitämällä huolta itsestämme ja tuntemalla itsemme niin hyvin kuin mahdollista. Sen myötä voimme sulkea itsessämme meneillään olevat asiat mielestämme ja keskittyä maalattavaan. Näin myös kuulemme läsnäolon hetkessä syntyviä viitteitä paremmin sekä tunnistamme ja erotamme asioita paremmin. (Kallio-Tavin, 2013, Raami, 2020)

Tämä näkökulma perustuu mahdollisimman arvostavan ja turvallisen ilmapiirin luomiseen. Se tarjoaa maalattavalle mahdollisimman avoimen tien kertoa ja olla niin kuin hän siinä hetkessä on. On tärkeä tarkistaa etukäteen maalattavan valmius itseä avaavaan työhön. Maalattavan on voitava antautua kannateltavaksi ja luottaa siihen, ettei hänen avautumistaan käytetä väärin vaan häntä tukien. Se on tärkeä turvallisuuden ja luottamuksen mahdollistaja. (Lukkarinen & Penger, 2020; Viirret, 2020)

Laajemmalla kulmalla vastuukysymys nojaa kokemukselliseen lähtökohtaan. Räsänen kiteyttää tämän muistutukseen, kun tekee tulkintoja toisesta ihmisestä hänen vierellään:

”ei ole olemassa puhdasta havaintoa, ja havainnoitsija on aina sidottu sosiaaliseen taustaansa. Kaikki tieto on siis paikallista, osittaista ja väritynyttä: tieto ilmenee toiminnassa ja sosiaalisissa suhteissa, sei ei voi olla universaalista eikä kulttuurisesti neutraalia. Näin myös kaikki kasvatus ja tutkimus on ideologista.” (Räsänen, 2000, s.11.)

Vastuullamme kuljettaa tilanteet läpi kannatellen ja päättää taidelähtöisten menetelmien tilanteet aina voimaannuttavaan ja juurevaan vuorovaikutukseen, jotta terapeutin elementin sulkeminen on luontevaa ja terapeutin aukiolon yhteys sulkeutuu. (Lehikoinen & Vanhanen, 2017)

4. ENSIMMÄISET SIVELTIMEN VEDOT JA MAALAUKSEN SYNTYMINEN

4.1. Tapa tehdä tutkimusta: metodologiset lähtökohdat

Taideperustainen toimintatutkimus on tutkimuksellinen strategia, joka on kehittynyt 1990 –luvulta palvelemaan kuvataidekasvatukseen ja soveltavan kuvataiteen kenttää. Se kehitettiin nimenomaan palvelemaan toiminnassa ja käytännössä tapahtuvaa kehittämistyötä, jota taiteilija-opettaja-tutkijat tekevät taidekasvatuksen kentällä. (Jokela, 2019) Tutkimuksen kohdetta pyritään ymmärtämään ja kuvaamaan ja tutkimustietoa saadaan osallistuvalla havainnoinnilla ja olemalla läsnä tutkittavien ilmiöiden parissa. (Grönfors, 2008, s. 10-11, 52.; Hakala, 2010)

Taideperustainen toimintatutkimus ja kehittämistyö on pyrkinyt hakemaan ratkaisuja ongelmiin ja etsimään entistä paremmin toimivia käytäntöjä taidekasvatuksen kentällä. Sen tärkeä elementti on pohjoisen alueen tutkimuksessa kestävät ratkaisut ja kestävä kehityksen huomioiminen osana kehittämistyötä. (Jokela, 2019) Näen ihmisen kestävä hyvinvoinnin ja ratkaisut kestävä kehitystä tukevana elämän perustana tärkeäksi osaksi hyvinvointia vahvistavaa taidetyötä. Tästä syystä olen halunnut myös ajallisesti testata vierellämaalaamista, jotta näkisin myös ajassa kestäviä ratkaisuja. Lisäksi haen koko ajan maalausvälineisiin kestävämpiä ratkaisuja ja opettelen esimerkiksi vierellämaalamaan kestävämmillä ja ekologisemmilla materiaaleilla. Kestävyyden näkökulma vierellämaalaamisessa on niin hyvinvointitekijä niin henkisen kuin välineisiin liittyvän kestäväyden tarkastelun kannalta. (Jokela, 2019)

Taideperustaisen toimintatutkimuksen tiedonintressi on löytää toimivampia käytäntöjä. Tutkimusprosessi etenee syklisesti ja sen ominaislaatuun kuuluu, että tutkimuksen aineisto kerätään kehittämistoiminnan ja työn aikana. **Syklisyys** koostuu siten, että **ensimmäisessä vaiheessa** tutkija perehtyy ilmiöihin, välineisiin,

teoriataustaan ja tekemiseen sekä asettaa tavoitteita ja organisoii tutkimusta. Esimerkiksi taidevälineiden opettelua ja menetelmien testaamista tehdään taiteellisena taustatyönä. Koska aineisto kootaan koko prosessin ajalta, dokumentointi tehdään esimerkiksi kuvin ja tutkijapäiväkirjamerkinnoin. Itselleni tutkijapäiväkirjan pitäminen ja muistiin painaminen tilanteissa on ollut tukijaorientaatiolle tärkeä tekemisen tapa. Taiteellista työtä ja interventiota kentällä kutsutaan **toiseksi tutkimusvaiheeksi**. **Kolmannessa vaiheessa** käytännön toiminasta kerätään oleellista aineistoa tutkimuksen tavoitteisiin nähden. **Neljännessä syklin vaiheessa** toimintaa reflektoidaan ja kehitetään aineiston valossa. Samalla tutkittavaa ilmiötä käsitteellistetään ja uusia kehittämistavoitteita täsmennetään. Tätä syklisyyttä toistetaan ja jatketaan, kunnes on aika raportoida tutkimusta. On tärkeää huomata, että taideperustainen toimintatutkimus on aina kouluttautumis- ja oppimisprosessi tekijöilleen ja se on tehty palvelemaan myös yhteisöjä ja ihmisiä laajemmalla kentällä ilmiöiden parissa. Onkin merkityksellistä ymmärtää, että taideperustaisen tutkimustiedon kautta on mahdollista päästä kentällä toimivien ammattilaisten ja tekijöiden hiljaiseen tietoon, jonka näkyväksi tekemisestä hyötyy laajempikin yhteisö. (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 10.)

Myös autoetnografian menetelmin tutkija tekee hiljaisen tietonsa näkyväksi. Hiljaisesta tiedosta puhutaan tällöin myös aineistona, jonka maailmaan lukija pääsee mukaan. Tämä tuo lukijalle syvempää ymmärrystä ilmiöistä, jotka ovat taideprosessissa läsnä. (Chang, 2010; Uotinen, 2010)

Taideperustainen toimintatutkimus voi keskittyä taideteokseen- tai tuotokseen, mutta useimmin sillä kuvataan ja kehitetään taideprosesseja. Jokela ja Huhmarniemi (2020) kiteyttävät ydintä seuraavalla tavalla, joka mielestäni perustelee myös vierellämaalauksen näkyväksi tekemisen tarvetta. Usein tähdätään toimijoiden ja mukanaolijoiden voimaantumiseen, identiteetin vahvistumiseen, oppimiseen ja muuhun vastaavaan hyvinvointia, elinvoimaa sekä työ- ja toimintakykyä kohottavaan toimintaa. Toisaalta kyse voi olla myös aivan uusien innovatiivisten toimintojen luomisesta sekä vanhojen toimintamallien uudistamisesta ja soveltamisesta uusiin tilanteisiin. Toiminnan tuloksena voi syntyä uusia taideproduktioita tai vastaavia lopputulemia, mutta tutkimuksen pääpaino on kuitenkin toimijoiden yhteistyön kehittämisessä. Näin tutkimuksella varmistetaan

tulosten hyödyntämisen jatkuvuus. Jatkuvuus ei kuitenkaan tarkoita organisaation pysyvää toimintatapaa vaan kehittyvää ja muuallakin sovellettavissa olevaa toimintakonseptia tai -mallia. (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s.11.)

Tuon omaa tutkimustani näkyväksi myös siksi, että myös ne taidekasvatusyhteisöt ja taiteilijat, jotka kohtaavat ja pyrkivät voimaannuttamaan toisia ihmisiä, hyötyisivät siitä.

Taideperustaisen toimintatutkimuksen aineisto syntyy tilanteissa ja konteksteissa eli se peilaa myös yksittäisen kohtaamisen lisäksi niitä toimintaympäristöjen ja yhteisöjen normistoja, vallitsevaa kulttuuria ja yleisempää laajempaa yhteyttä maailmaan. Poikkeuksellista monimuotoisen aineiston analyysissa ja reflektoinnissa on se, että sitä tehdään koko tutkimusprosessin syklien etenemisen ajan. Tutkimusraportin nostot palautetaan tehtyihin valintoihin ja työhön. (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 52.)

Räsänen kuvaa myös teorian kehittämistä käytännön avulla ja aina uusissa sykleissä kehittäen. Toimintatutkimukselle ominaisella tavalla olen luonut uutta käytäntöä saamani palautteen ja toimiviksi kokemieni tapojen perusteella. Tämän arviointi on vuoropuhelua oman työn mielekkyyden, mielenkiintoisten kehityskohtien sekä maalattavien palautteen välillä. (Räsänen, 2020, s. 8.) Kehittämistyöni on käynnissä koko ajan ja olen tälläkin hetkellä yhdessä syklin vaiheessa tutkijana menossa. Sykli on ikään kuin alati käynnissä oleva pyörä ja aktiivisena taidekasvattajana taiteilijana tämä tutkimus on yksi pysähdys tämän hetken kehittämistyöhön.

Minulle vierellämaalaus tutkimussykli on kulkenut seuraavalla tavalla: Olen havainnoinut ja dokumentoinut läpi prosessien ja vuosien tapahtuvia asioita. Olen keskustellut alan toimijoiden kanssa, hakenut tietoa, tunnistanut ilmiöitä, tehnyt, toistanut ja todennut. Kun päätin tehdä tämän opinnäytteen, asetin tutkimuskysymykseni taideperustaisen toimintatutkimuksen mukaan etsiä vastausta siihen mitä vierellämaalaamisessa tapahtuu ja miten se tapahtuu? Etnografiseen tutkimusstrategiaan yhdistyen annoin tutkimukselle oman

henkilökohtaisen ääneni ja valitsin kulman kutsua lukijan ja kanssatutkijan mukaan sisältä käsin tähän ilmiöön, jonka kanssa teen kehittämistyötä.

Ensimmäisessä vaiheessa kokosin havaitsemiani ilmiöitä ja hahmotin prosesseja, joita olin kokenut ja kehittänyt. Opettelin muun muassa maalaamaan nopealla tekniikalla ja hyödyntämään improvisaatiota ja intuitiota nopeaan alla prima - maalaustapaan soveltuvien välineiden kanssa. Toisessa vaiheessa tein interventioita kentällä ja keräsin kehittämistyön tietoa. Kolmannessa vaiheessa sijoitin saamaani tietoa asettamiini kysymyksiin ja rakensin ymmärrystä ilmiöistä ja menetelmän toimivuudesta. Neljännessä vaiheessa kehitin menetelmää aineiston valossa, peilaten uutta kohderyhmää ja soveltaen työskentelyni sen erityisvaatimuksiin.

Omassa kehittämistyössä syklejä kulkee myös mikro- ja makrotasolla. Jokainen pyyntö ja tilaus käynnistää omalla tavallaan uuden syklin. Jokainen kohtaaminen ihmisen kanssa on tietyllä lailla uuden syklin mahdollisuus. Ja samalla voin tarkastella koko aineistoani yhtenä edellä kuvattuna nelivaiheisena syklinä. Tämän tutkimuksen analyysi perustuu jälkimmäiseen. (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 15.)

4.2. Aineiston analyysin välineet

Taideperustaisen toimintatutkimuksen monimuotoinen reflektioaineisto on laaja ja monimuotoinen. Olen teemoittanut, jaotellut ja valinnut esittämistavan käytännön aineiston analyysin pohjalta peilaten sitä teoreettisiin ilmiöihin ja niiden esittämistapaan. **Ensin kuvaan vierellämaalauksen prosessin yleisen kulun, joka toteutuu lähes kaikissa prosesseissa ja on kehittämistyön keskeisin tulos.** Kuvaan luvussa 4.3. vaiheita suhteessa tutkijapäiväkirjamerkintöihin sekä teoreettisiin ilmiöihin.

Toiseksi esittelen ja analysoin **vierellämaalauksen soveltamisen mahdollisuuksia**, jotka aineistosta on toisinaan noussut. Ne merkitsevät ja

havainnollistavat yksittäisenäkin esimerkinomaista mahdollisuutta, mihin vierellämaalauksen kuvaa ja prosessia voi työkaluna käyttää. Kun jokin toimii työkaluna, sen voi toistaa ja sitä voi arjessa käyttää.

Autoetnografisen tutkimuksen menettelyssä aineiston tarkastelun ja analyysin eteneminen havainnollistaa auton (=yksityinen, henkilökohtainen, yksittäinen) ja etnografian (laajempi kulttuuri, kokemus ja ymmärrys) yhdistymisen. Nämä soveltuvat hyvin yhteen taideperustaisen menettelyn kanssa. Autoetnografialle tyypillinen tapa tutkia ja dokumentoida on samankaltainen myös taideperustaisen kehittämistutkimuksen menettelyssä. (Uotinen, 2010, s, 179.)

Vierellämaalausten aineistoni on tekemäni kehittämistyö vuosina 2000–2022. Katso kuvio 5. Analysoin aineistoa käyttämällä taideperustaiselle tutkimukselle tyypillistä teemoittamista ja kronologisesti etenevän prosessin kuvantavaa poimintatapaa. Lisäksi nostan esille myös itselleni kokemuksellisesti merkittäviä kokemuksia ja työkaluina ilmeneviä tapauksia kehittämistyön ajalta. (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 39.)

Tein 2000-luvulla paljon soveltavan teatterin työpajoja ja draamatyöpajoja työryhmässä. Teimme soveltavan teatterin ryhmäni Valtatie 5 kanssa työpajoja pääsääntöisesti Oulun alueen kouluilla mm teemoista kiusaaminen, johtaminen, seurustelu ja kohtaaminen. Pajat toteutettiin pääsääntöisesti aikuisille tai yläkouluikäisille nuorille. 2010-luvulla halusin tutkia myös improvisaatiota laajemmin ja perustin improvisaatiotaiteen -ryhmän, jonka kanssa sovelsin oppimaani ja uusia ideoita, miten improvisaatio ilmenee taiteessa, luovuuden avaamisen ja virtaamisen välineenä. Tänä ajanjaksona aloitin myös kuvataiteen opinnot draamakasvatuksen rinnalle sekä aloitin runomuotokuvien, runomaalausten ja voimamaalausten teon. Kaikkien näiden tekemisen tapojen kanssa kehitin vierellämaalaamisen menetelmää. Siirryin 2018 tienoilla intuitioon nojaavista voimamaalauksista vielä enemmän ohjauksellisiin vierellämaalauksiin. Tätä myötä kehittyi esimerkiksi perhemaalausprosessit, jotka pilotoin Pelastakaa Lapset ry:n Yhteisöllisen kotoutumisen hankkeessa pakolaisperheiden ja työparini Elina Pengerin kanssa. Tein myös yritystilamaalauksia sekä maalauksia pariskunnille. Asiakastilaukset ja pyynnöt käytännön työhön ovat ohjanneet

kehittämistyötä. Kuvaan vierellämaalauksen kohderyhmiä paremmin tulevassa luvussa 4.3.2.

Toisinaan olen saanut sisimmän hiljaisuudesta uuden idean, niin kuin esimerkiksi tapahtumiin ja ryhmille paremmin soveltuvat nopeat yksilömaalaukset, joihin olen jo aiemmin viitannut intuitiota käsittelevässä työmenetelmässä. Sain ajatuksen nopeuttaa prosessia, sillä huomasin terävimmän maalausajan tapahtuvan ensimmäisen 20 minuutin aikana toistuvasti ja usein ryhmän halutessa vierellämaalausta nopeampi toteutus olisi käytännöllisempi. Siinä vain täytyisi huolehtia kiireettömyyden ja perusasetusten ja työvälineiden toteutumisen. Tämän haasteen kehittäjä minussa halusi ottaa vastaan. Veisin käytännössä läpi 30 minuutin maalauksia, joissa saisin silti koko prosessin edellytykset vietyä läpi. Näitä testasin syksyn 2021 aikana 42 kertaa eri tapahtumissa. Ensin Oulun Taiteiden yössä, hyvinvointimessuilla ja sitten Kehä-festivaalilla elävän teoksen muodossa. Tämä kuvaus konkretisoi myös minulle tyypillisen kehittämissyklin ja toimii esimerkkinä taiteilijan/taidekasvattajan sisältä kumpuavasta tarpeesta lähtevästä työstä.

Kuvio 5. Vierellämaalaamisen kehittämistyön aineistoa.

Aineistoa on paljon, niin kuin usein työtä kehittävässä toimintatutkimuksessa on. Se, miten annan aineistolle merkitystä, täytyy rajata merkityksellisiksi kokemuksiini hetkiin. Merkityksellisyys ei tarkoita välttämättä onnistumista, vaan koen niissä hetkissä tapahtuneen jotain oleellista, josta kehittäminen on vahvistunut tai saanut uuden suunnan. (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 52.)

Koemme ne asiat, joihin liittyy jotain tärkeää, muutosta aikaansaavaa, alleviivaavaa tai mainitsemisen arvoista, merkityksellisiksi. Taideperustaisten tutkimusmenetelmien vahvuutena pidetään ei-kielellisen, hiljaisen, aistillisen ja ruumiillisen kokemuksen tutkimisen keinoja. Päiväkirjamerkinnöissä oleellista on muistelun yhdistäminen omaan syvempään ajatteluun, siihen mistä ilmiöstä voisi olla kyse. (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 42.)

Aineistosta oleellista etsiessä käytän työvälineenä **hetken merkitsemisen työtapa**a. Hetken merkitseminen on draamakasvatuksen puolelta tuleva työtapa, jossa useimmiten työpajan päätteeksi pyydetään osallistujia asettumaan työpajahuoneeseen siihen kohtaan, jossa koki jotain merkityksellistä. Osallistujat kävelevät siihen kohtaan ja saavat halutessaan jakaa kokemansa ohjaajan johdattamana. Olen käyttänyt kuvataidekasvatuksen puolella samaa harjoitusta soveltaen sitä valokuvina esitettäviin tai piirrettäviin merkityksellisiin hetkiin. Ajattelutyössä merkityksellinen heti etsitään muistamalla, merkitsemällä se mieleen. (<https://readrama.nmi.fi/termipankki-aho/>, Maailmankoulu.fi/lämmittelyharjoituksia)

4.3. Vierelläämaalaamisen prosessin kulku

Seuraavaksi kuvaan vierelläämaalauksen prosessia sellaisena, millaiseksi se on tähän mennessä kehittynyt. On huomattava, että maalaustavat ja toteutukset vaihtelevat paljon, mutta pyrin seuraavaksi kiteyttämään, mitä pääsääntöisesti jokaisessa maalausprosessissa tapahtuu. Kuvaan tapahtuman, tarkastelen sitä

suhteessa ilmiöihin ja käsitteisiin sekä havainnollistan sitä kuvallisina esimerkein sekä tutkijapäiväkirjapöytäkirjoilla.

Maalausprosessit vaihtelevat kestoiltaan noin 20 minuutista kuukausiin, jolloin maalaus syntyy useamman kohtaamisen ja maalauskerän myötä. Yleisin on noin tunnin -kahden tunnin maalaushetki, jolloin maalaus syntyy vierellä alusta loppuun. Olen kokeillut monia eri variaatioita ja kokoan tähän lukuun peruselementit, jotka näyttävät toistuvan. Maalattava saa maalauksen heti mukaansa. Joskus suurempien maalausten kohdalla olen etukäteen kertonut, että maalaan tunnin ja sitten jatkan maalaamista työhuoneellani ja tuon sen valmiina maalattavalle.

4.3.1. PYYNTÖ JA AVAUS

Prosessi alkaa aina yhteydenotosta. Ihminen on kuullut maalauksistani ja ottaa yhteyttä ja kertoo haluavansa vierellämaalauksen. Tässä kohtaa hän usein kysyy, miten se toteutuu ja millaisia hintoja on, ellei ole saanut työtä lahjaksi. Olen tehnyt näitä paljon lahjaksi varmistaen, että lahjan saaja tietää mihin hän on ryhtymässä (vrt. ilmiöt ja käsitteet). Yhteydenotot tulevat sosiaalisen median, sähköpostin tai puhelimen kautta. Tapahtumissa maalattavat varaavat ajan tai ilmoittautuvat jonoon.

Joskus projekti, hanke tai tapahtumaa järjestävä taho pyytää asiakkailleen vierellämaalauksia. Esimerkiksi pilotoimme kehittämiäni perhemaalauksia Pelastakaa Lapset ry:n pyynnöstä. Pakolaisperheet ilmoittautuivat mukaan työparini taustoitukseen ja tiedotteemme perusteella. Vierellämaalaukset ovat toteutuneet myös elävän teoksen muodossa Kehä-festivaalin pyynnöstä. Edellä on ote päiväkirjastani juuri tuohon kyseiseen teokseen liittyen. Neuvottelussa on ollut myös ikäihmisten kotipalvelutoimintaan linkitettävä vierellämaalausprojekti.

Vierellämaalauksen pyyntöön liittyy myös odotuksen ja toiveiden sanoittaminen ja näin se asettaa myös minut taiteilijana ja taidekasvattajana tarkastelemaan odotukseni, ei-tietämisen valmiuden sekä tavoitteeni.

Lupaanko minä jopa jotain odotuksen muodossa. Teen aina selväksi, ettei ensinnäkään maalauksesta tarvitse pitää. Sitä ei tarvitse lunastaa, jos se ei tunnu omalta. Mutta mietin, voisinko luvata vielä enemmän, ettei maalaushetken tarvitse johtaa mihinkään. Itselleni minulla on oltava jatkuva lupa mokata, tehdä ruma työ tai epäonnistua. Muuten ajaudun taiteilijana suorituskammoon. Enhän minä koskaan tiedä mitä syntyy ja tulee. Aloitan tyhjältä pöydältä. Saan tähän jatkuvaa innoitusta ja kykyä irtipäästää improvisaatiotaustastani. Asetan lähtöoletuksen ja raamit: nämä välineet, tuo ihminen, tämä aika. Kuinka alas voin odotukseni riisua. Asenne. Ja teot ja lupaan työn olevan valmis. Tai lupaan ettei se välttämättä ole valmis. Ja sitten hyppään tuntemattomaan, mistä en tiedä itsekään. Vierellämaalauksia on minulle jatkuvaa irtipäästämistä odotuksista. (Tutkijapäiväkirja. Lukkarinen, 2019)

Pyyntö ja suostumus maalaukseen on tärkeä, sillä se asettaa ihmisen vastaanottavaiseen tilaan ja hänelle ei tule yllätyksenä mahdolliset voimakkaat vaikutukset, koska hän on itse orientoitunut työskentelyyn.

4.3.2. KENELLE MAALAUKSIA TEHDÄÄN

Olen tehnyt vierellämaalauksia pääsääntöisesti **yksilöille**. He ovat ottaneet yhteyttä ja olen maalannut heille **kahden kesken** joko työtilassani tai heidän kotonaan tai heille merkityksellisellä paikalla kuten esimerkiksi puistossa, rannalla tai lempikahvilassa. Yksilömaalauksia on syntynyt myös paljon tapahtumissa tai muiden perheenjäsenten tai ystävien katsellessa ja seuratessa maalaamista.

Vierellämaalauksia syntyy **pareille** esimerkiksi äiti-lapsi-maalauksina tai pariskuntien maalauksina. Tyypillinen parin maalaus on hääpäivän tai merkkipäivän kunniaksi tehty maalaus. Tässä tapauksessa maalauksen merkityksenantoon poimitaan parille yhteisiä merkityksellisiä asioita, heidän olemisensa ydintä, tarpeita, toiveita ja unelmia sekä työkaluja haasteisiin. Tällöin pyrin saattamaan kuulluksi heidät yksilöinä, mutta myös yhdessä.

Yhteisöllisempään suuntaan viety vierellämaalaamisen tapa on **perhemaalauks**. Tässä maalausprosesseissa kuvapinnalle merkitään perheen tarina, yhteinen olemus, jokaisen palasen anti, arvoja ja unelmia sekä työkaluja haasteisiin. Katsoessaan maalausta perheen jäsenet muistavat mikä heitä yhdistää, pitää koossa ja mitkä ovat heidän ainutlaatuisen perheensä vahvistavia asioita. Perhemaalauksessa on tärkeä huolehtia ja pyrkiä siihen, että perheen jäsenet tulevat huomioitua yksilöinä ja yhdessä.

Toinen yhteisöllisempi vierellämaalaamisen muoto on **työyhteisön tai työtilan/yritystilän maalaus**. Maalaus työyhteisölle, tilalle tai yritykselle sovitaan ja tehdään maalauksen tilaajan kanssa. Yhteisössä maalaus syntyy yhdessä yhteisön jäsenten kanssa. Esimerkiksi työyhteisöjen virkistyspäivien ohjelmassa on käytetty tällaista. Yritystilän maalauksessa keskiössä ovat yrittäjän toiveet siitä, millaisia tunteita, tunnelmia, arvoja ja viestejä maalaus välittää tilassa käyville asiakkaille. Halutessaan työtilan käyttäjät voivat käyttää maalausta myös visuaalisena työkaluna. Esimerkiksi yhteen terapiakeskukseen tehtiin maalaus, jonka kuvaa voi käyttää ryhmien ohjauksessa inspiraationa tai keskustelujen tai tunteiden avaamisen elementtinä. Tilamaalaukset olen tehnyt alusta loppuun siinä tilassa, johon se on tulossa, jotta näen valon ja aistin tunnelman ja voin merkitä sen mitä halutaan vahvistaa. Nämä yhteisölliset prosessit vaativat useampia maalauskerroja ja teen niitä usein myös välillä omalla työhuoneellani.

Kodille tehtävä maalaus syntyy vastaamaan kodin asukkaiden tarpeisiin. Millaisia tunteita ja tunnelmia he haluaisivat kokea, kun katsovat maalausta. Haen kuvapinnalle heille tärkeitä värejä ja symbolisia elementtejä, joita he kotiin kaipaavat.

Olen kehittänyt vierellämaalauksia myös eri ihmisryhmille, joiden elämäntilanteen ominaisuuslunne määrittävät maalaamisen ja kuvasymboliikan painopisteitä. Esimerkiksi **ikäihmisten maalauksissa** edetään merkityksenannossa elämäntarinallisesti muistojen ja merkityksellisten voimaannuttavien hetkien kautta. Tälle ikäryhmälle ja vanhuuden kehitykselliselle tehtävälle elämänkaarellisuus, sen ydinkohtien tunnistaminen ja kokonaissuhteen rakentaminen sekä oman eletyn tarinan arvioiminen on tärkeää. (Pekkarinen, 2007, 34, Dunderfelt, 2011)

Toinen ihmisen elämäntilanteen määrittämä kohta, johon vierellämaalaamisen sovellusta kehitän, on **surutyön ja saattohoidon** tukena oleva maalausprosessi. Tämä on uusin kehittämisalueeni ja vien tätä keväällä 2022 eteenpäin taiteilija-apurahajaksolla. Tämä vierellämaalaamisen työtapana on tarkoitettu tukemaan suruprosessia ja saattohoitotyötä. Saattohoitomaalaukseen

maalataan niitä asioita, joita ihminen kokee sillä hetkellä merkityksellisiksi muistaa ja elää mielessään. Surutyön tueksi tehty maalaus kokoaa maalaukseen surun työstämisen kannalta voimaannuttavia tekijöitä surun kohteeseen ja surun kanssa elämiseen liittyen. Surumaalaus on mahdollisuus omaisille kuvittaa suhteestaan kuolleeseen läheiseen heille merkityksellisiksi kokemiaan asioita, muistoja tai mielikuvia. Ne voivat olla mahdollisuus päästä surutyössä eteenpäin.

En ole sulkenut vierellämaalaamiselta mitään ihmisryhmiä tai kohteita pois. Tähän asti kehitetyt sovellukset ovat nousseet käytännön tarpeesta. Kehitteillä on esimerkiksi myös isolle joukolle luennonomainen maalaaminen, jota en ole vielä ryhtynyt kokeilemaan. Tämäkin on noussut asiakkaan toiveista. Koen, että vierellämaalaaminen voi kohdistua mihin vain kohderyhmään tai elämäntilanteeseen, jossa sen perusluonteelle ominaisia elementtejä tarvitaan.

4.3.3 MIHIN TARPEESEEN MAALAUSTA PYYDETÄÄN

Ihmiset tulevat maalaukseen erilaisin tarpein, mutta näissä on laajassa toistuvuudessaan löydettävissä yhteneväisyyttä. Päätarve on sisimmän tarve: ihminen kaipaa itselleen vahvistusta olemiseensa ja elämäänsä. Hän kaipaa usein myös ymmärrystä siihen, miksi on elämässään siinä, missä maalaushetkellä on. Maalauksen tarve liittyy usein myös elämäntilanteeseen. Siinä on meneillään kohta, johon maalausprosessi sopii. Maalattavalla on esimerkiksi merkkipäivä tai muutoskohta. Tarpeet liittyvät myös budjettiin, jos maalattava kustantaa työnsä itse. Nämä määrittävät työn kokoa ja hankinnan ajankohtaa.

Tapahtumissa tai nopeissa maalauksissa kynnys maalaukseen on matalampi ja tarvekin voi olla kevyempi, jopa viihteellisempi. Siltä voidaan kaivata elämystä tai uudenlaista kokemusta. Pyrin ennen aloitusta kertomaan, että maalauksen avaava vaikutus voi olla monitasoinen, vaikka siihen suhtautuisi kevyesti. Varmistan maalarina, että ihmisellä on myös halu kohdata mahdollinen avaava vaikutus. Vierellämaalauksen varioinnit mahdollistavat myös minulle tekijänä jatkuvan oppimisen tilan silloinkin, kun en ole aktiivisesti maalaamassa. Variointeihin ideat syntyvät intuitiivisessa ja spontaanissa luomisen tilassa, kuten esimerkiksi

rentoutuneena luonnossa kulkiessani. Tämä on itselleni työn kehittämisen väline, jotta kuulen oman sisimpäni opastusta paremmin.

Kehä-festivaalilla, kahdenkeskisen taiteen festivaalilla rakensin vierellämaalaamisesta elävän teoksen nimeltä Oleman kehä. Teoksen myötä testaisin myös nopeita max 30 minuutin vierellämaalauksia, joihin olin saanut toistuvasti rentoutuneessa tilassa sisimmästä opastusta mieleen pulpahtavana ideana. Toisen päivän maalasin palvelukodin asukkaille enemmän elämäntarinalähtöisesti. Toisen päivän maalasin festivaalin kävijöille, joista moni oli itsekin taiteilijoita. Uusi maalattava vaihtui puolen tunnin koko päivän ajan. Huomasin taiteilijana houkuttelevan tilanteen kokeilla viedä tilannetta enemmän spontaanin improvisaation suuntaan eli vapauttaa itsenikin kaikista ennakkotavoista toteuttaa maalaamista vierellä. Ajattelin, että jaksan sillä tavoin myös fyysisesti raskaan päivän läpi. (Tukijapäiväkirja, Lukkarinen 2021)

Jotta maalauksen voi pyytää itselleen tai läheiselleen tai yhteisölleen, täytyy jo tietää mistä on kyse. Tämä on mielestäni hyvä asia ja tukee vierellämaalaamisen ilmiöiden toteutumista käytännön työssä.

4.3. 4. MATERIAALIT, TILA JA TILANNE

Kun maalauksen tekemisestä on sovittu, järjestän maalattavan toiveiden mukaiset tai ehdottamani maalausvälineet. Yleisimmin maalaan joko vesiväreillä ja musteilla vesiväripaperille tai akryylimusteilla ja akryylimaaleilla canvaspohjille. Maalattava saa esittää toiveet pohjan laadusta tai koosta. Näihin liittyy myös sopiva budjetti, jonka kerron suoraan.

Minulta usein kysytään, miten voit maalata tyhjstä ihmisen vierellä. Miten se on mahdollista. Vastaan, etten ihan itsekään ymmärrä ja kai minun pitää olla jollain tavoin hullu, kun se tekemisen tapana viehättää. Mutta käytännöllisesti, en tekisi sitä, jos en tietäisi värejä ja papereita ja pohjia paremmin kuin omia taskujani. Olen tutkinut ja koetellut taidevälineitäni niin paljon, että luotan niihin nopeassa syntyprosessissa ja rytmitän esimerkiksi kuivumisen tasoja ja kerroksia kuvapinnan rakentamiseen yhdessä tarinan syntymisen ja keskustelun kanssa. Kun yksi kohta kuivuu, työstän toista tai pohdimme rauhassa jotakin teemaa antaen väreille aikaa asettua. (Tukijapäiväkirja, Lukkarinen. 2022)

Määritän maalaustilan ja luon työpisteen niin, että siihen on mahdollista luoda turvallinen ja luottamusta herättävä läsnäolon tila. Tilana voi olla paikka ihmisen kodissa, työhuoneellani, messuilla, ulkona puistossa tai kahvilassa. Kaikessa on oma luonteensa, jonka huomioin.

Maalarina varmistan vedensaannin ja pöydän tai lattian suojauksen tarpeen. Minulle työvälineet täytyy olla hyvin tutut ja tiedän, miten materiaalit ja välineet

käyttäytyvät yhdessä. Yhteistyö omien työvälineiden kanssa on oltava aukoton, sillä tekniikka on nopea ja työvaiheissa välineet ja maaliaineet tekevät saumatonta yhteistyötä tilanteen kanssa. Varmistan, että maalattavalla on mukava tuoli istua ja, että hänellä on hyvä olla ja hän voi rentoutua tilan ja puitteen puolesta niin kuin mahdollista on.

4.3.5. ALKUVIRITYS JA SOPIMUS

Alkuvirityksellä tarkoitan tunnelmaa ja kommunikoitua sopimusta sekä asennetta tilannetta, maalattavaa ja maalauksen syntyä kohtaan. Viestin tätä sanojen lisäksi myös kehollani, ilmeilläni, eleilläni ja läsnäolollani.

Kyse on kommunikoinnista. Sanoitan tilanteen asetuksen esimerkiksi seuraavalla tavalla: Tämä on tilanne, jossa ei ole sääntöjä, miten sen pitäisi mennä. Saat olla juuri niin kuin haluat, olla hiljaa, jutella tai kysellä. Voi myös vain rentoutua. Saa liikkua tai käydä välillä jaloittelemassa. Teen sinusta ja sinulle tärkeistä asioista symbolisen kuvauksen ja muistiinpanot maalaukseen. Minäkään en tiedä mitä siihen syntyy. Tämä on yhdessä luomisen tila ja sinun hetkesi. Minä olen kanssasi ja kuuntelen sinua ja hetkeä ja maalaan sen, mitä minulla nousee mieleen ja tuntuun. Kirjoitan sinulle myös runon, saatan aloittaa sillä tai tehdä sen lopuksi. Asetukseni on, että tämä maalaus on sinun parhaaksesi. Ja jos se ei lopussa tunnu omalta sinun ei ole sitä pakko itsellesi ottaa tai lunastaa. Katsotaan mitä tapahtuu. Onko sinulla kysyttävää? (Tutkijapäiväkirja, Lukkarinen, 2022)

Tarkistan, onko maalattavalla miten paljon ennakkotietoa tilanteesta tai onko hänellä toiveita tai odotuksia. Kerron hänelle oman ei-tietämisen, improvisatorisen ja intuitiivisen asetukseni. Joissakin prosesseissa haastattelen maalattavan elämäntarinansa vaiheita, pyydän nimeämään merkityksellisiä hetkiä elämästään, syvimpiä tarpeita tai unelmia. Toimin intuitiivisesti kuunnellen, mikä tapa lähestyä ja aloittaa luo mukavaa ilmapiiriä ja luottamusta. Joillekin puhuminen ja sanoittaminen on luontevaa, toisille se on epämukavaa. Näitä merkkejä kuuntelen etsin ihmisessä olevia merkkejä sopivalle etenemisen tavalle. Maalauksen syntymisen hiljainen seuraaminen on myös tärkeää ja antaa aikaa minulle ja maalattavalle asettua yhteiseen tilanteeseen.

4.3.6. MAALAAMINEN JA MERKITYKSENANTO

Aloitan maalaamisen valitsemalla värit ja asettelemalla pohjan. Lähden luomaan merkitystä heti. Kun keskityn ihmiseen ja avaan läsnäoloni hänen kuuntelemiseensa, saan hänestä paljon sanatonta tietoa. Esimerkiksi joidenkin kohdalla järjestän maalit ja purkit ja teen valmisteluja. Kysyn silloin maalattavalta, kuuluuko se hänen tapoihinsa aina ennen kuin aloittaa jotain tärkeää. Yleensä vastaus on myöntävä.

Toisten ihmisten kanssa menen suoraan heidän tarinaansa ja toisten kanssa aloitan enemmän intuitiivisella kuuntelemisella. Aloitan värillä, jonka saan ensin mieleeni tai värin, jonka maalattava toivoo ja lähden hakemaan sille merkityksiä yhdessä maalattavan kanssa. Etenen rakentaen pohjaa. Merkitsen maalattavan perusolemusta väreihin ja hän nimeää halutessaan omia värimerkityksiään. Lähden laajalta rakentamaan kuvaa kohti kuvasommitelmaa ja edeten yksityiskohtiin. Koko ajan kerron mitä mieleeni nousee tai juttelen hänen kanssaan.

Usein aiheet ja teemat soljuvat flowtilassa ja maalattava alkaa myös itse ohjaamaan ja kertomaan. Toisinaan kuuntelen hetkiä, jolloin käyn läpi kysymyksiä, mitä hän tarvitsee, mikä haastaa arjessa tai mitä hän kaipaa. Millaisia unelmia ja haaveita hänellä on. Ikään kuin haen ja kuuntelen siveltimellä kuvapinnalle vastausta siitä, millainen hänen ydinolemuksensa on.

Aluksi kahvitelimme, niin kuin tapaan useimmiten käyntien alussa on näyttänyt muodostuvan tavaksi. Sitten jo kahvitellessa aloimme keskustella perheen tarinaa. Ja samalla laitoin maalausvälineet kuntoon ja aloitin myös tyhjälle pohjalle työskentelyn, merkiten muistiin perheen kertomaa. He vuorottelivat luontevasti, Elina kyseli, minä muutaman tarkensin. Piirsin, maalasin, merkitsin ja he seurasivat hyvin intensiivisesti työskentelyäni samalla kertoen tarinaansa. Tarinansa on hyvin vaikuttava ja koin maalarina ja kuulijana saaneen lahjan, kun sain kuulla ja merkitä maalaukseksi heidän elämänsä vaiheita, molempien lapsuudesta aina toistensa kohtaamiseen, yhteiseen elämään, perheen syntyyn ja elämään sekä nyt elämään Suomessa asti. Aina tähän päivään saakka ja lopulta siihen, mikä heille on elämässä tärkeintä. Hieno matka. Kerrassaan hieno, joka vain soljui. Ensimmäinen maalaus, jonka maalaan näin pitkälle ja levollisesti tarinan edetessä ja soljuessa eteenpäin. Tätä, voi kun me vain saisimme jatkaa tätä työtä perheiden kanssa. (Tutkijapäiväkirja. Lukkarinen 16.10.2020)

Maalaamisessa hyväksyvä asenne ei tarkoita, että maalaan vain kivoja ja myönteisiä asioita. Olen joskus aloittanut väreillä, joista selviää, ettei maalattava pidä niistä. Tai maalaan jotain mistä maalattava ei pidä tai hänen mielestään jälki on kamalaa. Luotan maalauksessa kaiken kuuluvan asiaan ja näistä aina pääsemme keskusteluun

haastavan värin merkityksestä ja siihen liittyvästä kokemuksesta edeten uuteen merkityksenantoon ja sävyn hakuihin. Sotkun tai ruman jäljen hyväksymisestä pääsemme niihin teemoihin elämässä, miten suhtaudumme hyväksyvästi sotkuun ja luomme harmoniaa kaaokseen ja teen sitä samalla kuvapintaan. Näin luomme uutta merkitystä näihin teemoihin, joista meillä tai jommallakummalla meistä on vain yhdenlainen ehkäpä torjuva tai lukitsevakin käsitys.

Käynnin jälkeen: Kerta oli tiivis ja monipuolinen. Pienimmällä lapsella oli syntymäpäivä. Perhe oli iloisia, kun tulimme. Juteltiin kuulumisia ja juotiin ensin teetä. Perheen vanhemmat ovat viisaita ja antavat toisille tilaa. Teimme kahteen eri tauluun heille maalausta. Toisen lähtökohta oli äiti ja toisen isä. Sitä ennen lapset sai maalata myös. Ja Olin varautunut kolmevuotiaalle oman maalaustelineen ja pohjan kanssa. Hän oli otettu tästä. Näin sain myös tilaa työskennellä oman työni kanssa. Aloitimme äidistä ja olimme pitkän tovin niin, että isä huolehti lapset ja antoi siihen rauhan. Isän maalausta tehdessä äiti puolestaan antoi tilaa hänelle. Hän kertoi tarinansa, pelkonsa ja huolensa. He olivat luottavaisia ja avoimia kertomassaan. Maalasin koko ajan. Työparini Elinan kanssa työ sujui hyvin yhteen. Melkein unohdin sen. Merkitsin maalaukseen heidän unelmansa ja voimansa ja heille tärkeiden ihmisten värejä ja asioita. Jatkan maalauksia työhuoneella. (Tutkijapäiväkirja. Lukkarinen. 31.10.2019)

Maalauksessa auttaa herkkyyteni lukea ihmistä kunnioittavasti ja hyväksyen. Poimin näkemiäni vahvuuksia esille tarkistaen, ovatko nämä hänelle itselleen totta. Teen myös näkyväksi oman inhimillisyyteni ja kommunikoin sen auki. Tilanteen ja työskentelyn luonne on ihmistä avaava ja kunnioitan sitä missä määrin hän haluaa itseään avata. Usein ihminen liikuttuu kyyneliin tai kokee tullessa nähdyksi. Tässä vaiheessa tilanne on hyvin herkkä ja minun tehtäväni on kuljettaa sitä maalauksena eteen päin säädellen sitä eri keinoin.

Maalauksen syntyvaiheessa pyydän usein maalattavaa tekemään ensimmäisen vedon vesiliukoisella musteliidulla tai kynällä. Jos maalattavalla haluaa maalata enemmän, maalaamme usein yhdessä jossain vaiheessa. Tämä vahvistaa hänen tekijyyttään ja merkitsen sen hänen muistiinsa, että hän teki ensimmäisen aktiivisen vedon. Symbolisena merkityksenantona se vahvistaa omaa aktiivista roolia maalattavan oman tarinan rakentamisessa.

Hän ei tarvinnut kuin hetken ja paperin ja kynän eteensä ja hän vain itki ja piirsi ja maalasi. Sotaa kyneleitä, tuskaa surua menettämistä. Toinen piirsi ja maalasi vierellä. He tekivät samaa. Kaksi työtä. Kolmannessa oli jo toivoa. Valoa. Tämä on tärkeää, ajattelen. (Tutkijapäiväkirja. Lukkarinen. 18.12.2019)

Jokaisella maalattavalla on omat merkitykselliset pinnassa olevat teemat. Pyrin olemaan niissä hänen kanssaan ensin löytäen reitin niiden luo.

Vierellämaalaus oli syvällinen sukellus omaan sisimpääni. Mariannen intuitiivisella ja herkällä otteella löysin kompassini ja sen keskuksen omasta itsestäni. Maalaushetki oli energisoiva ja huuhteli raikkaasti monenlaista kuonaa pois. Ihana ainutlaatuinen kokemus, josta jää elinikäinen muisto, joka elää kanssani ja vahvistaa jatkuvasti, että olen oikealla tiellä. Kaunis kiitos Marianne tästä kokemuksesta. (Palaute maalattavana olleelta. 2021)

Merkityksenantotilan avautuessa avautuu myös terapeuttilinen tila. Tunnistan herkistymisestä ja turvallisen ilmapiirinä. Maalattava peilaa usein tätä olemuksen rentoutumisella ja sanoittamalla. Tässä mukaan astuu erityispiirre vastuusta ja ammattimaisen eteenpäin viemisen ja tuen läsnäolosta. (Lehikoinen & Vanhanen, 2017)

Merkityksenannon syvetessä avautuu myös yhdessä luominen. Usein maalattavalle tulee kokemus, että hän tai he ovat saaneet olla mukana rakentamassa jotain. Maalaamisen seuraaminenkin on henkilökohtaista. Se avaa oven kuulluksi tulemiselle. Hetkelle, joka jää muistiin. Ja maalaus, joka heille jää, palauttaa mieleen eli se on myös muistamisen väline, niin kuin taidetyö, joka kehojemme kautta tehdään rakentaa meitä vahvasti, identifioi ja luo merkityksiä.

Meidän mielestä on huikea ja hypnoottinen kokemus seurata taulun syntymistä. Sinun seurassasi pieni jännityskin kaikkoo. Olet erittäin miellyttävä, helposti lähestyttävä ja lämminsydäminen ihminen. Kiitos, että saimme jakaa ikimuistoisen hetken kanssasi, josta jäi muistoksi katseen pysäyttävä voimamaalaus. (K&S. Palaute maalattavana olevalta ja hänen puolisoiltaan. 2019)

Taulun maalaamisprosessi oli miellyttävä ja jopa meditatiivinen kokemus. Oli jännä ja ihana osallistua projektiin myös itse konkreettisesti. Miellyttävää oli, että paneuduit perheemme maailmaan niin perusteellisesti ja ajan kanssa. Kuuntelit meitä. (Perhemaalauksen äiti. Palaute perheen äidiltä 2019)

Tästä prosessista olen tosi iloinen. Vaikka ystävien kanssa puhutaan ilot ja surut, tuntuu helpolta puhua ennalta tuntemattoman kanssa. Sinä sait minut kertomaan itsestäni kaikenlaista, sekin on taito maalaamisen ohessa. Nyt tuntuu, että olemme olleet tuttuja kauan. Ehkä tämä videointi oli parempikin jossain mielessä, ei ollut mitään jännitteitä. Se myös, että etänäkin sain osallistua värien valintaan ja tehdä toivomuksia mukaan otettavista asioista, oli mahtavaa. Kun välillä oli taukoja, sain miettiä seuraavaksi kerraksi niitä asioita, joita ei heti muista. Kirjoitettu tarina löytyi, säilytän mieluummin persoonallisen käsin kirjoitetun kuin tulostetun. Muutama ystävä on nähnyt taulun ja löysivät sieltä paljon asioita, nuotit aina ensimmäiseksi. Laita vaan luettavaksi, someenkin, ehkä kuitenkin nimettömänä. Lähetän totta kai palautetta myöhemminkin, mieleen tulee varmasti vielä jotain. (27.3.22. palaute maalattavalta, joka sai lahjaksi vierellämaalauksen aikuisilta lapsiltaan merkkipäivän kunniaksi. Olimme etäyhteydellä useamman kerran ja maalasin maalauksen loppuun etäyhteydessä.)

4.3.7. KUVAN ANTAMINEN

Totean aina jossain vaiheessa maalausprosessia, että nyt kuva on antanut itsensä. Tämä tarkoittaa, että siihen on rakentunut oleellinen kuvapinta ja aiheet sekä värit. En enää lisää uusia asioita enkä merkityksiä kuin hienosäätäen. Tässä vaiheessa kysyn, onko maalattavalla jotain, mikä kuvapinnalla askarruttaa tai kaipaako hän jotain tai onko joitain asioita, joita hänelle olisi vielä tärkeä sinne merkitä. Nämä huomioiden lähdän viemään maalausta kohti päätöstä. Teen yhteenvetoa, nimeän, kysyn ja merkitsen valoa. Valon merkintä herättää kuvapinnan eloon teknisestikin ja maalauksen estetiikan kannalta. Samalla se toimii myös symbolisena läpivalaisuna ja yksityiskohtien hienosäädöllä ja ymmärryksen vahvistajana.

Jokainen maalaus on erilainen ja silti ilmentää taiteilijan kuvakieltäni. Myös minulle jokaisen syntyprosessin erilaisuus pitää minut hereillä. Se muistuttaa minua ei-tietämisen tilan läsnäolossa. Ei-tietäminen on ikään kuin portti uniikkiuteen ja uuden mahdollisuuteen.

Messuilla 10/2021 maalasin kahdessa päivässä 17 maalausta. Yksi nainen oli seuraamassa toisen päivän lähes kokonaan. Moni jäi katsomaan pidemmäksi aikaa toisille syntyviä maalauksia. Hän sanoi minulle jälkikäteen: ”vaikka teit niin monta, jokainen oli ihan erilainen”. Vastasin: ”niin oli, koska jokainen ihminen on erilainen”. Ja minun siveltimeni kuuntelee tuota erilaisuutta minun kuvakielelläni värein ja muodoin kankaalla. (Lukkarinen 2021)

Ei -tietämisen tilan yhdistyessä improvisaation ja läsnäolon kuuntelemaan tapaan, huomaan kuulevani ja tekeväni usein myös aina sellaista jälkeä, työtapoja tai kysymyksenasetteluja, joita en ole itsekään ennen kokeillut. Taiteilijana olen koko ajan kehittyvässä uusien mahdollisuuksien tilassa. On tärkeää pitää se myös sellaisena, jotta se saa elää ja kehittyä ja minä sen mukana. (Kallio-Tavin, 2013) Mielenkiintoista on se, että koen joka kerta tekeväni jotain mitä ennen en ole tehnyt, vaikka olen toistanut prosesseja lukuisia kertoja.

Vierellämaalaaminen opettaa myös minua. Teen joka kerta myös jotain mitä en ole ennen tehnyt. Ja olen huomannut, mitä enemmän ja puhtaammin pystyn päästämään irti ennakkotavoistani toimia, maalata ja käyttää värejä, näin näyttää toistuvasti käyvän. Olen tästä iloinen, sillä koen, että tästä syystä en voi koskaan kyllästyä. Välillä olen ollut tähän uupunut, olen tehnyt niin paljon. Silti tämä elää minussa ja en ole vielä lopettanut eivätkä ihmiset ole lopettaneet pyytämästä. (Lukkarinen, 2020)

Sitten yksi taiteilija saapui vierelleni. Vakava leikkisyys ja luova flow pääsi pian huippuunsa, kun paikalla oli kaksi helposti leikkiin innostuvaa taiteilijaa, emme tunteneet entuudestaan, mutta

hän vastasi kutsuuni heti. Silti keskiössä oli hänen tekijyys ja olemus, mutta etenemisessä heti leikillinen, jopa sarjakuvallinen tapa edetä. Nautin, kun todistin meidän rakentavan teosta yhdessä ihmetellen, miten näinkin voi tehdä. Maalaus lähti nimittäin rakentumaan kolmiulotteiseksi rakenteeksi pöydän pinnasta. Maalasin ja rakensin. Hän tuki minua. Hihkuimme yhdessä maalattavan kanssa tilanteen yllätyksellisyydestä ja tarinan virtaavasta etenemisestä, johon hän ilmeisen hyvin samaistui. Uskon, etten olisi ikinä voinut keksiä tuota kolmiulotteisen maalauksen rakentamista ilman asettumista toisen taiteilijan kanssa yhteiseen flowhun. En ole koskaan aiemmin maalannut sillä tavoin. Tämä on toistunut aika usein ja todistaa, että menetelmä opettaa myös minua, kun vain antaudun sille parhaaksi toteamallani tavalla. (Lukkarinen, 2021)

4.3.8. VIIMEISTELY JA VALON MAALAAMINEN

Kun kuvapinta ei enää oleellisesti muutu, on aika viedä työ loppuun. Esimerkiksi nopeissa puolen tunnin töissä tämä tapahtuu minuuteissa. Lopetuksen aikana varmistan myös maalattavan tunnetilan ja -tason sekä realiteettitason, mikäli maalattava on mennyt kovin syvälle tunteisiinsa tai muistoihinsa. Kutsun hänet hiljaa sivellen tähän hetkeen samalla turvaten, että hän voi lähteä hyvillä mielin jatkamaan arkeaan sinne, minne oli menossa, kun tilanne päättyy. Kerron myös, miten hän voi käyttää halutessaan maalausta oman ytimensä muistamisen työvälineenä tai käyttää sitä mietiskelyn tai ongelmanratkaisun välineenä. Tai opastan kuvapinnalle maalattujen arjen hänen tarpeisiinsa sopivien työkalujen käytön.

Maalauhetken loppuksi, sanon aina maalattavalle: Signeeraan tähän työhön nimikirjaimeni ja tämän vuosiluvun kiitokseksi siitä, että sain olla läsnä tarinassasi ja sain kulkea vierelläsi olemisessasi tämän hetken tämän verran. Tämä oli minulle suuri kunnia ja lahja. Kiitos. Sitten ojennan valmiin maalauksen hänelle ja sanon maalattavan nimen ja ”tämä on sinun oma maalauksesi”. Ja kun maalaus on hänen käsissään, se on minulle hetki, jolloin yhteinen tilamme sulkeutuu. Sen jälkeen voimme vielä jutella, mutta emme ole enää samassa luomisen tilassa. Nämä ovat minulle työvälineitä, mielen asetuksia, jotka toistuessaan näyttävät toimivan juuri niin kuin ne asetan. Esimerkki, miten maalausprosessissa kulkee rinnan ohjausprosessi, jota tekijänä ja ohjaajana ja taiteilijana säätelen ja pidän sillä tilanteesta huolta. (Lukkarinen, 2021)

4.3.9. MAALAUKSEN OJENTAMINEN JA LUOVUTTAMINEN

Kun kuva ja työ on valmis, signeeraan sen, nimeämme sen ja kiitän maalattavaa, että olen saanut kulkea tämän maalausprosessin ajan mukana hänen elämäntarinassaan ja olemisessaan. Kiitän, että ihminen on tullut aitona itsenään vierelleni ja avautunut minulle läsnäolossaan.

Varmistan, että prosessi päättyy ja yhteinen läsnäolon tila päättyy. Ojennan maalauksen hänelle käteen, vaikka se olisi alla prima -luonteen vuoksi hieman märkä. Asetamme sen sitten kuivumaan telineelle tai pöydälle. Sanon, tämä on sinun maalauksesi ja kiitos. Näin maalaus päättyy ja sen jälkeen maalattava saa viedä sen halutessaan kotiin ja näin lunastaa sen itselleen pyytämälläni hinnalla tai sovitulla maksutavalla.

Maalauhetken päättäminen on tärkeää niin minulle kuin maalattavalleni, jotta toistemme aistiminen ei jää auki kummallekaan ja yhteinen tila sulkeutuu. Se on myös hetki, jolloin koettu tasapainottuu ja palaamme takaisin maalauksen maailmasta arkihetkeen. Yleisötapauksissa seuraava maalattava voi jo odottaa jonossa ja aloitan uuden heti pian. Siveltimien pesu, veden vaihto ja uuden pohjan valinta toimivat myös minulle siirtymänä seuraavaan ihmisen vierelle.

4.3.10. JATKOSOPIMUS JA JÄLKIPUINTEJA

Kun maalattava on lähdössä maalauksensa kanssa kotiin tai saanut sen lähetettynä käsiinsä, kerron hänelle, että mikäli hänellä nousee kysyttävää, pohdintaa tai palautetta, niin otan sitä mielelläni vastaan. Pyydän myös maalauksen jälkeen kirjallisen palautteen referenssiksi, jos sellaisen kirjoittaminen tuntuu maalattavasta luontevalta.

Toisinaan maalattavalta saattaa tulla palautetta pitkän ajan päästä. Hän kertoo maalauksen kanssa eletystä ajasta. Ikään kuin luo sille lisää merkitystä ajan takaa.

Sain häneltä palautteen kahden vuoden päästä maalaushetkestä, ja hän kertoi sijoittaneen maalauksen eteiseensä ja katsoo sitä yhä ennen kuin lähtee töihin ja hän kertoi saavan siitä voimia ja rauhaa. (Tutkijapäiväkirja. Lukkarinen, 2020)

Sain kirjeen maalattavalta noin 2 vuoden päästä. Se meni näin: Rakas Marianne. Tämä taulu antaa mulle vielä tänäkin päivänä niin paljon. Voi olla, etten hetkeen kiinnitä siihen niin huomiota, sitten taas välillä uppoudun sen saloihin ja merkkeihin pitkäksi aikaa, ihan vaan tuijottelemaan. Minun mieleni ja sieluni lepää tässä taulussa, Kiireen Kukkanen on mulla edelleen kädessä ja kun kaikki meinaa kaatua päälle niin saan siitä voimaa ja energiaa. Oon oppinu, että kiire ei välttämättä ole ruma sana. Ei enää ainakaan mulle, kunhan muistan välillä kiivetä tuonne lepopaikalle pötkötteleämään. Ja kas kummaa: Nuo kaks hahmoa tuolla Kiireen Kukkasen yläpuolella, toisessa kukkasessa. Se mistä en tätä maalausta tehdessä vielä ihan kunnolla uskaltanut haaveillakaan. Sekin on minun elämässäni nyt. Ja mistä sekin kukka näyttää nousevan? Sieltä kiireen keskeltä, työpaikalta, just sieltä missä mieheni kanssa kohdattiin. (Vierellämaalattavan palaute 05/20201)

Äiti kirjoitti palautelomakkeen. Hän kiitti ja olemme viestitelleet kuulumia prosessin päätyttyä. Häntä harmitti, kun tapaamisemme loppuivat. Näiltä perheiltä me saimme lahjaksi kauneinta läsnäoloa, hyväksyntää ja vilpittömiä hyvyitä mitä olen kohdannut. (Tutkijapäiväkirja. Lukkarinen, 2019)

Vierellämaalausominaisuuteen on jälkiyhteyden mahdollisuus tärkeä. Se korostaa myös sitä, että maalausominaisuuksissa ja sisällöissä liikumme elämän teemoissa, jotka vaativat oivallukseen ja muuntumiseen ja kasvuun aikaa. Jatkosopimuksessa tulee ajan antamisen merkitys selväksi. On tärkeä, että maalattava saa halutessaan kysyä tai kertoa maalaamisen jälkeen kokemista asioista.

4.4. Vierellämaalaamisen merkityksellisiä hetkiä

Kaikki koetut hetket eivät mahdu prosessin kuvauksen vaiheisiin. On ilmiöitä ja asioita, jotka voivat nousta prosessin missä tahansa vaiheessa. Yksittäinenkin tapaus voi olla minulle tekijänä merkityksellinen oppimisen kohta tai tarjota merkityksellistä tietoa. Seuraavat nostot teen tältä pohjalta.

Toisinaan maalausominaisuudet kuljettavat meidät kohtaamaan ihmisiä ja olemaan toisillemme merkityksellisiä ihmisiä molemminpuolinen: Toisinaan kohtaamme ystävinä. Tuntemattomina yhteyden löytävinä välittävinä ihmisiä. Usein myös minut yllätetään. Huomaan saavani lahjoja heiltä. Ja näin kahteen suuntaan virtaava läsnäoloon perustuva vuorovaikutus toimii. Se sisältää hetkiä, jolloin kohtaamme puhtaimmillamme vain inhimillisinä ihmisiä riisuttuina rooleistamme. (Kallio-Tavin, 2013)

Haluan kehittää menetelmän, jossa läsnäolo on kuuntelijan muisti ja peilaus siltä pohjalta tarinan kuulluksi ja nähdäksi tekemiseksi. Sanoin ja kuvin. Ja aloitamme heidän tekemini kuvin, väreini, olemisensä kanssa.

Huomaan, että näistä kulttuureista tuleville äideille, myös tee, kahvi ja se mitä he ovat valmistaneet, leiponeet ja tehneet, se on tärkeä osa oman tarinansa ja läsnäolonsa kertomista. Viimeksi käymämme perheen isä valaisi minulle tämän asian, josta minulla kyllä oli aavistus. Hän sanoi, etteivät he normaalisti perheenä saa tällaisia äidin leipomuksia. Näihin menee hyvin kauan ja hän halusi ne meille tehdä, kun tiesi että olemme tulossa. Mikä teko. Kiitollisuus ja rakkaus.

Liikutuin kun kuulin ja ymmärsin tämän. Söimme todella hyvää jotain leivän sisään leivottua ihmeellistä suolaista leivonnaista sekä mausteista riisipuuroa.

Muistutus. Kipuilen tutkijuuteni kanssa. Olen taiteilija. Läsnaolija. Tämä on taidetta. Perheen tarina on myös taidetta. Se perustuu taiteeseen ja taiteen peilaavaan ja parantavaan vaikutukseen. Läsnaoloon taiteessa ja taide läsnäolossa. Piste. Se on siinä. Ydin. Kaiken ydin. Tämä prosessi on ennen kaikkea henkinen prosessi. Taide ja läsnäolo ja hyvyyden voima ovat sen työkalut. Se kuunnellaan tyhjyyden tilasta käsin jokainen kerta ja matka. Jokainen perhe, jokainen yksilö sen sisällä. Miten se taipuu tutkimukseen? (Tutkijapäiväkirja. Lukkarinen, 2019)

4.-5.3.20 näen unen, jossa syyrialaisperheen äiti tulee luokseni. Näen ihan uuden tytön, joka on menettänyt äitinsä. Otan hänet omakseni. Rakastan häntä heti. Hän liittyy myös Tähän äitiin. Kerron jollekin, että näiden perheiden kanssa työskennellessä en toimi samoin kuin ennen. He ovat heti sydämessäni.

Meni monta kuukautta. Tuli korona-aika. Kaikki pysähtyi. Nyt avaan tiedoston uudelleen. Kolme maalausta odottaa viimesilaustaan ja palautustaan. Emme ole rajoitusten vuoksi päässyt perheisiin. Minulta lähti koti ja työtila, vuokratilani myytiin perheeni alta omistajan koronahädässä. Tahdostani riippumatta. Jotenkin tunnen samaistumista näihin äiteihin, jotka kodeistaan lähtivät. Nyt me vain sodimme virusta vastaan. (Tutkijapäiväkirja. Lukkarinen, 2020)

Toisinaan olen saanut kokea epäonnistumisen sortumalla liikaan ennalta tietämiseen ja suunnitteluun. Tällöin olen saanut muistutuksen tarkentaa eii-tietämisen ja kuuntelemisen tilan. (Kallio-Tavin, 2013, Lukkarinen & Penger, 2020)

Äiti maalaa. Poika maalaa. Menin oma suunnitelma edellä, mutta he olivatkin valmiita toiseen. Ymmärrän. Meidän on mentävä näiden perheiden kanssa aina kuunteleminen edellä. Meidän on kuunneltava ja oltava läsnä joka ikinen kerta. Mentävä riisuttuna suunnitelmista ja silti valmiina työhön ja maalaamiseen tai keskusteluun tai mihin vain, mitä sattuu nousemaan. Menemme heidän tarpeensa edellä. Oikein karmii ajatusta meistä oikeassa olevista suomalaisista, jotka tulee ja näyttää heille mitä he tarvitsevat. Huh. Ei semmoista meidän toimestamme. Toivoisin ettei kenenkään. Ehkä tämä pitää kirjoittaa siksikin julki. (Tutkijapäiväkirja. Lukkarinen, 16.10.19)

Se, että yhteys voi lähteä syntymään, vaatii aikaa, kiireetöntä kohtaamista, sitä, millä välitetään toiselle se tunne, minä olen sinua varten. Meillä on aikaa.

PERHE 2.

Menemme ilman suunnitelmaa, kuuntelemaan, olemaan läsnä. Minulla on laukussa mukana inktensen liidut ja papereita, jos näyttää siltä ja sopivalta, teemme pieniä maalauksia ja piirroksia yhdessä. Äiti luottaa Elinaan. Pieni poika on hyvin hurmaava. Päätän lähestyä pikkumiestä, koska hän katselee uteliaasti. Ja mietin, että tie äidin sydämeen ja luottamukseen on hyvä rakentaa rakentamalla ensin siltä hänen lapsen ja minun välille.

Se auttaa. Äiti seuraa. Poika sulaa. Äiti laittaa teetä. Juttelee Elinan kanssa. Lopulta saan äidiltä hymyn. Jossain kohden katson sopivaksi, että mennään keittiön pöydän ääreen vähä maalaamaan ja piirtämään. Äiti piirtää heti kodin ja alkaa kertoa kodistaan kotimaassa ja perheestään. Pieni

poika tekee myös ihanasti. Hän huudahtaa, joka kerta kun tekee jotain ja näyttää sen Elinalle ja minulle. (Tutkijapäiväkirja. Lukkarinen 16.10.19)

Kaikissa prosesseissa ei käsitellä traumaattisia elämäkokemuksia, mutta olen kohdannut niitä usein ja suhtaudun niihin kunnioittavasti ja tietoisena säädellen, jotta emme menisi liian syvälle tai avaa niitä ollenkaan. Joskus kuitenkin traumat voivat olla maalattavalla hyvin pinnassa ja hyväksyvässä ilmapiirissä taidelähtöisen menetelmän parissa helposti avautuvia ja jopa hallitsemattomiakin. Tämä johtuu taidelähtöisen menetelmän avaavuuden voimasta yhdistettynä läsnä olevaan työotteeseen. (Lehikoinen & Vanhanen, 2017)

PERHE2. 2. tapaaminen

Elina noudattaa vaihtoehtoisuutta emmekä keskustele enempää aiheesta. Meillä on saumaton työnjako. Tekijänä ajattelen, että on hyvä, että nämä kovia kokeneet ihmiset saavat purkaa oloaan ja kertoa, mitä oli tapahtunut.

Hän muistaa meidät. Ja olemme jälleen samalla läsnäolon asetuksella ja asenteella. Pienellä herää tunteita. Meinaan sortua houkutteluun pois tunteesta, mutta löysään heti. Näen ja saan Elinalta vahvistuksen, että tämä eletään nyt äidin rinnalla läpi. Äiti toimii hienosti. Kannustamme häntä. Tunteenpurkauksen loppumetreillä otan tyhjän siveltimen käteeni ja kunhan vain sivelen sillä. Huomaan heidän panevan merkille tämän tekemiseni. Sitä ennen pieni on saanut jo rauhaa, äiti ja me olemme hyväksyneet tunteensa ja äiti on asettanut taitavasti rajat.

Aloitamme tekemällä tyhjään pohjaan heidän käsiensä ääri viivoja. Ajattelen, että tähän työhön pohjaksi täytyy saada heidän omien käsiensä- Kehonsa-ääri viivoja. Se jättää myös muistijäljen työn alkuun. Ensimmäiset viivat ovat heidän käsiensä jäljet.

Tarinallisesti äiti osoittaa, ettei hän halua mennä syvemmälle. Kuvaa hieman lapsuuttaan ja kotiaan ja leikkejään. Hymy häivähtää äidin kasvoilla. Kokoan sieltä kuva-aineistoa taulun alkupohjaan käsien lisäksi. Maalaan hieman violettia. Ja keltaista. Hän nimeää pitävänsä keltaisesta. (Tutkijapäiväkirja. Lukkarinen, 23.10.2019)

Pakolaistaustaisissa perheissä työskennellessämme olimme ennalta varautuneet traumausten nousuun ja purkuun. Minulla oli myös traumatyöhön erikoistunut työpari. Yksin maalatessa olen tästä mahdollisuudesta tietoinen ja hereillä, jotta osaan toimia ja säädellä jos trauma nousee, niin etten syvennä sitä, vaan voin helpottaa sitä ja tarjota terapeutin kokemuksen. Tärkeää on myös tunnistaa mahdollinen tilanne, jossa maalattavaa voi ohjata pyytämään tukea asioidensa syvempään purkamiseen ammattiauttajalta. Pidän huolen, etten lähde avaamaan terapiaprosessia, sillä en ole terapeutti. Tämän kanssa saamme olla aina hereillä käyttäessämme ihmisen mieltä, ihmisyyttä ja tunteita avaavaa ja purkavaa läsnä olemisen tapaa ja taidevälinettä. (Lehikoinen & Vanhala, 2017)

5. VIERELLÄMAALAUUS TYÖKALUNA

5.1. Vierellämaalauksen käyttö arjen tarpeisiin

Kuvasin edelliseen maalausprosessin etenemisen lukuun elementit, jotka näyttävät tämänhetkisen kehittämiskokemuksen mukaan toistuvan ja olevan läsnä vierellämaalauksessa aina tai lähes aina tai niiden mahdollisuus on tarjolla. Kun vierellämaalauksista käytetään työkaluna, tarkoitan sillä maalauksessa olevaa kuvallista symbolia tai elementtiä, maalauksen kohtaa, joka muistuttaa maalattavan tarpeesta ja siihen vastaamisen välineistä. Tätä merkityksenantoa maalattava voi halutessaan käyttää arjessaan maalaushetken jälkeen. Työkaluja ei synny joka maalaukseen, mutta teen niitä toisinaan. Olen koonnut kuvioon 6. niitä mahdollisuuksia, joita liitän vierellämaalauksen työkaluominaisuuksiksi.

Kuvio 6. Vierellämaalauksen työkalumahdollisuudet.

Kuva muistuttaa toimintatavasta, jonka voi ottaa heti käyttöön. Havainnollistan tämän päiväkirjamerkinnöilläni:

Maalaan tähän vihreän perustan tälle talolle, joka symboloi sinua. Kerroit, että kaipaat arkeesi rauhaa. Kerroit myös, että vihreä väri symboloi sinulle rauhaa. Aktivoimme äsken hengitysharjoitusta, jota käytät silloin kun rauhoitat itsesi. Huomasit, kuinka se tunne laskeutui tähän. Merkitsin rauhan hengityksen tähän kohtaan maalausta. Aina kun katselet tuon talosi vihreää perustaa, muistat pysähtyä hetkeksi ja teet hengitysharjoituksen. Voit myös levottomalla hetkellä hakeutua katselemaan maalausta ja avata tämän hetken muistoistasi ja etsiä rauhan hengityksen. Hermostosi rauhoittuu, sinä rauhoitut. Tuo kuvan kohta on sinun rauhoittumisen työkalusi. Näin juttelen vierellämaalattavalle kun rakennan kuvapintaan työkaluja käytettäväksi arjessa. (Lukkarinen, 2022)

Kerran juttelin perheen kuopukselle: Kerroit, että kun pikkusisar tulee vihaiseksi, hän saattaa helposti lyödä sinua tai esineitä. Juttelimme siitä, että pikkusisar on vielä niin pieni, että hän harjoittelee erilaisia tapoja olla vihainen tai kiukkuinen. Mietimme, mitä muuta hän voisi tehdä, kun hänellä on sellainen olo, että tekisi mieli lyödä. Mietittiin mitä itse kuopus tekee silloin. Muistelimme, että heillä on polkupyörän kello, jota voi soittaa ja pikkusisar pitää siitä kovasti. Kerroin myös miten tyynylle ei satu eikä se mene rikki, jos sitä lyö. Mutta ihmistä se vahingoittaa tai tärkeä esine voi rikkoontua. Siksi ihmistä tai esinettä ei saa lyödä. Puhuttiin ettei toista ihmistä tai esinettä saa vahingoittaa, mutta vihainen tai kiukkuinen saa kyllä olla. Mutta me voidaan harjoitella ilmaisemaan kiukkua ja vihaa hyvällä tavalla. Mietimme niitä. Muisteltiin hyviä tapoja. Maalasin sinulle ja pikkuveljelle muistuttamaan tähän teidän perheen maalaukseen tämän soittokellon. Aina kun sitä katsoo, muistaa millaisia hyviä tapoja purkaa kiukkua ja vihaa voi olla ja että saa olla vihainen ja kiukkuinen. Yhden perheen maalauksessa yksi pieni kohta on kiukunhallintaan tarkoitettu työkalu. (Lukkarinen, 2022)

Vierellämaalauksen työkalut syntyvät suoraan maalattavan tarpeeseen, jos maalaajana huomaa tai kuulen, että hänellä on arjessaan tilanteita, joihin kaipaisi tukea ja arvioin, että maalaukseen merkitty työkalu saattaisi auttaa siihen. Alla oleva kuva 6. on maalauksesta, jossa maalasimme hyvin hektisessä työympäristössä toimivalle hoitoalan ihmiselle “Kiireen kukkasen”, niin kuin sen yhdessä nimesimme.

Kuva 7. Vierellämaalaus kiireistä työtä tekeväälle hoitoalan ihmiselle.

Kiireen tunteessa katse asettuu levollisena istuvan naisen olemukseen. Hän pitää kiireen kukkasta kädessään. Hän määrää elämänsä rytmiä, luottaa ettei kiire haittaa, hän voi silti tehdä hoitotyönsä levollisesti. Välillä hän ottaa itselleen aikaa ja kiipeää tikapuita lepopaikkaansa, niiden asioiden äärelle, joista hän latautuu. Kuvapinnalla kulkeva katse aktivoi työkalun ja hän käyttää sitä. (Tutkijapäiväkirja. Lukkarinen, 2022)

Minun mieli ja sielu lepää tässä taulussa, Kiireen Kukkanen on mulla edelleen kädessä ja kun kaikki meinaa kaatua päälle niin saan siitä voimaa ja energiaa. Oon oppinu, että kiire ei välttämättä ole ruma sana. Ei enää ainakaan mulle, kunhan muistan välillä kiivetä tuonne lepopaikalle pötkötteleään. (Palaute vierellämaalattavalta, 2021)

Seuraavaksi kuvaan lisää vierellämaalauksien työkaluja, joita kehittämistyön varrella olen vierellämaalauksiin tehnyt. Kuvio 6. kokoaa nämä työkalumahdollisuudet teemoittain ja työkalujen käyttö peilautuu teoreettiseen viitekehykseen.

5.2. Työkaluna oman elämäntarinan hahmottamiseen ja itsen vahvistumiseen

Vierellämaalatessani osa kuvapintaan rakentuvista työkaluista voivat liittyä maalattavan elämäntarinan hahmottamiseen, hyvinvoinnin ja oman ytimen vahvistumiseen. Työkalu voi esimerkiksi toimia oman **kasvun välineenä ja kokemuksen kuvaajana**. Tällöin poimin kuvapinnalle maalattavan itse nimeämänsä kasvunsa ja elämän matkansa tärkeimmät etapit. Keskustelemme niistä ja peilaan niitä hänelle takaisin, ehdotan niille nimiä ja merkitsen niitä samalla kuvapintaan. Teemme maalaukseen eräänlaisen kasvukartan, jonka tunnelma on voimaantumisen. Sitä katsellessa maalattava muistaa, että vaikka kasvu on useimmiten tullut myös kipeiden elämänvaiheiden kautta, niin silti hän on juuri sen ansiosta sellainen kuin on ja hyväksytty sellaisenaan. Kasvun työkalu muistuttaa myös siitä, että olemme riittäviä myös keskeneräisenä. Ja aina kun maalattava pohtii näitä teemoja elämässään, hänellä on mahdollisuus asettua katselemaan maalauksessa kasvun työkalun kohtaa, muistaa hyväksynnän tunteen ja katsoa omaa tarinaa myös hyväksyvästi.

Kasvun työkalu toimii myös uuden mahdollisuuden antajana. Maalattavalle, joka haluaa avartaa uutta suuntaa elämäänsä, rakennan kuvapintaan symboleja ja korostan ei-tietämisen tilan merkitystä. Opastan hänelle myös **ei-tietämisen tilaan siirtymisen suhteessa hänen omaa elämää ja tulevaa kohtaan**. Tällöin avautuu **uusien mahdollisuuksien työkalu** ja sen avuin voi harjoitella esimerkiksi rajoittavista uskomuksista tietoiseksi tulemista ja uusien elämän mahdollisuuksien suuntaa.

Ihminen voi elää joko mennessä tai tulevassa kiinni ja tai elämä saattaa tuntua kovin hektiseltä. Tällöin sisimmästä voi nousta **tarve pysähtyä läsnä olevaan hetkeen** useammin. Tämän kaltaisissa tarpeissa, rakennan vierellämaalaukseen **pysähtymisen työkalun**, johon jo aiemmin kuvaamani kiireen hallinta työkalu myös liittyy. Pysähtymisen työkalu on laajempi merkitykseltään ja palvelee elämän perusarvojen ja asetusten äärelle pysähtymisen tarvetta. Kuvapinnassa on tällöin merkittynä esimerkiksi maalaattavan tunne siitä, milloin hän on vahvimmin kokenut rauhaa ja hetkessä läsnäoloa. Aina kun hän myöhemmin katsoo tuota

kuvapinnan kohtaa, tämä tunne muistuu mieleen ja hän voi palauttaa sen keholle. Harjoittelemme työkalun käytön ja opastan sen toiminnan aina maalattavalla maalaustilanteessa.

Usein näihin arvoperustaisiin pohdintoihin voi liittyä oman menneen ja tulevan rehellistä ja avointa kohtaamista. Tällöin maalaan kuvapintaan myös **sovintotyökalun menneen kanssa**. Sovintotyökalu on kutsu tekemään sovintoa oman elämäntarinan kanssa, jos elämäntarinan vaiheissa on kohtia, jotka koetaan haastavampana hyväksyä. Opastan sovun tekoon tunnetyön työkaluja ja merkitsen niitä myös kuvaan. Näissä maalaushetkissä voi esimerkiksi maalata näkyviin sen, mitä olisi vielä halunnut sanoa tärkeille edesmenneille tai millaisena toivoisi menneisyytensä kokevan. Nämä tarpeet nousevat aina maalattavasta, niin kuin kaikki työkalujen maalaamiset. Tähän yhteyteen nousee **terapeuttisuuden ja eheyttävyyden työkalun** maalaamisen mahdollisuus. Sen avulla voi tehdä tunteita kuulluksi sekä omaa ääntä ja tarinaa vahvistavia kuvallisia elementtejä.

Usein vierellämaalaustilanteessa käsittelemme luovuuteen liittyviä lukkoja ja toiveita siitä, miten voisi vapautua luovuuden ilmentämiseen tai elämänsä valintojen tekemiseen vapaammin.

Maalattava sanoo, ettei ole maalannut vuosiin, mutta haluaisi, muttei voi. Olen kohdannut heitä monia. Kun he seuraavat virtaavaa epäonnistumisen hyväksyvää maalausprosessia ja maalauksen syntyä, se herättää heissä kaipuun tehdä itsekin. Usein juttelemme siitä, voisiko hän antaa itselleen luvan maalata ja luoda. Näillä asetuksilla, joilla ihmisen vierellä maalaan. Tällöin taiteilijana taidekasvattajan roolini korostuu. Jos tunnistan maalattavassa vahvan halun maalata, lähdän kutsumaan hänet mukaan siihen tai opastamaan luovuuden lukon murtamisen tekniikoita sekä annan välineitä ottaa luovuutta käyttöön arjessaan. Kuuntelen nämä tarkkaan maalattavan tarpeisiin liittyen. Usein olen saanut todistaa ja kuulla jälkikäteen, että ihminen, joka ei ole maalannut vuosiin maalaa taas. Tämä tuntuu merkitykselliseltä ja koen siitä syvää iloa itsekin. (Lukkarinen, 2022)

Yksi taiteilijuus oli jäänyt elämän surun alle. Hän ei ollut maalannut pitkään aikaan, vaikka oli taiteilija ja virtaava sellainen. Hän pyysi minulta vierellämaalauksen. Sain etukäteen kuvan mieleeni hänen maalauksestaan, joka oli musta ja keskellä kirkasta valoa raitana. Ajattelin, etten voi maalata sellaista työtä hänelle. En halua vahvistaa kuvalla hänen suruaan. Surun käsittelyn täytyy lähteä hänestä hänen aloitteestaan. Otin tietoisesti riskin sanomalla hänelle maalaustilanteessa, etten aio maalata hänelle olenkaan, vaan hän saa tehdä maalauksen nyt itse. Olin kuulostellut ja miettinyt lempeän esitystavan asialle. Hän epäröi hetken ja ryhtyi maalaamaan. En ollut uskoa silmiäni, kun hän maalasi itse juuri samanlaisen mustan kuvan, missä oli valoraita keskellä. Hän avasi surunsa ja puhuimme siitä. Hän maalasi koko ajan lisää. Hän jatkoi tuon valoraidan ympärille värejä. Tämän jälkeen hän ryhtyi maalaamaan jälleen muutenkin. Olimme yhdessä ylittäneet jonkin kohdan. (Lukkarinen, 2022)

Menneen tunteita ja muistoja avaavan työkalun maalaaminen vaatii tarkkaa tunnustelua herkällä sisäisyyden ja mielen toiminnan maaperällä. Se edellyttää erityisesti luottamuksen ja turvallisen ilmapiirin vahvan läsnäolon, muuten en mene syvälle aiheisiin vaan säädän niiden käsittelemisen enemmän pintatasolle. Mikäli huomaan maalattavalle näihin teemoihin liittyvän liian paljon tuskaa tai kipua, en avaa niitä ollenkaan vaan opastan maalattavaa pyytämään rinnalleen ammattilaisen, jonka kanssa voi terapiassa työstää sopua menneeseen, jos se näyttäytyy kovin kipeänä ja voimakkaana. Tässä tapauksessa keskitymme työkalun osalta siihen, mitä maalattava toivoo tulevaisuudessa tuntevansa suhteessa menneisyyteensä tai itselle merkityksellisiin haastaviin teemoihinsa. Aktivoimme työkaluun tuon tunteen muistamisen. Tässä on kyse terapeutisuuden ja eheyttävyyden asteen ja avaavuuden säätelämisestä. On tärkeintä mennä kuunnellen maalattavan rajoja ja sitä, millaiseen syvyyteen työskentelyssä hän on valmis menemään ja mikä palvelee vierellämaalaamisen eheyttävää ja vahvistavaa merkitystä. (Lehikoinen & Vanhanen, 2017)

Yksi merkityksellinen usein maalaamani kuva-aihe on **unelmatyökalu**. Tämä toimii voimaannuttavana ja vahvuusperustaisena elementtinä kuvapinnalla ja sen avulla maalattava **muistaa unelmansa ja niihin liittyvät juuret** elämäntarinassaan. Liitän tähän myös luovuuden voimaan liittyviä elementtejä ja käymme läpi luovuustyökalun asioita. Opastan, miten omaa luovuutta voi käyttää elämänsä ongelmanratkaisussa ja tasapainoisessa kulkemisessa kohti unelmiaan. Tähän työkaluun liittyy myös **toivon elementin** esiin tuominen erityisesti vaikean elämäntarinan ja traumaattisissa oloissa kasvaneiden ihmisten suhteen.

Hetki pakolaisperheen luona: veimme valmiin perhemaalauksen heidän perheensä luo. Olimme käyneet kolme kertaa heidän luonaan ja viimeisellä he saivat myös valmiin maalauksen, johon heidän perheensä tarinaa oli merkitty. Kun tämä äiti näki maalauksen, hän huudahti liikuttuneena: ”kun minä katson, minä muistan aivan kaiken. Muistan unelmani, muistan kaiken!” (Tutkijapäiväkirja. Lukkarinen, 15.1.2020)

Maalaus muistuttaa minua lapsuudestani ja nuoruudestani ja päivittää kaikki muistot menneisyydestä. Se oli erittäin hyvä prosessi ja minua rohkaistiin jälleen eteenpäin. Molemmat ovat upeita ja ystävällisiä ja eivät koskaan unohda meitä. (Perhemaalauksen saanut pakolaisperheen äiti 12/2019)

Lopuksi haluan vielä koota leikillisyyden ja ilon teemaan liittyviä työkaluja, koska intuitiivisen ja improvisaatioon pohjautuvaan työotteeseen liittyen ne ovat maalaustilanteessa läsnä. Kutsun tätä **intuitio- ja flowtyökaluksi sekä leikillisen ja oman tavan löytämisen työkaluksi.**

Kuva 8. on vierellämaalauksesta, jonka tekemiseen maalattava tuli mukaan. Tavoitimme leikin ja ilon ja juttelimme siitä, miten hänelle kuin minullekin taiteellisessa työssä leikki ja flow on tärkeää. Todistimme samalla kuvapinnan virtaamalla syntymistä yhdessä paljon veden ja väripigmentin kanssa.

Toisen taiteilijan kanssa asettuminen tyhjän maalauspuhjan äärelle voi synnyttää yhdessä tekemisen, leikin ja ilon virtaavan tilan. Tavoitamme tunteen, minkä improvisaation ja kuuntelevan leikittelevän tilan kanssa yhdessä saamme. Hän maalaa minun kanssani. Maalaus on meidän välissä tuolilla ja istumme lattialla. Nauramme ja ihastelemme värin kulkua runsaan veden kanssa. Ohjaan maalit ja siveltimet työskentelemään märkätekniikalla. Hän nauttii myös ja kertoo siitä, miten hänkin maalaa. Kannustan häntä maalaamaan lisää musiikin tekemisen ohella. Koemme jaettua luomisen tilaa ja iloa siitä ymmärryksestä, jonka jaamme leikin läsnäolosta taiteen tekemisen äärellä ja reittinä syviinkin tunteisiin. (Lukkarinen, 2022)

Kuva 8. Leikillisyyden ja ilon virtaamisen teeman äärellä syntynyt vierellämaalaus.

Yhdessäluomisen työkalu liittyy yhteiseen merkityksen antoon. Työkalujen maalaaminen ja symbolinen merkitseminen kuvapintaan vaatii selkeää kommunikointia maalattavan kanssa ja ei-tietävästä tilasta lähtevää kuuntelemista ja tunnustelua, jotta voimme jakaa yhteisen ymmärryksen maalaamisen ja työkalujen käyttämisen mahdollisuudesta. Taitelijan roolini kautta näytän leikin, improvisaation, intuitiivisen tekemisen ja kuvan synnyttämisen mahdollisuudet. Näytän myös sen, miten inhimillinen luova ihminen voi ja saa olla. Saan tehdä ensin ruman kuvan, jonka saatan harmoniseksi, koska minulla on taideväline käytössäni. Näytän taidekasvattajana, miten maalaamisen merkityksenanto syntyy ja miten sen symboliikkaa liitetään omaan kasvuun, luovuuteen ja sen merkityksiin. Näytän, miten taiteilijana synnyttämäni kuvalliset työkalut otetaan käyttöön arjessa taulun

kanssa. Autan häntä ymmärtämään, miten esimerkiksi maalaus voi olla hänen työvälineensä hänen elämänsä tarpeisiin.

6. MAALAUSTEN MAHDOLLISUUDET

6.1. Vierellämalaamisen edellytykset

Vierellämalaamisen edellytyksiä kokoava visualisointi kuviossa 9. kuvaa ne elementit, joita ilman maalaustilanne ei voi toteutua tarkoituksenmukaisena. Edellytykset nojaavat arvoihin, perustuvat kokemukseen sekä teoreettiseen perustaan maalaustapahtuman ilmiöistä.

Kuvio 9. Vierellämalaamisen edellytykset.

Työparini Elina luennoi perhemalausprosessien loppuseminaarissa työmme p taustan, vaiheet ja merkitykset. Hän oli tehnyt hyvin kokoavan ja kattavan esityksen sinne videon kera työskentelystämme. Tämän lisäksi minä kerroin vähän menetelmän taustaa ja lopuksi näytimme demona miten työ käytännössä tapahtuu. Tärkeintä oli kuvata myös edellytykset, jota ilman työtä ei voi tehdä. Toivomme, että tämä havahduttaa myös työn rakenteita ja rahoitusta suunnittelevat päättäjät, jotka haluavat kuitenkin saada myös tulosta ja aitoa apua ihmisten kohtaamistyöhön.

Perheet ovat kuuntelemassa myös. Saamme mukaan projektiin myös tarvitsemamme loput perheet ja paljon kysymyksiä ja kiinnostusta. Koemme, että nyt meidän työmme nähdään ja sitä myös arvostetaan. Nyt ymmärretään, mistä siinä on kysymys. (Lukkarinen 15.1.2020)

Vierellämaalaamisen toteutuminen vaatii **kiireettömyyden tunnetta** ja **turvallisen ja luottamuksellisen ilmapiirin syntyä**. Tähän tarvitaan **ajan riittämisen tunnetta** ja kykyä venyttää vähääkin aikaa niin, ettei kohtaamisessa tunnu ollenkaan kiire. Tämä työväline on kohtaamisammattilaiselle tärkeä ja harjoiteltavissa oleva työväline. Se vaatii, että on **aidosti läsnä** ja on tyhjentänyt itsensä **ei-tietämisen tilaan**. Nämä ovat myös opeteltavissa olevia asetuksia työntekijänä, jonka työväline on oma itse ja persoona.

Ammatillisesti vierellämaalaus edellyttää **asiantuntijatukea ja kannattelun kykyä maalattavan teemoihin**. Tämä tarkoittaa, että maalattavan tulee antaa itse säädellä sitä syvyyttä, millä hän haluaa avautua. Ja jos hän haluaa avautua, hänelle täytyy luoda tunne, että asiantuntija ja ammattilainen kykenee ottamaan vastaan hänen tarinansa ja kokemuksensa arvostavasti ja kannatellen. Kertojan ei tarvitse itse kannatella kuulijaa eikä varoa hänen reaktioitaan. Ammattilainen kykenee vastaanottamaan ja hyväksymään myös vaikeat tunteet ja suhtautumaan niihin myötätuntoisesti. Traumaattisten tarinoiden ja kokemusten kertomisen kohdalla, ammattimainen suhtautuminen välittää viestin kertojalle siitä, että hän on turvassa ja että tarinan kertominen on voimaannuttavaa ja se tulee kuulluksi lempeällä ja hyväksyvällä kohtaamisella. Tämä asenne tarjoaa suojan tarinalle tulla esille ja antaa myös toivoa sen kertojalle. Eheyttävyyden olemus yhdistyy kuulluksi ja nähdyksi tulemisen tilaan. (Lukkarinen & Penger, 2019)

Vierellämaalaamisen työkaluja syntyy lisää käytännön työssä ja kehittämisessä. Nämä edellämainitut työkalut ovat merkityksellisinä kokemiani vierellämaalaamisen työkaluja, jotka olen poiminut mukaan tähän työhön vuosien varrelta.

6.2. Miten vierellämaalauksen merkityksenanto syntyy?

Kuvio 10. Merkityksenannon synty.

Vierellämaalaamisen tutkielman lopuksi tarkastelen merkityksenannon elementit. Katso kuvio 10. Merkityksenanto on se tapahtuma, jonka kautta vierellämaalaamisen henkilökohtainen kokemus syntyy sellaiseksi kuin se on. Kokemuksesta tulee oma ja se liittyy koettuihin tunteisiin. Merkityksenannolla taiteilija/taidekasvattaja pyrkii toiminnallaan herättämään maalattavassa/kohdattavassa ihmisessä niitä tunteita, joiden kautta hän voi muistaa itseään voimaannuttavia ja vahvistavia asioita. Se, millä hyväksynnän, turvallisuuden ja kuulluksi tulemisen tunnetta vahvistetaan, on kaikki edellä kuvaamani työvälineistö ja menetelmän elementit. Nämä tunteet ovat eräänlainen kanava merkityksenannon kiinnittymiselle ihmisen sisimpään.

Merkityksenanto tapahtuu käytännössä sanoittamalla ja kommunikoimalla vierellämaalauksen edellytysten tilassa. Se ilmennetään kehon kielellä, eleillä, ilmeillä ja moniaistisella kohtaamisella. Tämä yhdistyy taiteen kieleen,

kuvanrakentamisen tapahtumaan, värisymboliikkaan. Taiteilijan sivellin luo kuvapinnalle kuvallisia symboleja, jotka vahvistetaan sanoilla, olemuksella ja merkityksenantoa vahvistavilla tunteilla. Esimerkiksi kuvasymbolin merkityksen rakentumista vahvistaa koettu rauhan tunne, hyväksynnän tunne, ilon tunne ja leikkisyys sekä kannatelluksi tuleminen tunne. Tunteet ovat kehollisia kokemuksia ja siksi ne jäävät hyvin muistiin. (Mäkelä, 2022) Yhdessä luomisen tilassa maalattavan kanssa rakennamme yhdessä sellaista merkityksenantoa, jolla maalattava voi kokea enemmän vahvistumista omana itsenään ja voimaantumista elämänsä asioihin liittyen. Tämän lisäksi hän voi käyttää samaa kohtaamisen tapaa oman elämänsä ihmissuhteissa ja työssä kohtaamiensa ihmisten kanssa. Näin vahvistavan läsnäolon vaikutus pääsee laajenemaan.

7. VIERELLÄMAALAAMISEN MENETELMÄ TUTKIMUKSENA

7.1. Tutkimuksen arviointi

Opinnäytteen tässä vaiheessa arvioin, miten löysin vastauksia alussa asettamiini tutkimuskysymyksiin.

- Mitä vierellämaalaamisessa tapahtuu?
- Miten vierellämaalaaminen toimii taidekasvattajan/taiteilijan työvälineenä?

Olen pyrkinyt kuvaamaan mahdollisimman tarkkaan prosessin vaiheet sekä havainnollistanut näitä aineistoesimerkein. Vierellämaalaus tarjoaa mahdollisuuksia taideperustaisesti tarkastella ihmisen elämäntarinaa ja olemusta. Se on tapa tehdä taidetta vuorovaikutteisesti ja reaaliaikaisesti. Se mahdollistaa elementtiensä mukaan terapeuttisen ja vahvistavan tilan käsitellä elämänsä asioita. Se on myös mahdollisuus tarkastella luovuutta, yhdessä luomista, intuitiota ja improvisaatioon pohjautuvaa hyväksyvää tekemisen tapaa.

7.2. Tutkimuksen eettisyyden ja luotettavuuden arviointi

Taideperustaisen toimintatutkimuksen otteella olen pyrkinyt kuvaamaan läpin työn mitä olen tehnyt ja mihin työn jatkuva reflektointi ja kehittäminen on minut tässä hetkessä tuonut. (Hiltunen, 2002, s. 237.) Siinä miten luotettavaa tutkimukseni kehittämistyö on, voimme perustaa sen arviointiin ja reflektiivisyyteen, jota olen pyrkinyt tuomaan mahdollisimman avoimesti esille. Olen kuljettanut läpi työn mukana kriittistä näkökulmaa ja pyrkinyt pitäytymään näkemyksessä: näin olen näyttänyt kokevan. Näin on näyttänyt käyvän.

Ulottumattomillani on tieto maalausten epäonnistumisesta niissä palautteissa, joita en koskaan sanonut. Sanomattomissa sanoissa. Kallio-Tavinin kutsuman

kriittisyyden mukaan voin pohtia, halusinko uskoa vain tilanteen onnistuneen, halusinko täyttää maalattavan tai lahjan antajan odotukset. Näihin kysymyksiin en koskaan saa vastausta, mutta ne pitää minut hereillä, avoimena ja jatkuvan kriittisenä kehittämistyössäni. (Kallio-Tavin, 2016, s. 66.)

Kallio-Tavin muistuttaa myös taideperustaisen tutkimuksen ongelmallisesta kommunikoinnista, sillä meidän täytyy saattaa analyysiin taide tai aistikokemukset, joita voi olla vaikea sanottaa. Moni kokemus on totta, mutta silti sanallisen merkityksenannon ulottumattomissa. Tämän tiedostaminen on tärkeää ja koska elämme taiteessa taiteen kanssa, olemme silti aina jossain määrin voimattomia ilmaisemaan sitä täysin tutkijan kielellä eikä se enää vastaa tarkoitustakaan. (Kallio-Tavin, 2016, s. 66.)

Jokela & Huhmarniemi pohtivat taideperustaisen tutkimuksen vaikuttavuuden arviointikriteerejä kootessaan, että keskiössä on oltava tunteiden, mielikuvien, ajatusten ja voimaantumisen tunteen tavoittaminen. On pohdittava, herättääkö teos ja toiminta näitä, lisääntykö osallistujien usko itseensä, taitoihinsa tai pystyvyyteensä. (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 53.) Näitä olen pitänyt arviointikriteerinä, johon perustaan liitän merkityksellisten hetkien poiminnankin

Aineistoa on kovin paljon ja koen voimattomuutta rajata sitä ulkopuolelle. Siksi otin hetken merkitsemisen tähän. Käytän samaa analyysilogiikkaa kuin vierellämaalamisessa. Nämä poimin. Tiedostaen että on valintani mikä jäi ulkopuolelle ja kriittisenä pohdin myös niitä sanoja, joita kukaan koskaan ei sanonut. Voimme kehittää kuitenkin vain sen varassa mitä on. Näin piirtyi tämä tarina näillä mitä minulla tällä hetkellä on. (Lukkarinen, 11.4.2022)

Esimerkiksi taideperustaisen tutkimuksen arviointi auttaa silloin, kun kieltä ei ole. Tällöin meillä oli havainto painottunut kehonkieleen ja ilmaistuihin tunteisiin. Itkuun, helpotukseen ja iloon. Pakolaisperheiden kanssa maalatessa tämä korostui, koska maalasimme perheissä ilman tulkkeja työparini kanssa. Ajattelin, koska en tunne heidän kulttuuriaan niin, että olisin omaksunut heidän tapansa ja ajattelunsa, minun oli ensisijaisen tärkeää vain kuunnella aistimalla. Silti oli vaarana, että kuulisin kaiken, sillä siivilällä mihin olen kasvanut ja sosiaalistunut. Ikään kuin minua opetettaisiin koko ajan ja silti voin ymmärtää väärin. Taiteen kieli oli tässä apuna. Ja tämän lisäksi tunteiden ja kehon kieli on suurilta osin universaali. Kallio

Tavin kuvaa myös näitä teemoja kuvatessaan sanatonta maalaamistaan yhdessä Thomaksen kanssa. (Grönfors, 2008, s.56.; Kallio-Tavin, 2016)

Kielimuurin vuoksi mietin joidenkin perheiden kohdalla, ymmärsivätkö he mihin olivat ryhtymässä. Teimme parhaamme visualisoiden sekä kirjoittaen sekä kertoen tavasta työskennellä perheiden kanssa. Ja vastasimme tähän antamalla heille paljon kiireetöntä aikaa, jotta ehtisimme huomaamaan mitä he itsestään viestivät tilanteeseen liittyen. Tätä prosessia teimme näkyväksi ja avoimeksi raportissamme. (Lukkarinen & Penger, 2020)

Lopuksi totean, jos olemme omaksuneet Kallio-Tavinin degrowth ajattelun ja ei tavoitteellisen perustan, riittääkö että taidetoimintaa on tapahtunut ja siinä on koettu mm näitä asioita, joista tämäkin tutkimus kertoo. Objektiivisuus loistaa aina poissaolollaan taiteessa ja taideperustaisessa työssä. (Kallio-Tavin, 2016, 67)

Ja niin sen kuuluukin olla. Silti meillä on mahdollisuus tutkia ja kehittää. Ehkä meille oli vain tärkeintä tehdä taidetta jaetussa tilassa, toistaa sitä, antaa mahdollisuus tarinoille tulla kerrotuksi, tilanteiden syntyä, olla ja loppua sellaisina kuin ne näyttivät olevan. Luottaen siihen, että taiteen voimaannuttava, vahvistava vaikutus ja läsnäolomme on tehnyt aina sen mitä sen kullakin hetkellä kuuluu tehdä. Tai antaa myös sille lupa olla tekemättä niin. Antaa sen kertoa jostain mistä emme vielä tienneet. Työ jatkuu. (Kallio-Tavin, 2016)

Autoetnografisen tutkimuksen näkökulmasta on syytä tarkastella kriittisesti esimerkiksi sitä, kertooko yksilöllinen kokemus yhteisöstään paljoakaan. Ja onko sen tarkoituskaan? Voiko tässä tutkimuksessa sanoa mitään yleistävää? Tästä syystä kokemukselleni olen hakenut tukea teoriasta ja muista tutkimuksista. (Grönfors, 2010)

Tutkimuksen merkitys menetelmän tämänhetkisen kehittämistuloksen näkökulmasta en esimerkiksi voi todeta, että tämä olisi suoraan siirrettävissä toisen taiteilijan tekemäksi. Mutta asennetta ja taidekasvattajana ja taiteilijana vierellämaalauksen ilmiöiden omaksumisen hyötyjä voi kokeilla. Siinä olisikin jo seuraava tutkimuksen aihe. Tällöin myös kokemani tieto hakee tukea teoreettisista

ilmiöistä menetelmän taustalla, jolloin etnografisen tutkimuksen mukaan ajatellen pyritään vastaamaan tähän mahdolliseen kompastuskiveen siitä, jääkö tutkimustieto vain yhden lähteen varassa olevaksi tiedoksi. (Grönfors, 2010, s.110).

7.3. Vierelläämaalaamisen mahdollisuudet

Jatkotutkimuksen näkökulmasta olisi mielenkiintoista selvittää, miten ihmiset kokeneet maalaukset vierellämaalauksen jälkeen? Ja millaisia merkityksiä he vierellämaalaukselle antavat? Ja miten vierellämaalauksien merkityksiä jälkikäteen tarkastellaan? Näistä saan tietoa palautteissa tai keskusteluissa satunnaisesti, mutta niiden systemaattinen tutkimus on kiinnostava aihe.

Vierellämaalauksen kehittämisen avaaminen on ollut henkilökohtainen matka. Silti sen merkitys itselleni pohjaa laajempaan yhteiskunnalliseen tarpeeseen ja ajan ilmiöön, jossa ihmiset tarvitsevat paljon läsnä olevaa kohtaamista. Tilastoissa ja kentällä näkyvät huutava pula kohtaamisesta ja eheyttävän työn tarpeesta laajoina mielenterveysongelmina, yksinäisyytenä ja pahoinvointina. Hyvinvointia kutsuu koko yhteiskunta. Niin yksilö, kuin yhteisöt sekä koko yhteiskunta tarvitsevat vain ja ainoastaan pohjimmiltaan aitoa kohtaamista ja hyväksytyksi tulemistä sellaisena kuin on. Siitä voi lähteä aito syvä, eheyttävä muutos.

Toivon, että osaltani olen voinut olla taideperustaisella tutkimuskentällä kehittämässä menetelmiä ja välineitä kohtaamiseen, jossa ihmiset vahvistuvat ja alkavat voida paremmin. Toivon, että jokainen ihmisiä työkseen kohtaava taiteilija, taidekasvattaja tai muun alan ammattilainen etsii omaan ammatilliseen kohtaamiseensa välineitä, joilla voi olla oma itsensä ja aito ja näin kohdata myös toisen ihmisen hyväksyen, yhteyttä luoden, kuunnellen ja antaen aidon läsnäolon kantaa sinne, minne ollaan menossa. Toivon myös jokaisen yksittäisen ihmisen tuovan arjessaan kohtaamiensa ihmisten pariin ja itsensä kohtaamiseen sitä hyväksyntää, joka vahvistaa ja eheyttää ja joka tarjoaa tunteen, tulin kuulluksi ja nähdyksi. Kuultuna ja nähtynä sellaisena kuin olemme, ehdoitta hyväksyttynä me

emme voi voida kauaa huonosti. Yksilöstä yhteisöön, yhteisöistä yhteiskuntiin toivon ilmiön laajenevan. Onneksi meitä ihmisiä on paljon, joilla on mahdollisuus luoda tätä muutosta, yksi päivä kerrallaan, yksi kohtaaminen kerrallaan.

8. LOPPUSILAUS VALOLLA, VIIMEINEN SIVELTIMENVETO

On aika päättää vierellämaalauksen tutkimus tältä erää. Aina maalauksen loppuun sivelen työhön valon sävyjä. Pohdimme, mikä maalattavan elämää valaisee. Mietimme mistä syntyvät pienet valohiiput, pilkahdukset uudesta suunnasta, toivosta, sisimmän palosta jatkaa itselleen tärkeiden asioiden äärellä. Minun yksi pilkahduksistani, joista saan iloa, on tämä: Yli sata vuotta sitten Suomessa vaikuttanut lempitaidekasvattajani Lilli Törnudd puhui **taidetunteesta**. Ymmärryksessäni siitä tunteesta, joka taideteoksen äärellä parhaimmillaan syntyy. Tulkitsen, että on kyse myös siitä tunteesta, jonka synty mahdollistaa taiteen saapumisen, luovan virran avautumisen, yhteyden siihen, mikä vahvistaa ja avaa reitin oivaltaa, oppia ja kasvaa kohti sitä mitä tarvitsemme. Törnuddille leikki, tunne ja intuitio oli teoriaa tärkeämpää. (Muukka-Marjovuo, 2014, s. 227.) Teoriaakin mielestäni tarvitaan, mutta järjestys on oleellinen ja usein perinteiseksi muodostuneelle taideopetukselle vieras. Perinteisellä tarkoitan tekniikan opiskeluun painottunutta tapaa opettaa taidetta.

Oikeaan taidetunteeseen pääsemme ei -tietämällä, irti päästämällä odotuksista, hyväksymällä ja improvisoimalla, antautumalla intuitiolle. Olen saanut todistaa tämän itseni ja oppilaitteni kanssa useita kertoja. Siinä olemisen tilassa ja järjestyksessä opimme syvemmin myös teorian, tekniikat ja kaiken, mikä oli aiemmin tuntunut puuroiselta. Tätä on antoisaa todistaa myös toisten ammattilaisten tai arjen ihmisen toimesta.

Toivon, että tämä työ toimii osaltaan jonkinlaisena viestikapulana, johon taidekasvattajana ja taiteen tekijänä voi halutessaan tarttua. Mikä merkitsee tekijyydessämme sitä valoa ja paloa, mihin uskomme ja mikä saa meidät jatkamaan uskomamme asian äärellä. Toivon, että voisimme näillä pohdinnoilla rakentaa ammatillista ja kohtaamisen identiteettiä, joka luo kestäväää hyvinvointia eli vahvistavia rakenteita ihmisyyteen.

Tekijyyden identiteetti on hidas ja aikaa vievä prosessi. Olen nähnyt monia taitavia ihmisiä luovuttavan tai sinetöivän itsensä riittämättömäksi heti kehittämistyönsä alkumetreillä, kun työ ei lähde, myy tai mene kaupaksi tai on ammatillisesti epävarma olo. Olen kokenut tätä itsekin. Tai kun pitkän matkan jälkeenkin, nousee seinä pystyyn tai elämä asettaa kapulaa rattaaseen. Taiteen tekijöinä tiedämme vastaavan hetken: teos ei heti miellytä, epävarmuus iskee ja muutamankaan kerran jälkeen tekniikka ei asetu käteen, saati sisäisty omaksutuksi työkaluksi tai lakkaa toimimasta, vaikka aluksi näytti hyvältä. Olemme kokeneet jokainen nämä luovan prosessin syklit lukuisia kertoja. Myös elämän luonnollinen syklisyys puhuu tässä.

Haastaisin tällä loppusivelyllä meidät antamaan niin itsellemme kuin kohtaamisillemme aikaa hyväksymisen ja ei-tietämisen kautta. Mitä jos vain kulkisimme rohkeasti oikeaksi arvostamallamme tiellä, hakien omaa paikkaa. Jatkaisimme ihmettelemällä omia syklejä ja pitäytymällä heti alkuun suurista tavoitteista tai kasvun ja kehittymisen vaatimuksista. Tekisimme asioita, koska koemme sen tärkeänä. Sanoisimme itsellemme, että katsotaan kymmenen vuoden päästä mitä opimme ja mihin tämä meitä vei.

Tai jos olemme jo vahvistuneet ja löytäneet oman tapamme, mutta pitäneet hiljaista tietoa piilossa, olisiko aika kertoa tarinamme, koota näkyväksi se punainen lanka, mitä niin moni etsii. Antaa omalla tarinalla vahvistusta niille, jotka vielä miettivät kertoako. Kaikilla meillä on tarinankertojan viestikapula kädessä ja elämä kysyy, joko kerrot tarinasi. Sen, mihin Marjo Räsänenkin Sillanrakentajissaan meitä kutsui. (Räsänen, 2000) Tämän kapulan kanssa toivon meidän kohtaavan niin työssämme kuin arjessamme ihmiset ja yhteisöt niissä tarpeissa, jotka heissä niin täyttymättöminä ihmisyyttä kaipaavasta kohtaamisesta pyytävät.

9. SIGNEERAUS JA PÄÄTÖS

Tämän tutkielman merkitys on ollut tehdä menetelmäni ja kehittämistyöni näkyväksi ja saattaa se tutkimuksen muotoon. Olen kirjoittanut auki tähän mennessä keräämäni hiljaisen kokemukseeni perustuvan tietoni ja menetelmä on tullut itsellenikin eri tavalla kirkastetuksi. Tärkeää on olla yhä kesken ja matkalla. Vain siten voi pysyä hereillä ja tarkistaa suuntaa tarvittaessa. Vain siten voi kehittäminen jatkua.

Tuntuu niin kuin olisin istunut tovin toisten tutkijoiden kanssa hiljaisella leirinuotiolla kuunnellen lukeminani sanoina, mitä he ovat tehneet, miten he ovat työnsä tehneet. Toisella nuotion reunalla istuivat maalattavat ja toiset maalarit ja taiteen kanssa tekijät, joiden tekemistä olen hahmottanut. Nuotion ympärillä on tämä maailma, nämä yhteisöt, tämä yhteiskunta, se mikä meitä ympäröi. Se kaikki kutsuu meitä kohtaamaan, avaamaan yhteyttä ihmisten välille. Yhdellä nuotiopaikalla vielä hiljaisena sinä lukija. Toivon, että kuulen myös sinun mietteesi. Olisin halunnut jäädä kuuntelemaan nuotion ääreen vielä lisää, mutta aika ja tila on rajallista. Taiteella, leikillä ja luovuudella on sääntönsä ja rajansa, niin kuin tutkielmallakin. Tulee hetki, kun on aika lopettaa. Jotta voi taas jatkaa. Signeeraan tämän työn nyt tähän ja totean: tämä on minun tarinani. Vierellämaalamisen tarina. Kiitos kun kuljit tämän matkan kanssani.

Kuva 11. Marianne. Kuvaaja: Anniina Holappa

LÄHTEET

- Boal, A. (1992) *Games for actors and non-actors*. Routledge.
- Chang, H. (2008) *Autoethnography as method*. Left coast press cop.
- Efland, A. D., Freedman, K. & Stuhr, P. (1996) *Postmoderni taidekasvatus*. ER-paino.
- Freire, P. (2005) *Sorrettujen pedagogiikka*. (Suom. J. Kuortti. ja Toim. T. Tomperi). Vastapaino.
- Dewey, J. (1980) *Art as experience*. Putnam Publishing Group.
- Dewey, J. (2010) *Taide kokemuksena*. Niin&Näin.
- Dunderfelt, T. (2011). *Elämänkaaripsykologia*. WSOYpro.
- Goldberg, N. (2004) *Luihin ja ytimiin*. Kansanvalistusseura.
- Grönfors, M. (2010) *Laadullisen tutkimuksen kenttätömenetelmät*. Toim. Vilkka, H. Sofia.
- Hakala, J. & muut. (2017) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu*. PS-Kustannus.
- Hellsten, T. (2011) *Saat sen mistä luovut: elämän paradoksit*. Kirjapaja.
- Hiltunen, M. (2007). Yhteisöllinen taidekasvatus toimijana ja toiminnan tilana. *Synnyt / Origins*, 4(2), 1–22, Haettu 8.4.22. osoitteesta http://www.arted.uiah.fi/synnyt/2_2007/hiltunen.pdf

Hiltunen, M. (2009) *Yhteisöllinen taidekasvatus: performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä*. (Väitöskirja). Acta Universitatis Lapponiensis, A160. Lapin yliopisto.

Hiltunen, M. Härkönen, E. Jokela, T. 2015 (toim) 25 vuotta kuvataidekasvatusta Lapin Yliopistossa. Lapin Yliopisto.

Heikkilä, M. (2020) *Herkkäkorvainen tyttö*. Books on demand.

Hurtig, J. (2003) *Lasta suojelemassa -etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä*. (Väitöskirja) Lapin Yliopistokustannus.

Hyypä, H., Kiviniemi, L., Kukkola, J., Latomaa, T. & Sandelin, P. (2015) Kokemuksen tutkimuksen ulottuvuudet. ePooki. Oulun ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystyön julkaisut 9. Haettu 10.4.2022 kohteesta <http://urn.fi/urn:nbn:fi-fe201503252008> (<http://urn.fi/urn:nbn:fife201503252008>). Kokemus on ihmiselämän keskeinen osa. Kokemuksen kuvaaminen,

Johnstone, K. (2018) *Impro*. Bloomsbury academic.

Jokela, T. (2019). Arts-based action research in the North. Teoksessa G. W. Noblit, G. W. (toim.) *Oxford research encyclopedia of education*. Oxford University Press. Haettu 29.4.2022 osoitteesta 10.1093/acrefore/9780190264093.013.522

Jokela, T., & Huhmarniemi, M. (2020). Taideperustainen toimintatutkimus soveltavan taiteen kehittämisen välineenä. teoksessa T. Jokela, M. Huhmarniemi, & J. Paasovaara (Toimittajat), *Luontokuvaus soveltava taiteena* (Sivut 38-61). Lapin yliopisto. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Sarja C. Katsauksia ja puheenvuoroja Nro 66 <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020050424787> Haettu 20.2.22 osoitteessa lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/64234/Sivut%2038-61%20dokumentista%20LuontokuvausSoveltavanaTaiteena-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Juurikkala, K. (2012) *Hengen soturi*. Sielun muotokuvia 2. MyFilm Oy.

Kallio-Tavin, Mira. (2013) *Encountering the Self, Other and Third: Researching the Crossroads of Art Pedagogy, Levinasian Ethics and Disability Studies*. (Väitöskirja). AaltoARTSBooks. Haettu 17.9.2021 osoitteesta <https://aalto.doc.aalto.fi/bitstream/handle/123456789/11799/isbn9789526051239.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Kallio-Tavin, M. (2018). Taidekasvatus kulttuurisessa kohtaamisessa – Millaisia välineitä taidekasvatuksella on antaa? AV-Arkki. Haettu 2.2.2022 osoitteesta <https://mediataidekasvattaa.fi/oppimateriaalit/kenen-kulttuuri-2/artikkelit/artikkeli-mira-kallio-tavin-taidekasvatus-kulttuurisessa-kohtaamisessa-millaisia-valineita-taidekasvatuksella-on-antaa/>

Kiljunen, V. (1981) *Taidemaalarin materiaalioppi*. Kustannusosakeyhtiö Taide.

Kivelä, A. (2004) *Subjektifilosofiasta pedagogisen toiminnan teoriaan*. (väitöskirja) Oulun Yliopisto.

Koponen, P. (2017) *Lupa mokata: improvisointi arjessa*. Otavan kirjapaino Oy.

Känkänen, P. (2013) *Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa*. (väitöskirja) Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Lanér, A. (1989) *Ruusuillatanssija: Kylli -Täti elämäntaiteilija*. WSOY.

Lehikoinen, K. & Vanhanen, E. (toim.) 2017. *Taide ja hyvinvointi*. ArtsEqual. Haettu 20.3.2022 osoitteesta https://taju.uniarts.fi/bitstream/handle/10024/7104/Kokos_1_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Leavy, P. (2017) *Handbook of Arts-Based Research*. The Guilford Press.

- Lukkarinen, M. (2002) *Draaman näyttämö mielen näyttämönä: draamakokemuksen psykologinen analyysi*. (opinnäyte) Yliopistopaino Oulu.
- Lukkarinen, M. & Penger, E. 2020. *Vahvistava perhetarina -taidetyöskentely*. (loppuraportti) Pelastakaa Lapset ry.
- Muukka-Marjovuori, A. (2014) *Taidetunteen kasvattaminen: Lilli Törnudd taidekasvatuksen maailmoja luomassa*. (väitöskirja) Unigrafia.
- Pekkarinen, V-L. (2007) *Elämänkaaren eri vaiheet*. Jyväskylän Ammattikorkeakoulu.
https://oppimateriaalit.jamk.fi/elinikainenhjaus/files/2015/06/elamankaaren_eri_vaiheet.pdf
- Pohjakallio, P. (2005) *Miksi kuvista? Koulun kuvataideopetuksen muuttuvat perustelut*. Gummerus Kirjapaino.
- Poikela, L. (2019) Lapsuutta etsimässä -tunteita täynnä, vaan onko sanoja niitä ilmaista? (artikkeli) Rinnalla-hanke. Haettu 1.5.22. osoitteesta sites.utu.fi
- Raami, A. (2015) *Intuition unleashed: On the application and development of intuition in the creative process*. (väitöskirja) Unigrafia.
- Raami, A. (2016) *Älykäs Intuitio*. Kustantamo S&S.
- Raami, A. 2020. *Intuitio 3*. Kustantamo S&S.
- Rantala, p. ja Jansson, S-M. (toim) 2013. *Taiteesta toiseen: taidelähtöisten menetelmien vaikutuksia*. Kopio-Niini Oy.
- Räsänen, M. 2000. *Sillanrakentajat*. Gummerus Kirjapaino.
- Räsänen, M. 2008. *Kuvakulttuurit ja integroiva taideopetus*. Gummerus kirjapaino.

Savolainen, M. 2008. *Maailman ihanin tyttö*. Blink entertainment.

Saaranen-Kauppinen, A. ja Puusniekka, A. (2009) *Menetelmäopetuksen tietovaranto MOTV: kvalitatiivisten menetelmien verkko-oppikirja*.
<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>

Taidemaalari liitto. (2022) Muotokuvamaalarit. Haettu 8.4.22. osoitteesta
<https://www.painters.fi/?s=muotokuva>

Uotinen, J. (2010) Aistimuksellisuus, autoetnografia ja ruumiillinen tietäminen. (artikkeli) Haettu osoitteesta 15.4.2022 <https://doi.org/10.30666/elore.78851>

Uotinen, J. (2010) Kokemuksia autoetnografiasta. (osa kirjasta) Teoksessa *Vaeltavat metodit*. toim. Pöysä, J.; Järviluoma, H. & Vakimo, S. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.

Valkeapää, L. (2011) *Luonnossa: vuoropuhelua Nils-Aslak Valkeapään tuotannon kanssa*. (Väitöskirja) Maahenki.

Viiirret, T. L. (2016) Face-work in teacher-in-role: Acting at the interface between artistry and pedagogy . (artikkeli) *Applied Theatre Research* .Volume 4 Number 1 © 2016 Intellect Ltd Article. English language. doi: 10.1386/atr.4.1.73_1

Viiirret , T. L. 2020. *Dialogism as an Integral Element in Process Drama: Insights into a Drama Teacher's Artistic Pedagogical Expertise*. (väitöskirja)
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8189-1>